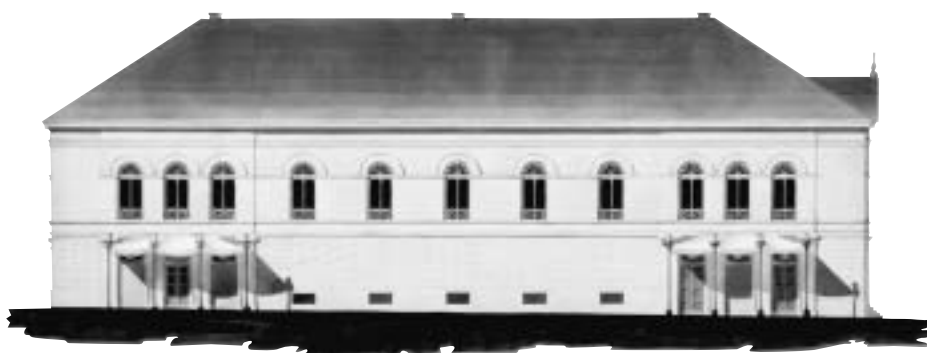

Jöran Lindevall

UTREDNING OM
NORSK ARKITEKTURMUSEUMS
UTVECKLING

Chr. H. Grosch: Christiania Teater, Hovedfasade. Bygget 1837.

Notat nr 40
Norsk kulturråd, 2000

©Norsk kulturråd

Arbeidsnotat nr 40
ISBN 82-7081-088-6
ISSN 0806-9700

Norsk kulturråd
Grev Wedels plass 1
0151 Oslo
Telefon 22 47 83 30
Faks 22 33 40 42
E-post kultur@kulturrad.dep.no
www.kulturrad.no

Trykk: Print House AS
Opplag: 300

Norsk kulturråds notatserie omfatter skrifter som kan ha forsknings- og utredningsmessig interesse for Norsk kulturråd, for deler av norsk kultur- og samfunnsliv, og for forskere og utredere på kulturfeltet. Notatserien skiller seg fra vår rapportserie ved at “notatene” ofte har en mer foreløpig karakter og et mer begrenset siktemål: Det kan dreie seg om formulering av problemstillinger tidlig i en forsknings- og utredningsprosess. Noen notater presenterer viktige beskrivelser av et kulturområde og/eller av et empirisk materiale (tabeller, figurer), men inneholde lite analyse. Andre notater gjør greie for evalueringer av Kulturråd-sprosjekter, der selve evalueringen kanskje bare interesserer et fåtall lesere. Notatserien kan dessuten omfatte selvstendige teori- og/eller metodenotater på et mer begrenset eller foreløpig ambisjonsnivå enn det som blir trykt i rapportserien.

Notatserien redigeres av Norsk kulturråds utredningsenhet og utgis av Norsk kulturråd. De vurderinger og konklusjoner som kommer til uttrykk i notatene, står for den enkelte forfatters regning - og avspeiler ikke nødvendigvis Kulturrådets oppfatninger.

INNHOLD

SAMMANFATTNING	7
Inledning	11
Skälen till Norsk Arkitekturmuseums utveckling	15
Arkitektur – ett komplex att göra tydligt	15
Ny norsk arkitektur behöver uppmärksammas	16
Ett stort byggnadsarv att uppmärksamma och ta tillvara	17
Arkitektur – en demokratisk fråga	17
Norsk arkitekturpolitik – en framgång att vidareutveckla	19
Internationell uppmärksamhet och marknadsföring	20
Norsk Arkitekturmuseum – historik och dagsläge	23
Historik	23
Norsk kulturpolitik	26
Norsk arkitekturpolitik	28
Omvärldsrelationer	30
ABM-meldingen	33
Internationella utblickar	37
Arkitekturmuseer – en brokig skara av institutioner	38
Samlingar av arkitekturritningar i arkiv	39
Samlingar av arkitekturritningar för praktisk nytta och konstnärligt värde	40
Att visa arkitektur – ursprung och utveckling	41
Arkitekturmuseer mm i olika länder	44
Jämförande fakta mellan några nordiska institutioner	56
Varför är arkitekturmuseer så olika varandra?	57
Utvecklingsmöjligheter för arkitekturmuseer	61
Arkitektur – arkiv och museer	62
Arkitekturmuseernas ansvarsområde	64
Arkitekturmuseernas publik	68
Arkitekturmuseernas samlingar – tillgänglighet och centralarkivfunktion	69
Biblioteksfunktionen	72
Forskning och forskarsamverkan	73
Publik verksamhet – arkitekturbildning	75
Basutställningar och standardverk – grund för bildningsverksamheten	76
Tillfälliga utställningar för olika syften	79
Verksamhet för barn och ungdom	81
Aktiviteter för intresserad allmänhet	82
Kompetensutveckling för expertgrupper	84

Publikationer	85
Debatt och diskussion, särskilda uppdrag	86
Arena för byggnadskonst och samhällsplanering	87
Arena för många händelser	88
Den nationella rollen – samordning av nätverk	89
Den internationella rollen	91
Finansiella förutsättningar	91
Förslag till utveckling av Norsk Arkitekturmuseum	95
Verksamheten och dess utveckling	95
Lokalbehov	98
Ekonomi och personal	98
Utvecklingsmöjligheter i Tullinløkka	99
Andra och kompletterande utvecklingsmöjligheter	102
Sammanfattande vision	102
 Bilaga 1 Charter of the International Confederation of Architectural Museums ...	105
Bilaga 2 Principles for Acquisition of Architectural Archives	106
Bilaga 3 Museum of Finnish Architecture: An Information Center	108
Litteraturlista	110
Utredningar fra Norsk kulturråd	112

Chr. H. Grosch: Christiania Teater, Hovedfasade. Bygget 1837.

SAMMANFATTNING

Utredningen har genomförts i syfte att lämna förslag till hur Norskt Arkitekturmuseum skall kunna utvecklas. Arbetet har tillkommit på initiativ av Norsk Arkitekturmuseum och bedrivits genom en grupp tillsatt av Norsk Kulturråd. Utredare och författare har varit Jöran Lindvall, tidigare chef för det svenska Arkitekturmuseet.

I kapitel: **Inledning** redovisas utgångspunkter till utredningen, vilka som medverkat i utredningen samt hur arbetet har bedrivits.

I kapitel: **Skälen till Norsk Arkitekturmuseums utveckling** redovisas det varför museet behöver utvecklas. Det handlar om museets uppgift att uppmärksamma och diskutera ny norsk arkitektur, att utveckla och förmedla kunskap om det stora byggnadsarv, särskilt 1900-tal, som existerar och som måste förvaltas på ett klokt sätt, att i folkbildande syfte beskriva och förklara det komplexa fenomen som arkitektur är, att klargöra att arkitektur är en politisk och demokratisk fråga som angår alla men där kunskap avgör hur medborgarna kan ta vara delaktiga, att medverka i norska arkitekturpolitiken samt att medverka till att göra norsk arkitektur känd utomlands och att förmedla information arkitekturens internationella utveckling till den norska publiken.

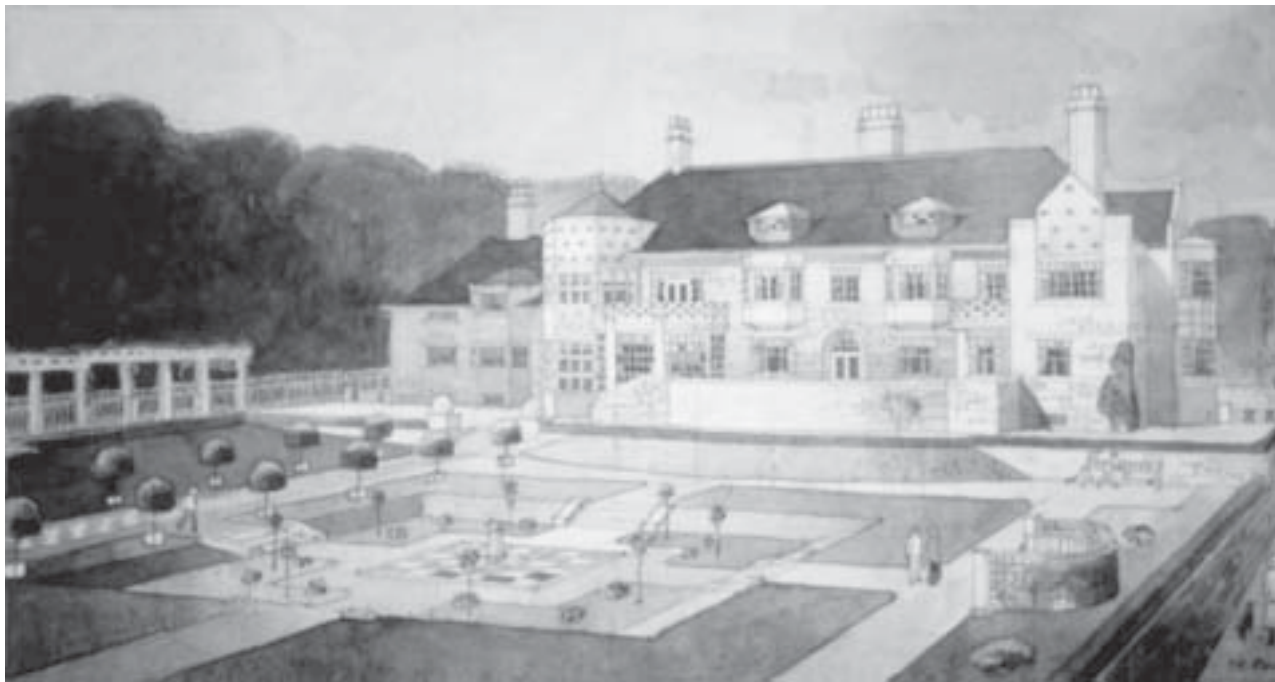
I kapitel: **Norsk Arkitekturmuseum – historia och dagsläge** redovisas hur museet tillkommit och utvecklats, dess specifika roll och plats i norsk kultur-, musei- och arkitekturpolitik, dess aktuella situation, dess samarbetspartners, särskilt relationen till Norsk Form, samt de förslag till utvecklings som finns genom ABM-meldingen.

I kapitel: **Internationella utblickar** redovisas hur museer, centra och andra likartade arkitekturinstitutioner har tillkommit och utvecklas samt att många av dessa är inbördes mycket olika. Exempel på museer mm i ett antal olika länder redovisas. För de nordiska museerna och därmed jämställda institutioner görs en mer ingående jämförelse.

I kapitel: **Utvecklingsmöjligheter för arkitekturmuseer** redovisas inledningsvis museernas traditionella funktion som ”minne” och ”bildning” och den nya uppgiften att också vara ”arena”, att arkitekturmuseer också är arkiv samt vad som är dessa museers ansvarsområde och deras publik. Därefter redovisas museernas uppgift med avseende på samlingar och deras tillgänglighet, behovet av bibliotek som en del av museerna, deras uppgift att aktivt bedriva forskning och samverka med andra institutioner om forskning, deras publika uppgifter i form av basutställningar, tillfälliga utställningar, verksamhet för barn och ungdom, intresserad allmänhet och expertgrupper. Vidare diskuteras museernas möjlighet att inta en aktiv roll i samtida debatt och diskussion samt deras möjlighet att aktivt medverka i arkitekturpolitiskt arbete. Avslutningsvis diskuteras på vilket sätt arkitekturmuseer kan vara arena för byggnadskonstens utveckling, annan kulturverksamhet och ytterligare annan verksamhet, hur ett museums skall klara sin nationella roll och samordning av nationella nätverk samt hur museerna skall sköta uppgiften att visa det egna landets arkitektur utomlands respektive presentera utländska arkitektur för den inhemska publiken.

I kapitel: **Förslag till utveckling av Norsk Arkitekturmuseum** lämnas förslag till ett utvecklat Norsk Arkitekturmuseum – vilka arbetsuppgifter ett sådant museum skall ha och vilka resurser i form av lokaler, personal och finansiella medel som krävs. Avslutningsvis diskuteras hur ett utvidgat arkitekturmuseum kan utvecklas inom det föreslagna museikomplexet på Tullinløkka samt vilka ytterligare möjligheter till samverkan med andra arkitekturinstitutioner som kan utvecklas.

Henrik Bull: Villa Otium, perspektiv. Bygget 1909.

INLEDNING

Arkitektur angår alla eftersom vi alla lever och verkar i byggd miljö. Bebyggelsen hör tillsammans med språket och historien till de primära grundvalarna i ett lands kultur.

Med ökat välstånd har de materiella kraven på den byggda miljön utvecklats. Likaså intresset för arkitektur. Kraven på arkitektonisk kvalitet ställs högre om medvetenheten finns hos befolkningen och hos dem som planerar, bygger och förvaltar den byggda miljön. Sedan 1992 är arkitektur, tillsammans med design, ett prioriterat område i norsk politik. Utgångspunkten var kulturell men det politiska arbetet spänner över ett brett fält och involverar ett flertal fackdepartement.

Ämnesområdet arkitektur, inklusive stadsbyggandet och den vardagliga bebyggelsen, är stort och omfattar praktiska nyttofunktioner, kulturella och konstnärliga värden, teknik, ekonomi, sociala relationer, komplicerade processer, demokratifrågor och inte minst politik.

Också internationellt växer det publika och politiska intresset för arkitektur. Ett antal länder har upprättat arkitekturpolitiska program. Och i allt fler länder och på allt fler platser etableras och utvecklas museer, centra och särskilda institut för arkitektur och stadsbyggnadsfrågor. I enstaka fall omfattar deras arbetsfält även design.

Norsk Arkitekturmuseum upprättades 1975 av Norska arkitekters landsförbund och har successivt utvecklats, särskilt under 1990-talet. Ett större utvecklingssteg togs 1993 då museet samlokaliserades med Norsk Form. Sedan 1998 är museet en stiftelse, fristående från arkitektorganisationen och med sin grundfinansiering genom den norska staten. För år 2000 uppgår det statliga stödet till 3,6 miljoner kronor eller 63 % av den totala omslutningen på 5,7 miljoner kronor. Resterande medel, 2,1 miljoner kronor utgörs främst av projektintäkter.

Vid flera tillfällen alltsedan 1992 har olika kulturministrar uttalat sitt stöd för fortsatt kraftfull utveckling av museet. Detta har väckt upprepade förhoppningar som dock ännu inte infriats. ABM-meldingen, som nu ligger för behandling i Stortinget, har förslagit att Norsk Arkitekturmuseum skall ingå i det museikomplex som förslagits för kvarteret Tullinløkka i centrala Oslo.

Denna utredning har tillsatts och finansierats av Norsk Kulturråd på initiativ av Norsk Arkitekturmuseum. Syftet har varit att lämna förslag till hur Norsk Arkitekturmuseum kan vidareutvecklas. Som bakgrund till detta förslag belyser utredningen museets nuvarande situation, beskriver den utveckling som sker internationellt samt diskuterar mot bakgrund av nationella och internationella erfarenheter vad ett arkitekturmuseum kan vara.

Utredningen har bedrivits i en grupp bestående av Kristin Ellefsen, Norsk Kulturråd, ordförande, Margrethe Friis, NSB arkitektkontor, Lisbeth Funck, Funck-McQuillan arkitekter, Ulf Grønvold, Norsk Arkitekturmuseum, Arild Waage, Sogn og Fjordane fylkeskommune samt Olav Aaraas, Maihaugen De Sandvigske Samlinger. Utredare och huvudsaklig författare har varit Jöran Lindvall, tidigare chef för det svenska Arkitekturmuseet i Stockholm.

Utredaren har, förutom egna kunskaper och erfarenheter, haft tillgång till utredningsgruppens kunskaper om norska förhållanden med avseende på arkitektur, kulturmiljövård samt kultur- och museipolitik, handlingar i ämnet från det norska regeringskansliet och Norsk Arkitekturmuseum, samtal med olika personer inom Norsk Arkitekturmuseum, Grete Jarmund vid det norska kulturdepartementet och Peter Butenschøn vid Norsk Form.

Utredningsgruppen har haft fem möten under våren 2000. Ett avslutande möte har därtill hållits i form av en telefonkonferens. Utvalget av bilder er gjort av Ulf Grønvold.

*Arnstein Arneberg og Magnus Poulsson: Oslo Rådhus, perspektiv.
Konkurranseutkast 1918. Endelig versjon ferdig 1950.*

SKÄLEN TILL NORSK ARKITEKTURMUSEUMSUTVECKLING

Det område inom vilket Norsk arkitekturmuseum kan och bör verka är både stort och komplext. Trots sina förhållandevis begränsade resurser är museet redan idag aktivt inom stora delar av arbetsfältet. Ett utvecklat museum skulle på ett annat sätt kunna täcka in bredden i arbetsområdet och fördjupa sina insatser inom områdets olika delar.

Arkitektur – ett komplex att göra tydligt

Arkitektur är förvisso en konstart. Det är av stor betydelse för människors välbefinnande att boendet, arbetsplatserna och fritidsmiljöerna har en estetiskt tilltalande gestaltning – att människor kan trivas där och utveckla dessa miljöer till en del av sin identitet.

Det är genom arkitektur som dessa kvaliteter skapas och över detta har arkitekter ett avgörande inflytande och ansvar. Men den konst som de utövar måste förenas med många pratiska krav och förutsättningar. Arkitektur är utpräglat en tillämpad konst.

Arkitektur är inte bara det som syns och kallas gestaltning. Formen måste förenas med god funktion, med hållbar, sund och förvaltningsduglig teknik – i vår tid även med ekologisk balans. Till den arkitektoniska kvaliteten hör också ekonomin. Att bygga och förvalta det byggda får inte kosta mer än som var tänkt och mer än vad beställare/brukare har råd att betala.

Det sätt på vilket vi bygger och utvecklar våra städer medverkar till att påverka deras sociala struktur.

Ingen investering i det moderna samhället är större än den byggda miljön. Ny krav och behov leder ständigt till förändringar och nya investeringar i bebyggelsen. För-

ändringsprocesserna är normalt förhållandevis långsamma men också obönhörliga. Därför är det kvalitativa kravet på förändringarna också stort.

I de processer som formar den byggda miljön deltar många aktörer. Deras roller är olika och de medverkar ständigt till att processerna utvecklas och förändras, ibland till förenkling men lika ofta till ytterligare komplexitet. Ny teknologi, inte minst inom informations och datahanteringsområden bidrar för närvarande till detta.

Det finns också skäl till att påverka byggnadssektorns ofta starkt mansdominerade strukturer till att bättre tillvarata kvinnors erfarenheter och arbetssätt i de processer som styr planering, byggande och förvaltning av den byggda miljön.

Arkitektur är ett komplext fenomen och måste behandlas så. Om man vill förmedla arkitektur till icke-expertter så går det inte att förneka dess sammansatta natur. Tvärtom är det nödvändigt att beskriva komplexiteten och ge den en fattbar struktur.

Norsk Arkitekturmuseum har som viktig uppgift att förmedla kunskap och insikt om arkitekturens komplexa struktur och innehåll till en bred publik – barn och ungdom, intresserad allmänhet och till de många expertgrupper som saknar helhetsbilden.

Ny norsk arkitektur behöver uppmärksammas

Från de senaste decennierna finns det många exempel på att ny norsk arkitektur uppnått stora kvaliteter. Flera norska arkitekter har vunnit erkännande för betydelsefulla insatser både nationellt och internationellt. Det gäller exempelvis en rad projekt av Sverre Fehn och Niels Torps både i Norge och utomlands samt Snøhettas nya bibliotek i Alexandria och deras vinnande förslag till nytt operahus i Oslo. Stor uppmärksamhet har också riktats på nya bank- och regeringsbyggnader i centrala Oslo och nya stadsdelar såsom Aker Brygger, också centralt beläget i Oslo.

Också på bredden, i det vardagliga byggandet av offentliga miljöer, bostäder, arbetsplatser och mycket annat, finns det exempel på att norsk arkitektur och norskt byggande under senare år genomgått en kvalitativ utveckling och det arkitekturpolitiska arbetet har delvis varit framgångsrikt. Men fortfarande finns det också brister. Delar av den nya arkitekturen präglas av slentrianmässig massproduktion, bristande förmåga till anpassning efter omgivningens förutsättningar, över-

exploatering och pressade planeringsförutsättningar som leder till dålig gestaltning av både helhet och detaljer.

Ny norsk arkitektur, både av kvalitativ höjd och vardaglig bredd, behöver uppmärksammas och diskuteras för att ytterligare stärkas. De brister som finns behöver också uppmärksammas. Skälen till dem behöver klarläggas och göras tydliga.

Ett stort byggnadsarv att uppmärksamma och ta tillvara

Norge har ett stort byggnadsarv av hög kvalitet och med rika variationer i olika delar av landet. Det gäller självklart den äldre bebyggelsen vilken redan vårdas med omsorg. Men det gäller i hög grad också det samtida byggda miljön. Mer än 90% av den bebyggelse som Norge i dag använder har tillkommit under 1900-talet och mer än hälften under efterkrigstiden. Denna samtida arkitektur utsätts inte sällan för kritik som kan vara både hård, onyanserad och orättvis. Allt som byggdes under efterkrigstiden blev förvisso inte bra men mycket är bättre än sitt rykte.

För att kvaliteten i efterkrigstidens arkitektur skall överleva och komma till sin rätta måste den bli känd för sina förtjänster och behandlas på ett förståndigt sätt. Hur det samtida byggnadsbeståndet uppfattas, behandlas och utvecklas är inte en fråga bara för arkitekter och antikvariska experter utan för den stora grupp av medborgare som bor och verkar i efterkrigstidens bebyggelse – en majoritet av det norska folket.

Det material som finns i Norsk Arkitekturmuseums arkiv och den kunskap som är knutet till detta har en central roll i att utveckla och nyansera bilden av den norska efterkrigstidens arkitektur så att dess kvaliteter blir kända, respekterade och förståndigt använda i den förändringsprocess som ständigt pågår i den byggda miljön

Arkitektur – en demokratisk fråga

Arkitektur angår alla. Den byggda miljön är ständigt närvarande i människors liv. Ingen kan undgå den. Den är en nödvändig förutsättning för vardagen och arena för många upplevelser. För den som kan läsa dess språk, berättar bebyggelsen landets historia, inte minst om välfärdens tillkomst även om dess mindre lyckade sidor. Tillsammans med språket och historien utgör bebyggelsen kulturens grundläggande element.

Arkitektur kan köpas för pengar. Den som har ekonomiska resurser väljer sitt boende och sin arbets- och fritidsmiljö. Många faktorer påverkar valen men de arkitektoniska kvaliteterna väger, medvetet eller ej, ofta tungt.

Arkitektur påverkar människor vare sig de är medvetna om detta eller ej. Om man själv kan välja sin bostad och sin arbetsplats, så uppfattar man sig också ha kunskap om dess miljö, kanske även makt att påverka dess utveckling och därmed dess arkitektoniska form. Man har vanligtvis en positiv relation till den miljö man själv valt och kan därför utveckla sin identitet i förhållande till dess karaktär och arkitekturen. Den som av olika anledningar inte själv får välja, hamnar ofta i en miljö man inte känner och med vilken man därför kan ha svårt att utveckla en identitetsskapande relation. Att de som själva inte får välja ofta hänvisas till miljöer som andra valt bort, förstärker det negativa.

Närmiljöns karaktär, starkt präglad av arkitektur men också av andra faktorer, har betydelse för människors välbefinnande, deras möjlighet att finna sig tillrätta och utveckla relationer i det samhälle där de lever. Därmed har bebyggelsens form och kvalitet också betydelse för samhällets demokratiska utveckling.

Arkitektur är politik också i den meningen att många frågor om samhällsbyggnad avgörs i politiska församlingar. Eftersom alla kan påverka politiken så kan alla också vara med och påverka arkitekturen. I vissa avseenden har norrmän, liksom medborgare i många andra länder, en självklar och lagstadgad rätt att vara med och påverka bebyggelsens utformning. Det gäller bl a den ägda bostaden och de gemensamma arbetsplatserna. För att ta dessa rättigheter i anspråk och för att genom de politiska processerna vara med och påverka arkitekturen, krävs kunskaper. Arkitektur tillkommer i komplicerade processer med en rad aktörer vars roller är eller kan bli definierade. Arkitektur beskrivs i ritningar och språk som det inte är självklart att människor i allmänhet kan förstå. Dock kan kunskap om arkitektur förmedlas till medborgare och i en levande demokrati måste det vara en angelägen uppgift att ge alla tillgång till dessa kunskaper.

Grunden till människors kunskap och förmåga att utvecklas i samhället läggs till stor del i skolan. Det är viktigt att barn och ungdom under sin skoltid får möta viktiga samhällsfrågor och lära sig hantera dessa. Till de viktiga frågorna hör den byggda miljö som omger alla och som varje medborgare måste lära sig att förstå, leva med i en positiv identitetsskapande relation samt vara med och påverka. Arkitektur hör till de ämnen som måste finnas i den obligatoriska skolan redan på ett

tidigt stadium och därefter följa med ökande grad av insikt genom skolans olika nivåer.

Norsk Arkitekturmuseum kan i ökad omfattning ges den viktiga rollen att till en bred allmänhet förmedla sådan kunskap om arkitektur och samhällsplanering. Detta skulle stärka deras reella möjlighet att förstå och medverka i de processer som formar och förvaltar den byggda miljön. Särskilt gäller detta barn och ungdomar där en utveckla samverkan med skolan är nödvändig. Museet kan inte fullgöra dessa uppgifter utan ökade resurser.

Norsk arkitekturpolitik – en framgång att vidareutveckla

I norsk politik har arkitektur traditionellt inte varit föremål för någon större uppmärksamhet. Landet har inte heller använt sig av arkitektur som nationell symbol på det sätt som skett i exempelvis Finland. I Norge var det författarna och litteraturen som fick spela denna roll när Norge uppnådde sin självständighet. Norska arkitekter har i mycket liten omfattning deltagit i det politiska arbetet, varken på nationell eller lokal nivå. Det har funnits en tydlig åtskillnad mellan arkitektur som professionalism och politiskt arbete och engagemang.

I början av 90-talet antog Stortinget ett arkitektur- och formpolitiskt program där det fastställdes att arkitekturs och närmiljöns utformning utgör en viktig del av landets kultur. Norge blev därmed det första nordiska land som i denna mening upprättade en arkitekturpolitik. Parallellt med Norge utformade också Nederländerna ett arkitekturpolitiskt program. Flera andra länder har senare följt efter.

Skälen till Norges arkitekturpolitiska program var flera. Dels att norska städer och samhällen under efterkrigstiden hade fått en bebyggelse som ansågs ha estetiska brister. Dels därför att bebyggelsens arkitektoniska utformning ansågs vara en fråga av stor betydelse för människors välbefinnande i vardagen och därför är en viktig samhällsfråga. Programmet skärpte kravet på arkitektonisk kvalitet i det som byggs nytt och hur detta passar in i den befintliga bebyggelsen. Programmet kräver också större hänsyn till existerande arkitektoniska kvaliteter i samband med ombyggnad och utveckling av den befintliga bebyggelsen.

Att implementera det arkitekturpolitiska programmet har blivit en lång process. I uppgiften att rikta uppmärksamhet på arkitektur har den varit framgångsrik. Hänsynen till äldre bebyggelse och miljöer har förbättrats. Samtidigt har denna stävan i många situationer hämmat den samtida arkitekturs nyskapande utveckling. I

viss mån har insikten om kvaliteterna i efterkrigstidens bebyggelse ökat men på detta område återstår mycket att göra.

Ett av de viktigaste instrumenten för att implementera det arkitekturpolitiska programmet har hittills varit Norsk Form, som skapades för detta syfte. Man har främst arbetat med olika former av kampanjer och etablerat ett omfattande kontaktnät i många olika samhällssektorer.

Norsk Arkitekturmuseum har hittills haft en mer undanskymd roll i det arkitekturpolitiska arbetet. Museet utgör med sin inriktning, sina kunskaper och sin erfarenhet en god potential som inte tagits i anspråk på det sätt som skulle vara möjligt. Det gäller i första hand presentation och debatt av både nya arkitektur och efterkrigstidens omfattande bebyggelse. Detta trots att Kulturdepartementet vid flera tillfällen framhållit museets betydelse och vikten av att det får förstärkta resurser. Museets förmåga att ta egna initiativ har bl a hämmats av trånga lokaler och allt för små finansiella resurser.

Internationell uppmärksamhet och marknadsföring

Intresset för arkitektur växer inte bara i Norge utan också i andra länder. Och det är en process som pågått under en längre tid. I många länder liksom i Norge marknadsförs de samtida framgångarna med arkitektoniska manifestationer. Ibland blir dessa till synes mer spektakulära än funktionella men nästan alltid nås syftet att skapa framgångsrika symboler för en progressiv utveckling. Också som kulturfenomen har arkitekturen blivit allt mer uppmärksammas. Ett stort antal nya museer, ibland kallade centra, institut eller något annat, har tillkommit och på olika sätt bidragit till att skapa och fördjupa intresse och kunskap om arkitektur. Ytterligare ett stort antal museer/centra är på väg att etableras i olika delar av världen.

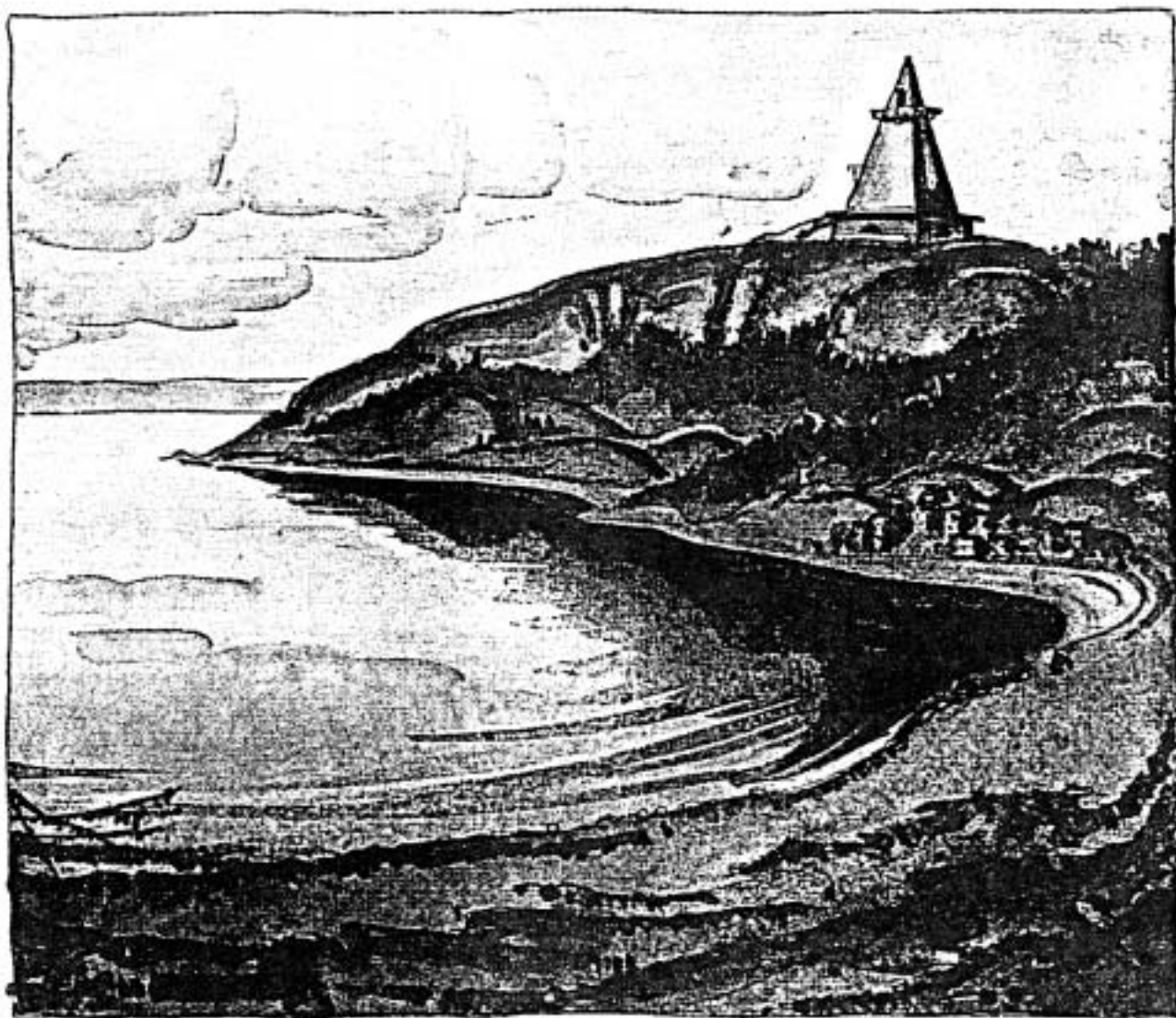
Biennalen i Venedig har under de senaste tio åren utvecklats från ett vagt och osäkert försök till en fast organisation med stor genomslagskraft. Andra återkommande manifestationer har uppstått eller är på väg att etableras. Norska arkitekter förbereder sin egen arkitekturtriennial vars syfte synes vara att tydliggöra arkitekturens betydelse i det norska samhället.

Norsk Arkitekturmuseum har, med särskilt stöd från utrikesförvaltningen, kunnat genomföra ganska många utställningar som visats utomlands och därmed medverkat till att ge god uppmärksamhet till norsk arkitektur. Med den uppmärksamhet som norsk arkitektur fått internationellt under de senaste decennierna finns det goda

skäl att ytterligare öka dess marknadsföreing. I detta arbete där Norsk Arkitektur-museum gjort stora insatser finns det anledning att också fortsättningsvis ge mu-seet en central roll.

Med en framgångsrik norsk arkitektur följer också behovet att kunna jämföra och förstå hur arkitekturen utvecklas på den stora internationella arenan. Det bör vara Norsk Arkitekturmuseums uppgift att genom utställningar, föreläsningar mm för-medla detta till den norska publiken samt medverka till att analysera och debattera i vilken grad och på vilket sätt internationella utvecklingstendenser är relevanta i det norska samhället.

Bjercke og Eliassen: Minnehall for falne sjømenn, perspektiv. Bygget 1926.

NORSK ARKITEKTURMUSEUM – HISTORIK OCH DAGSLÄGE

Historik

Norsk Arkitekturmuseum grundades 1975 av Norska Arkitekters Landsforbund (NAL). Förebilden var de finska och svenska arkitekturmuseerna som då funnits i mer än femton respektive tio år.

Fram till utgången av 1997 var museet en avdelning inom NAL och fick därigenom en stark förankring, i viss mån även bindning, till arkitekternas intressesvär. Resurserna var från början små. De första åren drevs verksamheten enbart genom förtroendevalda. Först 1980 tillsattes en museichef – först på halvtid och från 1982 på heltid.

NAL:s bibliotek, som är ett väl utvecklat arkitekturbibliotek, utgjorde en annan separat avdelning inom NAL och har så förblivit. När museet, med utgången av 1997, frigjordes från NAL följde biblioteksfunktionen således inte med.

Under museets första tid lades stor vikt vid att producera och sända runt vandringsutställningar till olika delar av Norge. Det skedde i nära samarbete med landsförbundets 13 lokalavdelningar. Det norska utrikesdepartementet ställde tidigt särskilda medel till museets förfogande för att presentera norsk arkitektur i andra länder. Museet har således under låga perioder varit aktivt verksamt inte bara i Oslo utan också på många andra plaster inom landet och utomlands.

Museets samlingar består till viss del av ritningsmaterial som före 1975 hade överlämnats till NAL. Genom museets tillkomst etablerades en fast form för förvaltning av dessa ritningssamlingar och nytt material som successivt tillförts museet. Under lång tid förvarades museets samlingar på Akershus fästning, inlånade i lokaler som förhyrdes av den norske riksantikvarien. Med denna institution har museet haft ett

långvarigt och nära samarbete, främst inriktat på att utveckla registreringsmetoder och databaser. Museets samlingar flyttades 1993 till lokaler på Rådhusgata, nära Kongensgate. Samlingarna har vuxit till att idag omfatta mer än 230 000 ritningar och skisser.

Museet hade sedan starten haft sin huvudsakliga finansiering från NAL. 1989 fick museet för första gången ett statligt verksamhetsbidrag. Det bestod av 300 000 kronor, tillkom på initiativ av Stortingets kyrko- och undervisningskommitté och var avsett för att anställa en arkivarie. Det statliga bidraget har därefter successivt ökat.

1993 flyttade museet från Arkitekternas hus i Homansbyen till Kongensgate 4. Det skedde i anslutning till att Norsk Form etablerade och fick sina nya lokaler på Kongensgate. Flytten till nya lokaler innebar att museet tog ett avgörande steg från att vara arkitekternas museum till att bli ett nationellt arkitekturmuseum. Från ingången av 1998 är museet, på initiativ från Kulturdepartementet, en stiftelse. Staten är huvudfinansiär, och museet har ställning som ett nationellt museum för byggnadskonst.

Flytten och övergången till stiftelse har gett museet förbättringar i form av större lokaler och viss utökad personal. Fortfarande är dock både lokalerna och bemanningen starkt begränsande för museets möjligheter att ytterligare utvecklas, särskilt i den folkbildande rollen.

Norsk Form är den dominerande institutionen på Kongensgate. Norsk Form har 23 anställda och disponerar ca 1 300 m². Norsk Arkitekturmuseum har 4,5 anställda och disponerar ca 700 m². Delar av dessa lokaler sambrukas av de båda institutionerna.

Ekonomiskt beräknas Norsk Arkitekturmuseum under år 2000 omsätta 5,7 miljoner kronor. Av detta kommer 3,6 miljoner eller 64 % från staten medan resten till största del är projektintäkter. Den största kostnaden, 2,2 miljoner kronor, utgörs av personal. Lokalkostnaderna uppgår till 1,5 miljoner kronor liksom omkostnaderna för de projekt som museet driver.

Det bidrag som staten betalar ut till Norsk Form uppgår under år 2000 till 12,2 miljoner kronor.

I de nya lokalerna har museet byggt upp en permanent basutställning – *Historiens hus, Norsk arkitektur gjennom 1000 år*. Som en följd av de relativt små lokalerna har den delvis fått karaktären av en kabinettsutställning med övervägande små modeller och tittskåpslika arrangemang. 1900-talet ges större utrymme än de tidigare epokerna. Modeller dominerar utställningen och i modellform skildras också den urbana utvecklingen från gårdsbildningar till byar, städer och moderna förorter. Utställningen beskriver arkitekturens utveckling kronologiskt och sätter in den i en kontext av samhällsförändringar – tekniskt, ekonomiskt och socialt – vilket på ett väl avvägt sätt balanserar den arkitektur- och stilhistoriska skildringen. Utställningen som helhet är pedagogisk. Dess användning begränsas av att dess rum är så små att en skolklass eller normalt stor grupp av andra besökare svårigen ryms. Till utställningen hör en bredvisläsningsbok där besökarna får med sig väsentliga delar av utställningen till fortsatta studier i andra former.

Tillfälliga utställningar arrangeras i lokaler som delas med Norsk Form och som delvis också används till föreläsningar och annan programverksamhet, vilket periodvis innebär begränsningar för verksamheten. Museet genomför årligen ungefär fem utställningar i dessa lokaler. Under sommarperioden, då programverksamheten är begränsad, kan museet arrangera större utställningar än under det övriga året. Antalet besökare uppgår till genomsnittligt 23 000 per år.

Museet producerar också utställningar vilka sänds runt i Norge som vandringsutställningar samt utställningar vilka utomlands presenterar norsk arkitektur.

I anslutning till utställningar och i andra sammanhang bedriver museet olika former av programverksamhet – visningar, föreläsningar, stadsvandringar, studiebesök mm. Museet är på olika sätt engagerat i forskning, huvudsakligen på externa medel vilka ställs till förfogande från bl a forskningsråd. Museet producerar också skrifter av olika slag bl a en årsbok, som regelbundet sammanfattar utvecklingen i ny norsk arkitektur, en årlig arkitekturkalender samt kataloger till de tillfälliga utställningarna.

Museets samlingar utökas kontinuerligt med nytt material. Det finns stora och viktiga samlingar av 1900-talsarkitektur som museet skulle behöva ta över för att säkerställa deras fortlevnad och fullständighet. Med nuvarande lokaler och bemannning har museet dock svårigheter att överta ansvar för sådant ytterligare arkivmaterial av kvalificerat slag som normalt borde komma till museet. Ur långsiktig synpunkt är detta olyckligt. Den framtida forskningen måste ges tillfälle att gran-

ska och värdera det material som efterkrigstidens norska arkitekter lämnar efter sig.

Klara metoder för katalogisering finns utarbetade liksom metoder för hur materialet matas in i upprättade databaser. Dessa metoder har utarbetats i samverkan med den norska riksantikvarien. Från riksarkivet har museet fått uppdraget att vara central institution för frågor om var arkivmaterial om den byggda miljön finns, hur detta hanteras och på vilket sätt det blir tillgängligt för både forskare och praktiker.

I januari 1998 presenterade museet en plan med utvecklingsstrategi för museet under perioden 1998 – 2001. Planen beskriver utvecklingsmål för samlingar, utställnings- och bildningsverksamhet samt redovisar lokal och bemanningsbehov för ett utvecklat museum. Enligt denna plan uppgår lokalbehov för ett utvecklat museum till 3 825 m2 och detta utvecklade museums behov av personal till 23 årsarbetskrafter.

Norsk kulturpolitik

De formellt gällande målen för norsk kulturpolitik lades fast i början av 1990-talet genom den statliga meldingen nr 61 (1991-92) *Kultur i tiden*. Till utgångspunkterna hör tron på att det kulturella kapital som människan kan få ur ett rikt kulturliv blir av avgörande betydelse för hennes välbefinnande i samhället och det vardagliga livet, att kulturbegreppet skall vara vittomfattande och därför spänna över samhällets alla sektorer, att Norge skall söka sin grundläggande identitet i de egna kulturella traditionerna och att kulturen skall söka sin utveckling i balansen mellan det traditionella och det nyskapande liksom i balansen mellan det nationella arvet och det internationella inflytandet. De övergripande målen angavs till att

- være sektorsovergripende
- stimulera till kvalitet
- styrke den nasjonale felleskulturen
- ha hele landet som virkeområde
- kommer fleste mulig mennesker til gode.

Det är inte explicit uttalat att de statliga kulturinstitutionerna i kraft av sin kompetens skall vara aktivt deltagande i den aktuella samhällsdebatten. Möjligen kan man indirekt utläsa att en sådan avsikt finns från statsmakterna. Det gäller i vart fall tydligt för det som i meldingen sägs om arkitektur och design.

För museerna anger den statliga kulturpolitiken målen att

- Nyinnsamling av gjenstandsmaterial skal i største mulig grad være basert på utarbeidede innsamlings- og/eller forskningsplaner.
- Innsamlingspolitikken skal prioritere bygnings-, gjenstands-, foto- og arkivmateriale som gjelder 1900-tallets kulturhistorie.
- Museene skal legge opp arbeidet slikt at tilvekst blir katalogisert.
- Det samlede museumstilbudet skal nå ut til en stadig bredere publikum, og barn og unge er i så måte en særlig viktig gruppe.
- Flest mulig institusjoner skal ha laget planer for formidlingstiltak retter mot barn og unge.
- Flest mulig institusjoner skal ha laget planer for hvordan kulturhistorie og naturhistorie kan forenes i formidlingstiltak.
- Det skal stimulere till utviklingsprosjekt som fremmer kompetanseheving i museumsarbeidet, samordning og samarbeid mellom institusjonene.

En særskild museiutredning (*NOU 1996:7 Museum. Mangfold, minne, møtestad*) har belyst de norske museernas stora behov av insatser för att vårda och katalogisera samlingarna samt göra dessa mer tillgängliga för publiken.

Norsk Arkitekturmuseum är ett förhållandevis litet och ungt museum. I några avseenden ligger museet väl till i förhållande till de statliga målen för kultur- och museisektorn. Museet är i sina samlingar starkt inriktat på att säkerställa 1900-tallets byggnadsarv. Genom basutställningen och på flera andra sätt i bevakningen av den nya arkitekturen, belyser museet de nationella och regionala traditionernas betydelse i norsk byggnadskonst liksom den balans mellan nationell anknytning och internationell inspiration som präglar utvecklingen av norsk arkitektur.

Museets förhållandevis små resurser gör det svårt att i alla avseenden leva upp till de mål som formulerats för de statliga museerna. Insamlingen av nytt arkivmaterial bygger mer på allmän kvalificerad kompetens inom sektorn än på faktiskt utförd forskning. Arbetet med att katalogisera och göra samlingarna tillgängliga har kommit långt men mycket återstår också att göra. Museet har genom sin strategiska plan en genomtänkt uppfattning om sin utveckling för att nå till en större publik och till särskilda målgrupper, bl a barn och ungdom. Museet har god samverkan med andra kulturinstitutioner men har också funnit anledning att främst eftersträva att ytterligare utveckla samarbetet med intressegrupper inom den egna samhällssektorn.

Norsk arkitekturpolitik

I den statliga meldingen nr 61, 1991-92, *Kultur i tiden*, lyfts arkitektur och design för första gången fram som ett nytt och viktigt område för norsk kulturpolitik. Området beskrevs som brett sammansatt av både teknik, ekonomi och estetik. Det konstaterades att den konstnärliga och kulturella aspekten på den vardagliga bebyggelsen ofta har försummats i efterkrigstidens bebyggelse och de urbana miljöer som etablerats både på mindre orter och i städernas ytterområden. Samtidigt framhölls att dessa miljöer är av vital betydelse för människors välbefinnande. Meldingen gav en bred och initierad beskrivningen av ämnesområdet och dess problem – med tydlig tyngdpunkt på arkitektur.

Arkitektur och design blev med detta etablerat som ett nytt och eget område i norsk politik. Detta skedde vid en tidpunkt då dessa frågor ännu inte var föremål för motsvarande behandling i andra nordiska länder och därutöver nästan enbart i Holland. Meldingen betonar att ämnesområdet är stort och brett och att det berör inte bara kulturdepartementets ansvarsområde. Det fastställs att ett antal fackdepartement måste blir delaktiga i ett framtida arkitekturpolitiskt arbete och en interdepartemental arbetsgrupp etablerades inom regeringskansliet. Den gruppen består idag av företrädare för Kulturdepartementet (KD), Nærings- og handelsdepartementet (NHD), Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) samt Miljøverndepartementet (MD).

Det fastställdes också att staten genom sitt byggande och i förvaltning av sina lokaler måste vara förebildlig i fråga om arkitektur och design. Särskilda skrifter har därefter publicerats och olika program har genomförts i syfte att stödja utvecklingen inom den statliga bygg- och fastighetssektorn.

Ett handlingsprogram för estetisk kvalitet i offentlig miljö publicerades 1992. Ytterligare skrifter och program för estetiska krav på statligt byggande och lokalförvaltning har därefter publicerats.

I propositionen *Kultur i tiden* också att ett särskilt informationscentrum för formgivning och arkitektur skulle etableras för att på bred front implementera den nya politiken. 1992 publicerades *Omgivelser som kultur, ett handlingsprogram för estetisk kvalitet i offentlig miljø* med program för den verksamhet som skulle bedrivas. Den institution som därefter etablerades fick namnet *Norsk Form* och arbetar som en stiftelse med statligt stöd. Namnet förvärvades från Landsforbundet Norsk Form

som därmed upphörde. I förvärvet ingick rätten att utdela de priser som landsförbudet av hävd förfogade över.

Norsk Form har både arkitektur och design inskrivet i sitt ansvarsområde. Arbetet bedrivs genom utställningar, skrifter, kampanjer, tävlingar, debatter mm men också genom forskning och annat mer långsiktigt utvecklingsarbete. Verksamheten har sin bas på Kongensgate i Oslo men bedrivs också på andra platser i landet. Den har utvecklats snabbt och man har etablerat ett brett kontaktnät och eftersträvat att genom detta och de valda arbetsmetoderna nå till så många olika aktörer och parter som möjligt inom bebyggelseplanering, arkitektur, byggande och fastighetsförvaltning.

Norsk Form är idag fast etablerat som det främsta instrumentet för implementering av den norska arkitekturpolitiken. De uppfattningar om verksamhetens kvalitet och genomslagskraft som kan erhållas från kvalificerade bedömare av olika slag är motsägelsefulla. Någon samlad utvärdering av verksamheten har ännu inte gjorts. Det förfaller naturligt att en sådan bedömning görs och att behovet finns.

Stiftelsen eftersträvar att ytterligare utvidga sin verksamhet inom både arkitektur och design. Ett konkret förslag som utarbetats av Kulturdepartementet och som man förväntar sig få genomfört, innebär att ett antal mindre institutioner sammanförs med Norsk Form. Dessa är Utsmykningsfondet för offentliga bygg, RAM Galleri, Institutet för romskunst och Galleri Rom. Samtliga har i olika yttranden och på annat sätt uttryckt stor tvekan över att bli en del av Norsk Form. Om förslaget ändå genomförs kommer det ytterligare att stärka Norsk Forms ställning som den ledande institutionen inom norsk arkitekturpolitik.

Norsk Arkitekturmuseum har inte fått samma centrala ställning i arbetet med att implementera arkitekturpolitiken. När politikområdet först etablerades var museet ännu en del av arkitekternas landsförbund och därmed inte en helt fristående kulturinstitution. Statsmakterna vidtog då inga åtgärder för att ändra detta förhållande. I propositionen *Kultur i tiden* anges att museet fått en allt starkare roll som förmedlare av både historisk som samtida arkitektur samt att det genomfört ett omfattande utställningsprogram om norsk arkitektur utomlands. Dessa insatser ansågs värdefulla och museet fick ett ökat stöd. När arkitekturpolitiken etablerades och Norsk Form fick sina lokaler på Kongensgate fick även Norsk Arkitekturmuseum sin placering där med de förbättringar som detta innebar. Avsikten var att museet och Norsk Form skulle finna vägar att samverka.

I Omgivelsen som kultur – handlingsprogram for estetisk kvalitet i offentlig miljø, 1992, framhölls att "Norsk Arkitekturmuseum kan, dersom det gis større ressurser, ivarata viktiga oppgaver innen historisk dokumentasjon, utstillinger innenlands og utenlands og studier av norske tradisjoner på området. Museet vil derved kunne fylle en en rolle som tilsvarende søstermuseer i andre nordiske land."

Museet har fått bättre resurser men de har varit ganska måttliga, särskilt i jämförelse med den utveckling som skett med Norsk Form.

Omvärldsrelationer

Norske Arkitekters Landsforbund (NAL) instiftade arkitekturmuseet 1975 och till utgången av 1997 var museet en avdelning inom förbundet. Under dessa år har förbundet bidragit med stora summor till museets drift. Museet har på detta sätt haft mycket nära relationer till arkitekterna – kanske alltför nära då museets stundtals har kunnat uppfattas som arkitekternas språkrör.

Sedan 1998 har museet formellt en fristående ställning i förhållande till NAL men av både historiska, praktiska och ideologiska anledningar finns det kvar många kontakter med förbundet. Bl a finns det viktiga arkitekturbiblioteket kvar inom NAL och utgör i många situationer en nödvändighet för museets verksamhet.

Riksantikvarien har under många år varit en viktig samarbetspart i flera avseenden. Det har gällt det praktiska förvaret av museets samlingar vilka under lång tid varit inhysta i lokaler som rikantikvarien ställde till förfogande. Det har gällt utvecklandet av metoder för att katalogisera och vårda ritningar samt utvecklandet av dataprogram för samlingarna.

Riksantikvarien utgör också, tillsammans med regionala och lokala företrädare, den organisation som har det formella antikvariska ansvaret för bebyggelse. Museet har inte eftersträvat att ha och vill heller inte i framtiden ha något sådant formellt ansvar utan i stället bevara sin ställning som en fri kulturinstitution. Däremot har museet genom sina samlingar och sin på annat sätt erövrade kunskap en viktig expertkompetens med avseende på 1900-talsarkitektur. Museet samverkar i olika situationer med antikvariska myndigheter vid bedömning av hur den samtida bebyggelsen skall värderas och behandlas.

Riksarkivet har det nationella ansvaret för Norges arkivväsende. Arkitekturmuseets samlingar, som huvudsakligen kommer från privatpraktiserande arkitekter, utgör

enligt den internationella arkivterminologin "business archives" för vilket det inte finns något lagstadgat arkivkrav. Ändock har också officiella arkiv tillvaratagit ritningssamlingar vilka bedömts som viktiga ur allmän arkivsynpunkt.

Riksarkivet har valt att söka specialiserade samarbetspartner för de olika sektorer av "business archives" som finns i både officiella och andra arkiv. Museet har fått uppdraget att vara specialarkiv med centralarkivfunktion inom sektorn arkitekturritningar. I detta avseende utför Norge genom sitt Riksarkiv och Norsk Arkitekturmuseum ett viktigt arbete som också på internationell nivå hör till de banbrytande insatserna. Målet är att Norsk Arkitekturmuseum skall utveckla en samlad överblick över var i landet som ritningar och andra dokument om den byggda miljön finns att tillgå och använda av dem som för sitt arbete och/eller sin forskning har behov att söka denna kunskap.

Norsk Museiförbund och Forum for nasjonale museer utgör de nationella samarbetsorganen för norska museer. Norsk Arkitekturmuseum medverkar i dess arbete för att utbyta erfarenheter och tillvarata de möjligheter som finns till samverkan och rationalisering av sektorn.

Norsk arkitekturmuseum är aktivt medverkande i the International Confederation of Architectural Museums (ICAM) och medlem i UNESCO:s museiorganisation International Council of Museums (ICOM).

Norsk Form är, som tidigare nämnts, den institution som Norsk Arkitekturmuseum har närmast sig i lokalerna på Kongensgate och med vilken museet skulle kunna ha ett väl utvecklat samarbete. De båda institutionerna delar utställningslokaler mm.

Av promemorior som utvecklats mellan museerna och samtal med de båda institutionernas ledare framgår dock att det finns ömsesidiga svårigheter med att utveckla ett konstruktivt samarbete. Ansvarsområdena är till vissa delar överlappande vilket leder till rivalitet om arbetsuppgifter, ansvar, initiativ och utvecklingsmöjligheter. Några öppna konflikter har dock inte förekommit. Man tycks undvika varandra i förvisning om att samråd skulle leda till ytterligare svårigheter. Förhållandevis få gemensamma projekt har genomförts under de år som institutionerna varit sambo på Kongensgate.

De båda institutionerna har på Norsk Forms initiativ en överenskommen ämnesuppdelning som innebär att Norsk Form ägnar sig åt den vardagliga bebyggelsen

medan Norsk Arkitekturmuseum ansvarar för att bevaka och behandla den arkitektur som projekterats med särskilda arkitektoniska avsikter. Denna uppdelning har hittills fungerat på ett tillfredsställande sätt. Dock har Norsk Form, inför den utvidgning som förväntas ske med ett antal mindre institutioner, klargjort att uppgörelsen inte längre kan gälla. Detta kan redan på kort tid innebära förnyade problem i relationerna mellan Norsk Form och Norsk Arkitekturmuseum.

Museet har samlingar vilket Norsk Form inte har. Via samlingarna och på annat sätt har museet utvecklat en specialistkompetens med avseende på 1900-talets stora byggnadsbestånd. I dessa frågor bör det inte finnas några allvarliga gränsdragningsproblem. Museet bör också kunna vidareutveckla sin verksamhet med aktiva insatser när det gäller det stora och viktiga problemfältet om hur den omfattande 1900-talsbebyggelsen skall värderas och hanteras i samband med fortlöpande förvaltning och de förändringar av olika slag och omfattning som kontinuerligt inträffar i bebyggelsen. Dessa frågor utgör eller borde utgöra en betydande del av arbetsfältet inom arkitekturpolitiken.

Norsk Form har form och design i en vid mening på sin dagordning. Detta är frågor som till allra största del ligger utanför Norsk Arkitekturmuseums intresseområde och ambitioner. Det finns dock en gränsyta som består av möbler och inredning där museet både förvaltar ritningsmaterial från arkitekter och inredningsarkitekter samt har med aspekten inredning i sin hantering av arkitektur.

Överlappningsområdet mellan de båda institutionerna utgörs främst av frågor om hur man tillsammans eller var för sig skall arbeta med bevakning av den samtida arkitekturen, tolka och diskutera den utveckling som sker, uppmärksamma det som är av god kvalitet och kritiskt granska den nya bebyggelse som inte håller de kvalitativa måtten.

Arkitekturmuseet publicerar sedan lång till tillbaka en årsbok om ny arkitektur i Norge. Detta arbete, liksom sekretariatsfunktionen för Norges mest prestigefulla arkitekturpris, ger museet en mycket god överblick över den nya arkitektur som successivt tillkommer i landet. Det är naturligt att museet slår vakt om sin kompetens och position i dessa avseenden och att detta även ger underlag till många andra arbetsinsatser med avseende på ny och samtida arkitektur.

Med Galleri ROM har museet ett utvecklat samarbetet som främst består av att de båda institutionerna till varandra förmedlar information om utställningar som uti-

från, främst utlandet, erbjuds till visning i Norge. Institutionerna samråder också om hur dessa erbjudanden kan tas emot och visas i deras respektive lokaler samt hur tillhörande programverksamhet kan arrangeras.

Konstindustrimuseet och Norsk Arkitekturmuseum, som har en uppenbar kontaktyta med avseende på möbler och inredning samt i viss mån även annan design, har återkommande fört samtal om dessa gräns- och kontaktytor samt om möjligheter till ett utvecklat samarbete.

ABM-meldingen

Regeringens melding nr 22 (1999-2000), *Kjelder til kunnskap og oppleving*, handlar om arkiv, bibliotek och museer i dataåldern och om deras lokalbehov. Meldingen, som framlades av den förra borgerliga minoritetsregeringen, ligger kvar på Stortingets bord även sedan det socialdemokratiska partiet tagit över regeringsmakten. Den nya kulturministern har uttalat sig positivt om möjligheterna att förverkliga meldingens förslag.

Ett av de mer omfattande förslagen i utredningen handlar om att sammanföra ett antal museer till ett nationellt konstmuseikomplex i kvarteret Tullinløkka i central Oslo. De institutioner som tänkes ingå är Nasjonalgalliet, Museet for samtidskunst, Kunstindustrimuseet i Oslo och Norsk Arkitekturmuseum samt även Henie-Onstad Kunstcenter och Riksutställningar.

Med avseende på Norsk Arkitekturmuseum refererar meldingen den strategiska plan som museet framlade i början av 1998 samt återger därvid vilka behov av ytor och bemanning som museet anser sig ha.

Denna utredning om utvecklingsmöjligheter för Norsk Arkitekturmuseum blev initierad innan ABM-meldingen lades fram. Utredningen tar inte ställning till de konkreta förslag som förs fram i meldingen angående storlek mm på Norsk Arkitekturmuseum. Utredningen skall ses som fristående i förhållande till meldingen men kan erbjuda ett fördjupat underlag till statsmakternas fortsatta övervägande om förslaget till ett museikomplex i kvarteret Tullinløkka.

Det framgår inte av förslaget hur nära de olika institutionerna skall knytas till varandra. Det kan finnas tankar om en sammanslagning av alla de ingående institutionerna till ett enda stort konstmuseum, men det kan också handla om någon slags federativ organisation där de ingående institutionerna har kvar sin fristående status men ingår

i ett nära samarbete med avseende på delvis gemensamma utställningssalar, bibliotek, samlingssalar, foajéer, butiker, restauranger, verkstäder mm samt en samordning av vissa administrativa funktioner.

En konstruktion av det senare slaget skulle tillåta museerna att profilera sig efter sina egna behov och att utveckla den egna identiteten inom ramen för ett gemensamt byggnadskomplex. Det är dock oklart om den gemensamma ramen även innebär en styrning mot en renodlad kulturmiljö av konst eller om Norsk Arkitekturmuseum och Kunstindustrimuseet med sina områden av tillämpad konst i komplexa kontexter med omfattande knytning till samhällsfunktioner, kan utveckla sina särskilda profiler och med dessa hävda sig i den gemensamma miljön. Det borde vara möjligt men blir beroende av hur samarbetet kan etableras och utvecklas.

En skisserad tidplan för Tullinløkka innebär att det dröjer minst till 2005 innan en första etapp av museikomplex står färdigt att tas i bruk och ytterligare några år innan det hela är färdigt. Var i det nya komplexet som Norsk Arkitekturmuseum skulle kunna placeras är ännu oklart. För att projektet skall ha riktigt stort intresse för museet bör det få en plats med direkt anknytning till den gemensamma foajé som ett komplex av detta slag rimligtvis kommer att innehålla

Blakstad og Munthe-Kaas: Odd Fellowbygningen, perspektiv. Bygget 1934.

INTERNATIONELLA UTBLICKAR

På den internationella arenan är arkitekturmuseerna organiserade i ICAM (International Confederation of Architectural Museums). Kriteriet för institutionellt medlemskap är att institutionen drivs utan kommersiellt syfte, har samlingar av ritningar och andra dokument om arkitektur och/eller bedriver publik verksamhet om arkitektur. Organisationen har funnits sedan 1979 då den tillkom på finskt initiativ. Den har drygt hundra institutionella medlemmar, främst i Europa, Nordamerika och Australien samt därtill enstaka enskilda medlemmar. Under de senaste åren har medlemmar också tillkommit från övriga kontinenter, främst Sydamerika.

Det finns många fler institutioner som skulle kunna vara medlemmar av ICAM, men som av olika anledningar valt att stå utanför eller inte funnit anledning att vara med. Detta torde dels bero den splittrande mångfald som finns inom institutionerna och dels på att den internationella organisationen är förhållandevis svag.

ICAM har en *Charter* som anger arkitekturmuseernas uppgifter och mål. Sammanfattningsvis anges dessa till att höja den byggda miljöns kvalitet, att verka för samhällets förståelse för arkitektur som kulturfenomen, att fostra en kritisk attityd till arkitektur, att försvara den byggda miljön när den är hotad, att samla och vårda dokument om arkitektur, att utbyta information inom museernas arbetsfält och att stödja forskning om arkitektur. Chartern återges i sin helhet i bilaga 1.

ICAM har också antagit *Principles for Acquisition of Architectural Archives*. Dessa principer innebär sammanfattningsvis att ICAM:s medlemmar skall respektera arkivs integritet, att arkitekturritningar och andra dokument om arkitektur om möjligt skall förbli i arkiv inom det kulturområde där de avsedda byggnader finns, att medlemmar som blir erbjudna att köpa arkitekturdokument skall informera det museum vars intresseområde är berört och erbjuda detta museum företräde till förvärv. Principerna återges i sin helhet i bilaga 2.

ICAM är associerad medlem av ICOM, museernas internationella organisationen, vars uppgift är att värna museernas ställning som mänsklighetens kollektiva minne.

En systerorganisation till ICAM är ICOAM (International Confederation of Open Air Museums) som också är associerad med ICOM.

En viktig samarbetspart är också ICA (International Council of Archives). Mer om detta nedan.

Arkitekturmuseer – en brokig skara av institutioner

I den form som arkitekturmuseer nu finns och utvecklas i olika delar av världen, är företeelsen ganska ung och ett tydligt 1900-talsfenomen. Deras skara är sammansatt av många olika institutioner av inbördes mycket olika karaktär. Möjligen kan de institutioner som är organiserade inom ICAM, indelas i följande kategorier:

- Fullt utvecklade arkitekturmuseer med uppgiften att samla och vårda ritningar och annat material om arkitektur, att göra dessa samlingar tillgängliga för forskare och andra med intresse för arkitektur, att samverka med forskningsinstitutioner och bedriva egen forskning eller på annat sätt utveckla kunskap om arkitektur, att genom publik verksamhet i form av utställningar, visningar, föreläsningar, publikationer, seminarier mm sprida kunskap om arkitektur till både expertgrupper och en bred allmänhet samt att aktivt delta i debatt om arkitekturens utveckling och de sätt på vilket samhället utnyttjar och vårdar den befintliga bebyggelsen.
- Institutioner som enbart har arkivfunktionen och i någon form är specialiserade på arkitektur.
- Institutioner som enbart bedriver publik verksamhet med inriktning på expertgrupper och/eller en bred allmänhet
- Institutioner som i första hand arbetar med vården av befintlig bebyggelse och i detta arbete nyttjar arkivmaterial om arkitektur och/eller bedriver forskning om arkitektur.
- Institutioner som i första hand bedriver forskning om arkitektur och i denna verksamhet är inriktad på arkitekturens utveckling och de sätt på vilket samhället nyttjar och vårdar den befintliga bebyggelsen.

Publicistisk verksamhet om arkitektur utgör normalt en integrerad del av arkitekturmuseernas verksamhet medan den renodlade verksamheten att skriva om arki-

tektur och att publicera arkitektur inte innebär ett naturligt medlemskap i arkitekturmuseernas gemensamma internationella organisation.

De institutioner som är organiserade inom ICAM är också olika med avseende på sin organisatoriska form. Vissa museer är självständiga enheter i form av statliga myndigheter eller stiftelser. Andra museer är kommunala institutioner. Några utgör del av ett större museum, vilket kan vara museer för konst, kulturhistoria eller teknik. Vissa institutioner utgör del av ett större arkiv eller av ett bibliotek. Några är knutna till akademier och andra till universitet.

Det är inte alla medlemmar av ICAM som kallar sig museer. Många är som framgått ovan delar av större institutioner som har andra namn. Men också fristående institutioner har valt att kalla sig något annat än museum – centrum, institut mm. Det torde vara tveksamheten inför museibegreppet som lett till detta. Man vill vara aktiv i den samtida utvecklingen och aktuella debatten och tvekar då inför att använda ordet museum som i första hand förknippas med historia och kanske med en ”mos-sig” verksamhet.

Den samlade bilden av hur arkitekturmuseerna internationellt uppträder och är organiserade visar tydligt att dessa institutioner precis som arkitekturen själv står i skärningspunkten för olika discipliner – konst, teknik och kulturhistoria. De står dessutom i korsvägen mellan olika organisationsformer – museer, arkiv, bibliotek, institut och centrumbildningar av olika slag.

Det finns dock en tendens till att skapa fler museer av den mer kompletta sammansättning som redovisats ovan. På sikt skulle detta kunna innebära en kärngrupp av mer fullständiga arkitekturmuseer. Detta skulle kunna stärka deras internationella samarbete och utveckla ICAM till ett starkare organisation för samverkan inte bara mellan de fullt utbyggda arkitekturmuseerna utan även de många institutioner som även fortsättningsvis kommer att finnas i kretsen kring dessa museer.

Samlingar av arkitekturritningar i arkiv

Så länge som det funnits arkiv har man också samlat och bevarat ritningar och dokument om bebyggelse. Arkitekturritningar, liksom de närbesläktade kartorna, är legala dokument som reglerat ägoförhållanden, godkänt planer för bebyggelse samt konfirmerat tillstånd att bygga och att bygga på ett visst sätt. Också funktionen som relationsritningar, att dokumentera hur något exakt ser ut, har varit

grund till arkivering efter samma principer som gäller för annat viktigt material i samhället.

I dag finns det stora samlingar av ritningar, kartor och dokument om arkitektur i ett mycket stort antal arkiv runt om i världen – nationella, kommunala, kyrkliga, halv-offentliga arkiv knutna till institutioner och organisationer av olika slag samt privata arkiv knutna till näringsliv och enskilda personer. Stora arkiv och organisationer har utvecklat särskilda avdelningar för arkitektur och bebyggelse.

Merparten av världens arkiv finns organiserade inom ramen den internationella arkivorganisationen ICA (International Council of Archives) vars uppgift är att värna om arkiven som källa till viktig kunskap om mänsklighetens utveckling och dess nuvarande förhållanden.

Inom ramen för ICA finns det en expertgrupp som länge arbetat för att tydliggöra hur ritningsarkiv skall skötas och hur de skall tillhandahålla sina samlingar av arkitekturritningar. Denna expertgrupp är på väg att ombildas till en sektion inom ICA vilket kommer att stärka dess ställning betydligt och därmed legitimera att arkitekturritningar är viktig dokument i världens alla arkiv.

ICAM och ICA har fört gemensamma diskussioner om värdet och betydelsen av de ritningar och andra dokument om arkitektur och bebyggelse som finns i arkitekturmuseernas arkiv och i många andra arkiv. Arkitekturmuseerna bedriver med varierande former och intensitet, ett aktivt arbete för att tydliggöra att deras arkiv innehåller material om den befintliga bebyggelsen som är av betydelse för hur denna bebyggelse hanteras i de förändringsprocesser som ständigt pågår. Arkivväsendet inom ICA intar en mer passiv roll och nöjer sig med att kunna tillhandahålla arkivmaterial när detta efterfrågas. En intressant och kanske möjlig utveckling är att arkitekturmuseerna tar för sig rollen av att aktivt verka inte bara för det egna samlingarnas betydelse i de vardagliga förändringsprocesserna utan även att förmedla vad andra arkiv kan tillhandahålla av betydelse i dessa processer.

Samlingar av arkitekturritningar för praktisk nytta och konstnärligt värde

Arkitekters ritningar och skisser har samlats därför att det varit till praktisk nytta för andra arkitekter. Sebastiano Serlio övertog sin läromästare Baldassare Peruzzis ritningar då denna avled 1536. Han använde dem som förlagor i sin egen verksam-

het. På samma sätt övertog Vincenzo Scamozzi ritningarna efter Andrea Palladio 1580 och John Webb ritningar efter Indigo Jones 1652. Jones hör till dem som tidigt förvärvade ritningar för att både hylla äldre högt skattade kollegor och tillgodogöra sig deras ritningar i den egna verksamheten. I början av 1600-talet förvärvade han Scamozzis samlingar och därmed även Palladios ritningar. Han hemförde dem till England där de ännu finns och utgör en central del de stora samlingarna hos RIBA (Royal Institute of British Architects).

De svenska arkitekterna Nicodemus Tessin den äldre och den yngre samt senare Carl Hårleman, Carl Cronstedt m fl förvärvade med stor medvetenhet ritningar av främst franska och italienska arkitekter under sina resor. Dessa bildade underlag för bygget av Stockholms slott och fick även på andra sätt stor betydelse för arkitekturens utveckling i Sverige under 1700-talet.

De akademier för konst och arkitektur som utvecklades i Europa allt sedan slutet av 1500-talet har också med åren fått betydande samlingar av arkitekturritningar. Inte minst rymmer dessa arkiv reseskisser och litteratur som arkitekter samlat under sina studieresor.

Många konstmuseer har i sina samlingar av handteckningar och grafiska tryck också ritningar, teckningar och reseskisser av arkitekter. Med all rätt har de uppfattats som konstverk. I äldre tider var också gränsen mellan konsterna flytande och många arkitekter var, mer än idag, också verksamma som konstnärer, scenografer, dekoratörer och tekniker.

Arkitektur har också varit motiv för bildkonstnärer av olika slag och gränsen mellan det avbildande och det förslagsställande i denna konstnärsgenre kan ibland vara flytande. Också i vår samtid produceras arkitekturritningar över projekt som inte i första hand är avsedda att byggas, utan som att vara inlägg i debatten om arkitekturens utveckling och/eller som dekorativa grafiska blad. I viss mån har dessa blivit samlarobjekt.

Att visa arkitektur – ursprung och utveckling

Arkitekturmuseernas historiska framväxt finns väl beskriven i artikeln *The Origins of Contemporary Architectural Museums* av John Harris, tidigare chef för ritnings-samlingarna vid RIBA (Royal Institutet of British Architects).

Det idémässiga ursprunget till dagens arkitekturmuseer står att finna i upplysningstiden. I likhet med många andra sidor av samhället skulle också arkitektkuren belysas och göras tillgänglig för människorna. Man mötte problemet med att arkitekturen inte kunde ställas ut i salongerna eller i de museer man planerade, utan att byggnaderna fanns ute i verkligheten. Man insåg att man museerna därför bara kunde förmedla kunskaperna om dessa byggnader och att detta kunde göra på flera olika sätt.

I Paris etablerades utställningsgallerier med arkitekturmodeller och planschverk om arkitektur. Redan i den tidens folkbildningsarbete insåg man att ritningar var svåra för lekmän att läsa och man förordade modellen som det bästa hjälpmedlet att förmedla kunskap och insikt om byggnadskonst. Detta blev också den linje som föreslogs i de planer för Louvren som skisserades under den franska revolutionen.

När revolutionen var över och det nya kejsardömet etablerades fördes många av bildningstankarna vidare i borglig form till de etablerade museerna och deras fortsatta utveckling. Arkitekturen fanns dock inte med och det skulle dröja innan tankarna på att visa arkitektur kunde förverkligas. Först i samband den stora Parisutställningen 1878 etablerades under Viollet-le-Ducs ledning Musée des Monuments Français vid Trocadéro, sedermera Palais de Chaillot. Museet finns ännu kvar och innehåller främst gipsavgjutningar av romansk och gotisk arkitektur, tidsepoker som i det sena 1800-talet ansågs utgöra en av höjdpunkterna i den franska byggnadskonsten, avspeglade den ärofulla tid då den franska nationen formades.

I England togs idéerna upp på flera olika sätt. Arkitekten Sir John Soane förvandlade sitt privata hus och den studio han hade där, till ett veritabelt kuriosakabinett för arkitektur – ritningar, modeller, planschverk, byggnadsdetaljer, fragment av kända byggnader och mycket annat packades samman i de förhållandevis trånga lokalerna. 1833 upplät han sin byggnad för allmänheten och den blev ett museum som fortfarande existerar och fascinerar en strid ström av besökare till det som nu har blivit ett kultobjekt.

I London etablerades vid mitten av 1800-talet The Royal Architectural Museum vars samlingar främst bestod av medeltida fragment och byggnadsdetaljer. Det skulle i första hand användas i byggnadsteknisk utbildning. 1869 fick museet egna lokaler i världens första särskilt uppförda arkitekturmuseum. Senare blev detta museum hemvist för The Architectural Association. När medeltidsvurmen och nygotiken hade lagt sig framstod museet inte längre som så intressant. Samlinga-

rna överläts i början av 1900-talet till Victoria and Albert Museum och 1935 revs det första hus som uppförts särskilt för att vara ett arkitekturmuseum – av arkitekternas egen organisation.

Både de franska och de engelska ansatserna till tidiga arkitekturmuseer präglas av upplysningstidens vilja att samla, utveckla och förmedla kunskap. De franska försöken var i revolutionens anda en folkbildningsinsats i närmast modern mening medan de engelska försöken byggde på gentlemännens besuttna offentlighet.

Det skulle dröja en tid in på 1900-talet innan arkitekturmuseer i modern mening etablerades. 1932 fick Museum of Modern Art i New York sin avdelning för arkitektur och design, kopplat till den utställning och bok om The International Style som Philip Johnson och Henry-Russel Hitchcock producerade detta år. I Moskva startade ett arkitekturmuseum 1934, delvis för att ta omhand resterna av den stora stadsnedrivning som då pågick i Sovjetunionen.

Till de äldsta arkitekturmuseerna hör det finska som grundades 1956 och det svenska som inrättades 1962. Under 1980-talet tillkom Deutsches Arkitekturmuseum i Frankfurt och Canadian Center for Architecture i Montreal, båda stora institutioner som haft betydelse för den fortsatta utvecklingen. 1993 tillkom det Nederländska Arkitekturinstitutet som kan sägas vara Europas första stora helt utbyggda arkitekturmuseum. 1998 fick det svenska arkitekturmuseet nya stora lokaler och anslöt därmed till de stora arkitekturmuseerna i världen.

Under början av 1990-talet tillkom också ett antal City Centers. De drivs av städer som deras mer eller mindre permanenta stadsbyggnadsutställningar med uppgift att presentera de nybyggnadsplaner och förändringsprojekt som de respektive städerna önskar genomföra. Med viss rätt kan man säga att de är propaganda-instrument för ett stadsbyggande och inte fria kulturinstitutioner. Det är uppenbart att dessa institutioner hamnar i intressekonflikter när nya stadsbyggnadsprojekt står i strid med bevarandeintressen.

En rad nya arkitekturmuseer är på väg att etableras. I München pågår byggandet av ett nytt museikomplex som skall rymma museer för samtidskonst, design och arkitektur. I Paris har Musée des Monuments Français och Institut Français d'Architecture slagits samman för att bilda ett Cité de l'architecture et du patrimoine, ett kunskapscentrum för arkitektur och bebyggelsens kulturarv. I Finland finns strävanden att skapa ett arkitekturcentrum där deras arkitekturmuseum skall få

större lokaler tillsammans med ett showroom för samtida design, ett informationscentrum för byggandet och lokaler för olika arkitektorganisationer. Se bilaga 3.

Arkitekturmuseer mm i olika länder

Danmark

Kunstakademiets bibliotek, samlingen af arkitekturtegninger grundades redan 1754. Samlingarna är stora och landets helt dominerade arkiv för arkitekturritningar och andra dokument om arkitektur. Kunstakademiet är också huvudman för arkitektutbildningen i Köpenhamn.

Arkitektursamlingarna är del av ett bibliotek men har i stor omfattning en självständig ställning. Hela biblioteket och i synnerhet arkitektursamlingarna har sedan länge haft bristfälliga lokaler och med avseende på personal ganska begränsade resurser. Avdelningen för arkitektursamlingarna har därför inte kunnat driva något större utvecklingsarbete med avseende på ökad tillgänglighet mm. Under lång tid har dock bibliotekets ledning varit starkt engagerad i samlingen av arkitekturritningar vilket gett denna del av samlingen viss styrka. Omfattande forskningsarbeten har utförts. Den nya ledning som sedan ett par år finns vid biblioteket har inte prioriterat arkitektursamlingarna på samma sätt vilket medfört att deras resurser i realiteten minskat.

Danskt Arkitekturcentrum – Gammel Dok tillkom 1985 som en stiftelse med både arkitekter och byggare som instiftare. Stiftelsen har som en av sina viktigaste uppgifter att företräda och marknadsföra dansk arkitektur och danskt byggande på den internationella arenan. Man visar också utställningar, egenproducerade och inlånade, i de egna lokalerna i centrala Köpenhamn. En ”halvpermanent” stadsbyggnadsutställning är under förberedelse. Tanken är att visa stadsbyggandets utveckling och karaktär och med detta som utgångspunkt periodvis visa aktuella stadsbyggnadsprojekt. Därtill används lokalerna för internutbildning för den danska byggbranschen. Bokförsäljning och restaurang hör till verksamheten. Gammel Dok har inga egna samlingar men tillhandhåller, som del av marknadsföringsuppdraget, register över samtida dansk arkitektur av hög selekterad kvalitet. Gammel Dok står den danska arkitektkåren förhållandevis nära.

Arkitekturskolan i Aarhus och Louisiana i Humblebeck genomför också arkitekturutställningar. Louisiana planerar för en utbyggnad med särskilda lokaler för arkitektur och design.

Med Gammel Dok som drivande kraft pågår ansträngningar att bilda ett danskt arkitekturinstitut. Detta har i ett första skede närmst beskrivits som ett nätverk av samverkande institutioner vilka har samlingar av arkitekturdokument, bedriver arkitekturforskning, driver publik och debatterande verksamhet om arkitektur samt marknadsför dansk arkitektur utomlands. Medel har nu avsatts för att under en femårsperiod utveckla institutet på ett mer konkret sätt. En möjlig utveckling är att institutet får egna lokaler dit flera av de ingående institutionerna flyttar. Detta institut har också ambitioner att aktivt medverka i den danska arkitekturpolitiken.

Finland

Finlands arkitekturmuseum tillkom redan 1956 på initiativ av det finska arkitektförbundet. Det är en stiftelse med statligt och i någon mån kommunalt understöd. Museet är det dominerande arkivet för finsk arkitektur och har ett väl sorterat bibliotek. Det producerar och visar utställningar i de egna lokalerna i Helsingfors och på andra platser i Finland samt utomlands. Museet står den finska arkitektkåren ganska nära.

Museet har under årens lopp genomfört ett omfattande program för att visa finsk arkitektur utomlands. Eftersom arkitekturen länge har varit en viktig del av det officiella Finland har utställningar om dess arkitektur getts goda möjligheter och setts som en viktig marknadsföring av hela Finland.

Museets lokaler i centrala Helsingfors har länge ansetts otillräckliga. För närvarande pågår arbeten för att etablera ett större arkitekturcentrum, också detta i centrala Helsingfors, där museet tillsammans med ett showroom för samtida design, utställningar med byggnadsinformation samt olika arkitekturorganisationer, skall få väsentligt mycket större lokaler. Museets egen presentation av dessa planer återfinns i bilaga 3.

Alvar Aalto stiftelsen är ganska nybildad och omfattar dels Aaltos efterlämnade arkiv, som tidigare varit privatägt, samt de fastigheter som rymt hans kontor och bostad. Stiftelsen finns i Helsingfors. Till denna stiftelse hör numera också *Alvar Aalto museet* i Jyväskylä, som har funnits sedan 1966 och tidigare utgjort del av stadens konstmuseum. Det har samlingar av möbler och designprodukter av Alvar Aalto och inriktar i första hand sin verksamhet på att visa utställningar om Aalto, hans arkitektur och formprodukter. Museet ordnar också vart tredje år ett internationellt och ofta mycket välbesökt Alvar Aalto symposium.

Sverige

Arkitekturmuseet i Stockholm grundades 1962 som en stiftelse av Svenska Arkitekters Riksförbund (SAR). Dess ursprungliga uppgift var i huvudsak att tillvarata betydelsefulla arkitekters efterlämnade ritningsmaterial och att marknadsföra samtida svensk arkitektur. Stiftelsen hade från tidigt stadium statligt understöd.

Stiftelsen förstatligades 1978 och blev då ett centralmuseum med uppgift att belysa byggnadskonst, samhällsplanering och bebyggelseforskning. Även efter förstatligandet fortsatte museet att under lång tid leva under begränsade omständigheter. Trots detta utförde museet ett omfattande program med utställningar, skriftutgivning, debatter och bildningsverksamhet. Det skedde nästan uteslutande i andras lokaler vilket gav museet begränsat erkännande för framgångar. Arkivet utökades på ett betydelsefullt sätt och museet genomförde ett flertal forskningsprojekt

1985 fick museet egna utställningslokaler som dock var små och föga ändamålsenliga. Trots de kvarstående begränsningarna med små lokaler och knappa anslag kunde museet bedriva en aktiv verksamhet med utställningar i egna lokaler, kompletterade med seminarier, publikationer, debatter mm och fick därmed den uppmärksamhet som krävdes för att komma i fråga för ytterligare förbättringar.

1998 flyttade museet in de nuvarande lokaler som på ett radikalt sätt förbättrade museets situation och dess möjlighet att bedriva verksamhet som ett fullt utvecklat arkitekturmuseum. Bl a har en framgångsrik basutställning, en mycket uppskattat barn- och ungdomsverksamhet och ett nytt bibliotek etablerats. Museet är genom dessa förändringar etablerat som ett av de stora arkitekturmuseerna i världen. Museet är samlokaliserat med Moderna Museet i Stockholm vilket innebär fördelar med avseende på att nå en bred publik och ha tillgång till ett stort auditorium och en välförsedd restaurang. De nya lokalerna består av både äldre byggnader och en ny byggnad. Arkitekt har varit Rafael Moneo. Arkitekturmuseets nya byggnad fick 1998 det stora priset för ny arkitektur i Sverige.

Under det första, av olika anledningar exceptionella, året i de nya lokalerna hade museet 160 000 besökare vilket torde vara världsrekord för ett separat arkitekturmuseum. Besöksantalet har därefter minskat till 90 000 vilket också är ett bra resultat. Med hänvisning till en starkt opinionsbildande utställning om stadsplanering i centrala Stockholm utsågs museet 1999 till Årets museum av den svenska museiföreningen. Den svenska regeringen har utsett Arkitekturmuseet att leda och koordinera arbetet med Arkitekturåret 2001 – den riksomfattande kampanj för arkitektur

och design som utgör en viktig del av den svenska regeringens arkitekturpolitiska program.

Nationalmuseum i Stockholm har genom de Tessin-Hårmanska och Cronstedska samlingarna en stor och även internationellt sett värdefull samling av äldre franska och italienska arkitekturritningar. De har främst tillkommit för att bilda underlag för slottsbygget i Stockholm och har därutöver haft stor betydelse för den svenska arkitekturens utveckling under främst 1700-talet.

Celsing arkivet är ett privat arkiv, instiftades 1985, med uppgift att vårda och tillhandahålla arkivet efter arkitekten Peter Celsing.

Island

Arkitekturavdelningen, Reykjavik Konstmuseum tillkom i början av 1990-talet. Avdelningen har samlingar av isländsk 1900-talsarkitektur, bedriver forskning och producerar utställningar. Avdelningen har länge haft bara en anställd, men har nyligen fördubblats med ytterligare en medarbetare.

Estland, Lettland och Litauen

Estlands arkitekturmuseum grundades 1991. Museet har samlingar och driver en regelbunden utställningsverksamhet. Museet startade i mycket små omständigheter men har utvecklats betydligt och har sedan några år mycket bra lokaler i en äldre lagerbyggnad centralt i Tallin.

Lettlands arkitekturmuseum grundades 1994 och existerar fortfarande under ganska blygsamma förhållanden.

Litauens arkitekturmuseum grundades redan 1968 men existerar fortfarande under ganska knappa förhållanden.

Tyskland

Deutsches Architektur-museum i Frankfurt är, trots namnet, ett kommunalt museum i staden Frankfurt. Det grundades 1979 och flyttade in i sina lokaler 1984. Museet var då epokgörande stort och nyskapande i sitt arbetssätt med att lyfta fram arkitektur till publiken på ett sätt som liknade konstmuseernas arbetsmetoder. Därigenom vann man snabbt respekt för sin verksamhet och särskilt sin förmåga att väcka debatt i aktuella frågor. Museet inriktade sig på att samla arkitekturritningar på internationell nivå. Man ville skapa en samling där många och de främsta av

världens samtida arkitekter var representerade. Man kan säga att samlingen därigenom i hög grad kom att likna ett konstmuseums samlingar av konstverk. Senare har museet också tagit emot hela arkiv från viktiga tyska arkitekter och annat material som belyser den tyska arkitekturens utveckling. Museet har periodvis genomgått kriser till följd av den knappa anslag som Frankfurt kunnat ge sina, möjligen allt för många, nyetablerade museer.

Arkitekturmuseet i Frankfurt är således inte ett museum som genom sina samlingar och sin verksamhet avspeglar hela Tysklands arkitektur. Varje delrepublik (land) i den tyska förbundsrepubliken ansvarar för sitt lands kulturfrågor och därmed för arkitekturen. De tyska arkitekterna är på ett likartat sätt organiserade i ”*Architektur-kammeren*” som finns i varje delrepublik.

Inom ramen för Tysklands olika delrepubliker finns det institutioner – museer, arkiv, mm – som fyller uppgiften som arkitekturmuseum inom sina respektive republiker. Flera av dessa är på olika sätt sammanvävda med universitet eller tekniska högskolor. Ett av de större museerna med denna organisation finns i München. Museets chef är tillika professor i arkitekturhistoria vid det tekniska universitetet i München, vilket skapar särskilt goda förutsättningar för museets forskningsarbete.

Andra museiliknande institutioner är nära knutna till arkitekternas lokala eller regionala organisationer – Architektenkammeren. Exempel på detta är *Hamburgisches Architekturarchiv*, *das Schleswig-Holsteinische Archiv für Architektur* och *Sudwest deutsches Archiv für Architektur und Ingenieurbau*.

Diskussioner har under de senaste åren förts om att upprätta ett nationellt arkitekturmuseum i Berlin. Detta har dock ännu inte lett till några konkreta beslut.

I Tyskland finns också flera arkitekturgallerier som på mer eller mindre kommersiella grunder driver utställningsverksamhet om arkitektur. Från dessa gallerier har chefer till några av de stora arkitekturmuseerna i Europas rekryterats.

Storbritannien

I London finns *Architecture Center and British Architectural Library at the Royal Institute of British Architects (RIBA)* som i första hand är ett stort arkiv med rika samlingar – ofta betraktat som världens förnämsta samling av äldre arkitekturritningar.

Utrymmena för utställningar är förhållandevis små.

RIBA:s samlingar har nu flyttats till *Victoria and Albert Museum* där det primärt har sagt att de skall förvaras som en enskild samling vid sidan av museets egna samlingar. Museet har goda utställningsutrymmen och bedriver en aktiv utställningsverksamhet framför allt inriktat på något äldre arkitektur som bara är ett av många ämnen i detta stora museum.

Sammanförande av samlingar och kompetens från RIBA:s arkitektursamlingar och arkitekturverksamheten inom *Victoria and Albert Museum* innebär en kraftfull fusion och kan på sikt innebära att ett särskilt arkitekturmuseum etableras i London.

Architectural Foundation i London har inga samlingar men diskuterar arkitektur- och stadsbyggnadsfrågor på ett aktivt sätt. Man har framgångsrikt väckt debatt och uppmärksamhet genom att vara kreativa och okonventionella.

Sir John Soane's Museum är ett specialmuseum över en arkitekt och hans sätt att skapa en samling av ritningar, modeller, arkitekturfragment mm. Detta museum har beskrivits tidigare i detta kapitel.

I flera brittiska städer finns citycenters som inriktar sig på att visa arkitektur, särskilt med anknytning till de lokala förhållandena och de respektive städernas utvecklingstendenser.

Glasgow har under 1999 varit brittisk arkitektur- och designstad och har inför detta byggt upp ett *Lighthouse* inriktat i huvudsak på arkitektur. Den ursprungliga avsikten, på vilket namnet även anspelar, var att inte skapa en stor fast institution utan ett centrum som koordinerade information från de många organ i staden och på andra håll som arbetar med arkitektur i vid mening. Den avsikten har inte till alla delar fullföljts och *Lighthouse* har på många sätt blivit ganska likt de citycenter som finns i flera andra brittiska städer och tjänar som informationscentrum för de byggnadsförändringar som planeras eller pågår.

Nederländerna

Det Nederländska Arkitekturinstitutet, NAI, i Rotterdam upprättades 1988 genom sammanslagningar av flera tidigare institutioner i Amsterdam, bl a ett stort arkiv för arkitekturritningar. Institutet är ett av de största arkitekturmuseerna i världen. Det rymmer stora samlingar, har numera en liten permanent utställning om holländsk

arkitektur, bedriver en omfattande utställningsverksamhet och likaså omfattande programutställning. Institutet finns i en byggnad från 1993, ritad av Jo Coenen. Där finns också den redaktion som ger ut den ledande arkitekturtidskriften i Holland och deras årsbok. Vidare finns där också ett institut för vidareutbildning av arkitekter och andra expertgrupper. Dessa olika institutioner existerar tillsammans i en federativ organisation där de samverkar men har behållit sin formella självständighet.

Nederländerna bedriver ett aktivt arkitekturpolitiskt arbete. Flera olika institutioner har etablerats för att genomföra detta arbete bl a Arkitekturinstitutet i Rotterdam.

Belgien

I brist på ett nationellt arkitekturmuseum har länge ett par varandra närstående stiftelser tillsammans motsvarat ett museum. *Archives d'architecture moderne* har mycket stora samlingar och *Fundation d'architecture* har bedrivit en arkiv publik verksamhet. Dessa stiftelser och ytterligare några institutioner ingår numera i ett nytt nationellt *Centre international pour la Ville, l'Architecture et le Paysage*.

Därtill finns ett flertal arkiv med stora samlingar av arkitekturritningar samt ett *Victor Horta museum* inrymt i det som en gång var arkitektens bostad och kontor.

Österrike

Architektur Zentrum Wien grundades 1993 som en stiftelse med bidrag från staten och staden Wien. Det har på kort tid fått den centrala rollen som arkitekturmuseum i Wien. Detta centrum har ännu inga stora samlingar men förfogar över ett väl utvecklat nationellt register över 1900-talsarkitektur. Förutom ett vitalt utställningsprogram driver man också en omfattande programverksamhet med konferenser och seminarier samt deltar flitigt och framgångsrikt i debatten om den samtida arkitekturens utveckling.

Museet är etablerat inom ett stort *Museumsquartier* i centrala Wien. Totalt finns det, eller är på väg att etableras, 15 museer med mycket olika karaktär och inriktning i detta kvarter. Trots det stora antalet har man medvetet avstått från att sammanföra dem till ett enda museum utan låta deras individuella karaktär utvecklas. Därtill finns ett informellt samarbete som läggs upp och utvecklas efter läge och omständigheter.

I varje region av Österrike finns ett *Haus der Architektur* som på lokal nivå driver en verksamhet med utställningar, program och debatter. Dessa centra står de regionala Architekturenkammaren nära men ingår också i ett nätverk som i hög grad styrs och samordnas av Architektur Zentrum Wien.

Frankrike

Institut Français d'Architecture i Paris har stora samlingar av 1800- och 1900-talsarkitektur vilka står under överinseende av det franska riksarkivet. Institutet driver också en omfattande utställnings- och programverksamhet. *Musée des Monuments Français* grundades 1878 och inriktades på att med modeller och avgjutningar i gips skildra Frankrikes romanska och gotiska arkitektur. Dessa båda institutioner kommer att gå samman till ett *Cité d'Architecture et Patrimoine*. Cité syftar på att detta skall blir ett betydande centrum för den franska arkitekturen och det franska kulturarvet. Detta centrum skall också spela en viktig roll i Frankrikes arkitekturpolitiska arbete.

Centre Pompidou i Paris har inriktat sig på att skapa en kvalificerad samling av arkitekturritningar och modeller på en internationell nivå. Urvalet och sättet att utställa dessa samlingar indikerar att man ser dem som konst. *Centre Pompidou* producerar regelbundet stora arkitekturutställningar av hög kvalitet och erbjuder dessa för visning på andra platser.

Pavillon de l'Arsenal i Paris är stadens utställningscentrum som i första hand beskriver Paris bebyggelse och dess utveckling. Man publicerar också skrifter om Paris bebyggelse och driver en omfattande programverksamhet. Därtill gör man också andra utställningar. Pavillon de l'Arsenal tillkom i slutet av 1980-talet och är därmed ett tidigt exempel på citycenter.

Musée des Plans-Relief i Paris vårdar ett stort antal modeller som beskriver en rad olika, i huvudsak, franska städers utseende vid mitten av 1600-talet och senare. Det ursprungliga syftet med dessa modeller var att undervisa den franske kronprinsen militärt. Modellerna är mycket noggrant gjorda och ger värdefull kunskap om hur de franska städerna såg ut under 1600- och 1700-talen. Museet grundades 1777.

Arc en Rêve – Centre d'Architecture i Bordeaux är ett lokalt arkitekturmuseum som under senare år blivit mycket framgångsrikt med sin utställningsverksamhet samt mycket uppmärksammat för den pedagogiska verksamhet man bedriver med barn.

Conseil d'Architecture, d'Urbanisme et de l'Ervionnement i Lille är en förhållandevis ny institution som inriktar sig på att studera interaktionen mellan arkitekturen, stadsbyggandet och miljöfrågor i en vid bemärkelse.

I Saline Royale i Arc-et-Senans finns en permanent utställning över *Claude Nicolas Ledoux*, den arkitekt som i Frankrike ofta ses som modernismens föregångare från tiden för den franska revolutionen. Där planeras också ett museicentrum om den europeiska stadens utveckling.

Schweiz

Det finns inget nationellt arkitekturmuseum i Schweiz men ett antal institutioner i olika kantoner och språkområden har rollen av arkitekturmuseer. Några av dessa är *Architecturmuseum in Basel*, *Accademia de Architterua*, *Archivo del Moderno* vid *Univerisita della Svizzera Italiana* i Lugano, *Archives de la Construction Moderne* i Lausanne samt *Institut für Geschichte und Theorie der Architektur* vid ETH i Zürich.

Italien

Inte heller Italien har något nationellt arkitekturmuseum och kommer förmodligen inte att få detta även om några olika institutioner pretenderar på att få denna roll. I Rom pågår arbeten att etablera ett museum för samtida konst och inom detta museum skall även finnas ett arkitekturmuseum. Vid några universitet, bl a Parma, Venedig och Ferrara, har man byggt upp stora samlingar av arkitekturritningar.

Totalt finns det ett åttiototal institutioner av olika slag – arkiv, museer, universitet m fl – som samlar arkitekturritningar och/eller bedriver utställningsverksamhet. Ett tjugotal av dessa institutioner har i början av år 2000 grundat en *Associazione nazionale degli archivi di architettura contemporanea*, AAA, i syfte att utveckla ett nationellt nätverk för samverkan mellan de olika instituten.

Det italienska nationalarkivet har genomfört en studie i Rom och Lazio (landskapet runt Rom) för att kartlägga de olika privata arkiv med arkitekturritningar som finns. Studie skall ses som en provstudie och avsikten är successivt genomföra liknande kartläggningar i alla delar av Italien. Projektet uppfattas som angeläget eftersom de arkiv som samlar arkitekturritningar är så många och hela situationen därigenom är mycket splittrad.

I Vizenca finns ett Palladio institut som både uppmärksammar arkitekter och i samverkan med andra lokala intressenter ordnar regelbundet återkommande arkitekturutställningar.

Spanien

I Spanien har arkitekterna en stark ställning. De är hårt organiserade i regionala organisationer – *collegi d'architectes*. De flesta av dessa kollegier har byggt upp samlingar av arkitekturritningar mm som deras medlemmar i olika former överlämnat. Flertalet kollegier driver dessutom utställningsverksamhet. Det gäller exempelvis *Collegi d'architectes de Catalunya* i Barcelona som har en egen byggnad med utställnings- och föreläsningssalar samt arkiv på mycket central plats i staden.

I Barcelona finns också *Fundation Mies van der Rohe* som skapats i 1983 i anslutning till att Mies van der Rohes paviljong till världsutställningen 1926 har blivit rekonstruerad. Stiftelsen vårdar och visar paviljongen samt driver viss programverksamhet, särskilt koncentrerad till utdelningen av Mies van der Rohepriset som sker vart annat år.

I Madrid finns *Galeria de Exposiciones del Ministerio de Obras Publicas, Transportes y Medio Ambiente*. Galleriet visar regelbundet arkitekturutställningar, vanligtvis av mycket hög kvalitet.

Slovakien

Arkitekturmuseet i Ljubljana grundades 1972 och var till att börja med helt inriktat mot arkitekten Joze Plecnik och var installerat i det som en gång var arkitektens hem och ateljé. Under senare år har museet flyttat till en gammal borg i Ljublijanas förorter och utvidgat verksamheten till att gälla hela den slovakiska arkitekturhistorian.

Ungern

Det *Ungerska Arkitekturmuseet* grundades 1968 och utgör en del av det ungerska riksantikvarieämbetet. Detta har präglat verksamheten genom att intresset blivit fokuserat nästan helt på äldre arkitektur. Mycket litet eller inget intresse har ägnats åt 1900-talet, ännu mindre åt efterkrigstidens och den samtida arkitekturen. Intresset för denna arkitektur har i viss mån överförs till gallerier som i första hand sysslar med modern design.

Tjeckiska republiken

Vid det *tekniska museet i Prag* har det sedan 1930-talet funnits en avdelning för arkitektur som byggt upp betydande samlingar av arkitekturritningar. Deras utrymme för att producera utställningar har varit begränsat. Under senare år har andra institutioner också utvecklat avdelningar för arkitektur. Det gäller bl a *Nationalgalleriet*, *Galleriet för Modern konst* och *Karlsuniversitetet*.

Polen

Det *polska arkitekturmuseet* är beläget i Wrocław och tillkom 1965. Det är inrymt i en gotisk kyrka med tillhörande byggnader. Museet har förutom ritningar även samlat stora mängder byggnadsfragment av olika slag. Under senare år har detta museum haft stora svårigheter att överleva. Olika försök har gjorts för att etablera arkitekturmuseum i Warszawa. Det mest aktiva synes vara det utställningsgalleri som finns i anslutning till arkitektförbundets egna lokaler.

Ryssland

Schussevmuseet i Moskva grundades 1933, uppkallat efter den inflytelserike arkitekt som bl a ritade Leninmausoleet på Röda Torget. Museet har stora samlingar av arkitekturritningar, modeller mm från olika perioder av rysk och sovjetisk historia. Hur mycket samlingarna omfattar är dock inte känt. Under lång tid var museet inhyst i Donskoyklostret men detta har numera återgått till den ryska kyrkan. Museet synes leva under svåra förhållanden och verksamheten är blygsam.

I Sankt Peterburg finns framför allt stora samlingar av arkitekturritningar vid det som en gång var *den ryska konstakademien*. Också omfattningen av dessa samlingar är oklar. Förmodligen finns det ett flertal andra samlingar av arkitekturritningar mm som ännu existerar under både anonymitet och ovissa förhållanden.

USA

Det finns ett mycket stort antal institutioner som på olika sätt har samlingar av arkitekturritningar, bedriver utställningsverksamhet eller på annat sätt arbetar med arkitektur på ett kvalificerat sätt. Det finns dock få fasta institutioner som kan karaktäriseras som arkitekturmuseum. Några exempel får illustrera mångfalden och olikheterna.

Museum of Modern Art i New York inrättade 1932 en avdelning för arkitektur och design. Det skedde i samband med en utställning som på ett avgörande sätt kom att präglade 1900-talets syn på modernismen. Museet äger en betydande samling rit-

ningar och modeller som skildrar den moderna arkitekturens internationella utveckling. De ställs ut som konstföremål. Museet gör också intressanta utställningar och i anslutning till detta kvalificerade seminarier.

National Building Museum i Washington är främst inriktat på att uppmärksamma byggherrarnas och teknikernas roll i byggandet. Årliga priser delas ut till den mest framsynte exploitören av stadsförnyelse eller ny bebyggelse. Museet har inga samlingar, arbetar för att utveckla en permanent utställning om byggandets utveckling och genomför årligen ett antal utställningar som ibland blivit uppmärksammade för sin spektakulära utformning. Museet är inrymt i *Veterans Building*, en gång uppförd som bostad åt krigsveteraner från det amerikanska inbördeskriget. Den centrala hallen i byggnaden är en av Washingtons största rum och mest känt som platsen för de amerikanska presidenternas installationsbaler. Hallen används flitigt för ändamål av detta slag vilket och hyran för detta är en väsentlig del av museets intäkter. Museet inrättades 1980.

Avery Architectural and Fine Arts Library vid Colombia University i New York är ett av världens främsta arkitekturbibliotek. Man driver Avery index som är en viktig dokumentationscentral för arkitekturlitteratur från hela världen. Biblioteket har också betydande samlingar av arkitekturritningar, modeller mm.

Architectural Foundation i Chicago är den mest utvecklade stadsvandringsverksamheten i USA. Man erbjuder ett hundratal olika stadsvandringar per år. Många av dessa genomförs bara vid enstaka tillfällen medan några upprepas i flerdubblade grupper varje dag under hela året. Dessaa genomförs av *docents* som är volontärer vilkas belöning för insatserna är den vidareutbildning om Chicagos bebyggelse som de erhåller genom stiftelsen.

Library of Congress i Washington har stora samlingar av arkitekturritningar och en särskild avdelning för detta.

En lång rad andra arkiv, universitetsbibliotek, museer samt intresseorganisationer av olika slag har betydande samlingar, genomför utställningar samt bedriver studieverksamhet av olika slag. Bl a kan nämnas *The Athenaeum of Philadelphia*, *Art Institute* i Chicago, *Chicago Historical Society*, *Cooper-Hewitt National Design Museum* i New York, *Denver Art Museum*, *Frank Lloyd Wright Archives*, *Teliesin West*, Arizona, *Getty Center for the Histry of Art and the Humanities* i Los Angeles, *Octagon Museum*, *American Architectural Foundation*, *Prints and Drwings*

Collection i Washington, *San Francisco Museum of Modern Art* samt *The Heinz Architectural Center, Carnegie Museum of Art* i Pittsburg.

Canada

Canadien Center for Architecure i Montreal är ett av världens största arkitekturmuseer. Det grundades 1979 och utgör en stiftelse med betydande kapitalfonder samt visst statligt understöd. 1988 invigdes nya och mycket påkostade lokaler. Museet har betydande samlingar av internationella arkitekturritningar, ett omfattande bibliotek, bedriver ett omfattande utställningsprogram samt har ett forskarcentrum som erbjuder årliga stipendier för studier vid museet.

Jämförande fakta mellan några nordiska institutioner

I Finland, Norge och Sverige finns det arkitekturmuseer av likartat slag. Det svenska har för närvarande största lokalerna och den mest omfattande verksamheten. Ett nytt och större museum planeras i Helsingfors.

I Danmark finns ritningssamlingar vid Konstakademiens bibliotek samt utställningsverksamhet mm vid Gammel Dok. Tillsamman bildar dessa båda institutioner det som arkitekturmuseerna i de övrig skandinaviska länderna är.

En närmare jämförelsen framgår av följande tabell:

	Ark mus Stockholm nuläge	Ark mus Helsingfors framtida	Gammel Dok Köpenhamn	Kunst- akademien nuläge	NAM Oslo
Samlingarnas omfattning					
- Ritningar, skisser mm	>1 milj	ca 300 000	Har inga samlingar	ca 300 000	> 230 000
- Handlingar (brev mm)	>1 milj = 500 hyllm				50 hyllm
- Modeller och föremål	ca 2 000	ca 50		ca 200	ca 470
- Fotografiska bilder	ca 600 000	ca 85 000		ca 25 000	ca 30 000
- Böcker	ca 30 000	ca 33 000		ca 2 000	få
- Tidskrifter	250 hyllm	298 hyllm			få
Samlingarnas katalogisering					
Översiktligt katalogiserade					
- Ritningar	ca 85 %	ca 50 %		ca 75 %	35 %
- Handlingar	ca 50 %				50 %
- Modeller och andra föremål	100 %			ca 60 %	100 %
- Fotografiska bilder				100 %	50 %
- Böcker	25 %				100 %
Detaljerat katalogiserade					
- Ritningar	25 %	3 %		ca 25 %	10 %
- Handlingar	5 %			ca 40 %	
- Modeller och andra föremål	100 %	100 %			100 %
- Fotografiska bilder	35 %	95 %			
- Böcker	10 %	100 %		100 %	—
		50 % på data			
Digitaliserat					
- Ritningar	< 1 %	0 %		ca 5 %	—
- Handlingar	0 %			0 %	—
- Fotografiska bilder	< 1 %	just påbörjat		0 %	—
- Modeller	0 %			100 %	—

	Ark mus Stockholm nuläge	Ark mus Helsingfors framtida	Gammel Dok Köpenhamn	Kunst- akademien nuläge	NAM Oslo
Katalogiserings tillgänglighet					
- På databas	100 %			5 %	10 %
- Över internet					
- Form av databas	ARKDOK				NAM NAM
Forskningens omfattning					
- Antal pågående projekt, egna	6	3		1	3
- Antal manår till forskning	4	2,5		2	
Publik verksamhet					
- Antal utställningar per år i egna lokaler	15	13	15		7
- Antal utställningar per år andra platser i landet	0	2		1	6
- Antal utställningar per år utomlands	1	7		1	9
Publik					
- Antalet besökare i egna lokaler	88 481	ca 27 000	ca 50 000	?	23 300
Lokaler. Total yta	6 000 m2	2 630m2	900 m2	700 m2	1 270 m2
Därav för					
- Arkiv	1 300 m2	990m2		500 m2	
- Bibliotek	300 m2	280m2			
- Publik verksamhet	1 900 m2	290m2			
- Arbetslokaler	800 m2	170m2		200 m2	
- Övrigt	1 700 m2				
Personal					
- Antal anställda	40	21	15	5	4,5
- Årsarbetskraft	35				
- Personalkostnad per år					
Total ekonomisk omslutning	33,9 milj SEK	9,1 milj FM	10 – 15 milj DKR	1,335 5,5 milj NKR milj DKR	
Kostnader					
- Lokaler	12,0 milj SEK	1,9 milj FM		1,5 milj NKR	
- Kapitalkostnad					
- Bevarande (arkiv)	2,2 milj SEK	1,0 milj FM			
- Biblioteket		0,7 milj FM			
- Förmedling (utställn. mm)	8,7 milj SEK	3,2 milj FM			
- Kunskapsuppbyggnad (FoU)	0,8 milj SEK	0,7 milj FM			
- Ledning, administration mm	5,5 milj SEK	1,3 milj FM			
- Bokhandel (personal, inköo)	1,3 milj SEK	0,3 milj FM			
Summa	33,9 milj SEK	9,1 milj FM			
Intäkter av Statligt anslag	26,6 milj kr	6,2 milj FM		40-50% 2,6 milj NKR	
- Intäkter från bokhandel	1,3 milj kr	0,6 milj FM			
- Entréintäkter	2,2 milj kr	0,1 milj FM			
- Bidrag och sponoring	2,0 milj kr	1,7 milj FM		1,7 milj NKR	
- Arbetsmarknadsmedel	0,7 milj kr				
- Övriga intäkter av verksamhet	2,4 milj kr	0,5 milj FM		1,2 milj NKR	
- Överskott (-), underskott (+)	-1,3 milj kr				
Summa	33,9 milj kr	9,1 milj FM			

Varför är arkitekturmuseer så olika varandra?

Det är uppenbart att de olika institutioner som räknas till arkitekturmuseernas krets inbördes är mycket olika. Det är av intresse att analysera varför det förhåller sig på detta sätt. Skälen är flera.

Till att börja med är arkitektur i sig självt ett komplext fenomen sammansatt av komponenterna konst, nytta, teknik, ekologi och kulturhistoria samt sociala, ekonomiska och politiska dimensioner. Åtminstone konst, teknik och kulturhistoria är så starka och etablerade strukturer att de har kunnat knyta arkitekturmuseer av olika slag till sig. Dessa har då kommit att präglas av den kultur som deras moderinstitutioner representerar.

Arkitekturens gränzoner påverkar också de institutionella förhållandena. När arkitektur sammanförs med konst eller design påverkar detta vanligtvis arkitekturen så att den ses som ett konstfenomen eller som en designfråga.

Kulturella förhållanden i olika länder kan också påverka hur arkitekturmuseerna byggs upp och inriktas. I vissa kulturer betonas arkitekturens konstnärliga dimension starkt medan andra länder eftersträvar att se arkitekturen som ett mer komplext fenomen med både funktionella, politiska och andra dimensioner.

Avgörande för arkitekturmuseernas inriktning är också de aktörer som medverkat till att etablera och driva dem. Ofta har arkitekter varit initiativtagare och satt sin prägel på verksamheten. I många fall har de gjort museerna till sina verktyg i debatt och marknadsföring av sin yrkesgrupps roll och makt i de processer som styr byggelsens utveckling. Andra institutioner är delar av konstmuseer och präglas av att betrakta arkitektur och arkitekters ritningar som konstverk. Åter andra institutioner har etablerats och styrts av kommuner som använt dem för att driva den planering och det byggande de av mer eller mindre politiska skäl vill genomföra. En tydlig källa till konflikt är det därvid när viljan att bygga nytt eller utveckla de befintliga ställs mot bevarandeintressen.

Ytterliga andra institutioner har etablerats och letts av mer fristående arkitekturexperter och forskare vilket präglar deras inriktning mot förhoppningsvis större objektivet och försiktighet med att driva partsintressen. Till denna kategori hör de museer som eftersträvar att vara fria och oberoende kulturinstitutioner vilka kan inrikta sin verksamhet på de ämnen och de publikgrupper som man av kulturella och ideologiska skäl vill prioritera eller avväga mellan. Det är nog främst inom dessa institutioner som man betonar arkitekturens komplexa helhetsstruktur, eftersträvar att se arkitekturen i sitt kontextuella sammanhang och intresserar sig för att se och förstå de tekniskt/ekonomiska och demokratiska processer som styr byggandet.

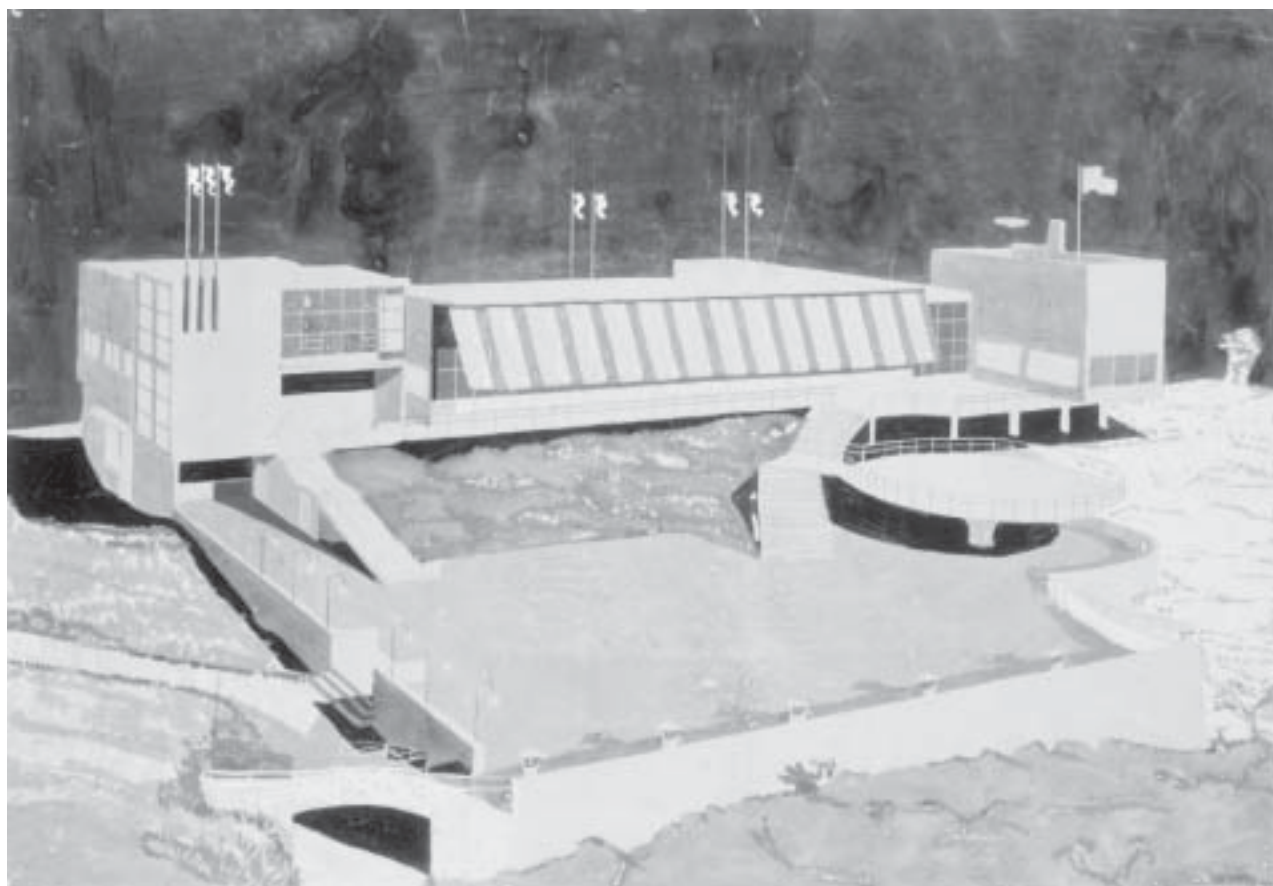
Valet av organisationsform för ett arkitekturmuseum kan således starkt påverka dess inriktning. Väljer man anknytningen till ett konstmuseum så betyder det att man vill betona arkitekturens estetiska och kulturkontextuella sidor. Ett nära samarbete med designinstitutioner kan få ett likartad effekt om inte också designfrågorna ses som det komplexa fenomen de utgör och sätts in sina kontextuella sammanhang, vilka delvis har likheter med arkitekturens, delvis är helt annorlunda. En allt för stark knytning till en kommuns intressen eller ett statligt arkitekturpolitiskt arbete kan under ogynnsamma förhållanden vara begränsande för ett arkitekturmuseums möjligheter att agera som en fri och oberoende kulturinstitution.

De flesta arkitekturmuseer är på något sätt inordnade i en kulturpolitik. Det är inte ovanligt att deras huvudmän eftersträvar att dessa institutioner, vilka ofta är förhållandevis små, skall utveckla inbördes samverkan eller till och med sammanföras till större institutioner. Avsikten är vanligtvis att uppnå rationaliseringar och större effektivitet på samma sätt som inom andra samhällssektorer. Det är emellertid inte säkert att sådana vinster går att uppnå samtidigt som målen med fria och obundna kulturinstitutioner skall eftersträvas. Kulturinstitutioner som sammanförs till större enheter har nästan alltid blivit belastade med en organisatorisk överbyggnad som förtagit de effekter av rationalisering som eventuellt har kunnat uppnås.

Till kulturinstitutionernas syften hör att avspegla en viss samhällssektor och ge ett fördjupat kulturellt perspektiv på denna del av samhället. För ett arkitekturmuseum gäller det samhällssektorn planering, byggande och förvaltning av den byggda miljön. Denna sektor är stor och det är inom den som ett arkitekturmuseum skall söka sina samarbetspartners och utveckla sitt nät av kontakter. Ett arkitekturmuseum har självklart större behov av detta kontaktnät än av nära samverkan med andra museer vilka var för sig har sin samhällssektor att vända sig mot.

Det är knappast troligt att arkitekturmuseerna och de närstående institutioner som kallar sig institut, centra eller något annat kommer att smältas samman till ett enda enhetligt fenomen. Däremot kan man förvänta sig att några olika kategorier av museer kommer att utkristallisera sig mer tydligt. Arkitekturmuseer med inriktning mot konst och design vilka kommer att betona det konstnärliga uttrycket och dess kvaliteter, museer som styrs av arkitektintressen vilka kommer att använda museerna för att betona arkitektprofessionen, museer som betonar den kultur- och byggnadshistoriska aspekten och de museer som eftersträvar att vara fria kulturinstitutioner och eftersträva att belysa hela den komplexa struktur som arkitekturen består av.

Moestue og Schistad: Ingierstrand Bad, perspektiv. Bygget 1934.

UTVECKLINGSMÖJLIGHETER FÖR ARKITEKTURMUSEER

Det sägs att ett museum är ”minne” och ”bildning”. Museernas samlingar är samhällets kollektiva ”minne”. Och samlingarna, tillsammans med den kunskap som är knuten till dessa, bildar grund för den ”bildning” som museerna kan och skall förmedla.

Vi har museer för att bevara kulturarvet till eftervärlden, men också för att förmedla de erfarenheter, kunskaper, nytta, insikter och mycket annat som ryms i museernas samlingar eller har sin utgångspunkt i dessa. Detta synsätt bildar grund för museiväsendet världen över och finns befäst i museernas internationella organisation ICOM (International Council of Museums).

Ett likartat synsätt gäller för arkiv, men deras ”samlingar” utgörs av dokument som inte bara finns till nytta, glädje och eftertanke utan för konkreta behov – tekniska, juridiska och mycket annat – att säkerställa data som samhället och enskilda i olika situationer behöver. Arkiv har ofta en starkare samhällsställning än museer. Grundvalen för deras verksamhet finns fastställd i arkivvärldens internationella organisation ICA (International Council of Archives).

Museer är inte lika ”nödvändiga” som arkiv. Å andra sidan har museer samlingar som ofta är mer publikvänliga än arkivens arkivalier. Museerna är också mer aktiva än arkiven med föra ut sin ”bildning”. Det sker med utställningar och en rad andra publika aktiviteter. Museerna samverkar med sin omvärld, med intressenter och aktörer inom det egna ämnesområdet och skapar också därmed aktiviteter, debatter och publicitet. Med stöd av sina samlingar och sin kunskap vill man vara en aktiv kraft i det samtida samhällets utveckling.

Traditionellt förhåller sig arkiven mer passiva med sina samlingar – de finns där när de behövs och efterfrågas men marknadsför sig inte särskilt tydligt.

I det postindustriella samhället utvecklas positionerna. Arkiven börjar vara mer aktiva med sin kunskap – att gå ut och berätta om att deras samlingar innehåller kunskaper och material som är eller kan bli viktig för samhället.

Och även museerna flyttar fram sina positioner. Allt oftare, och i synnerhet i analysen av alla de nya museer som byggs, sägs det att museerna är vår tids katedraler – platser för eftertanke, kontemplation och sökande av kunskap, mening, trygghet och övertygelse i andliga värden av ett annat slag än de som religion och sträng samhällsmoral tidigare har gett. Mer medialt och materiellt kan det sägas att museerna tar för sig av att vara arena för kvalitativa upplevelser – i en värld full av medialt brus och ett överflöd av visuell kommunikation.

Museerna profilerar sig också med att vara arena för händelser som inte primärt är knuta till det egna ämnesområdet, men där museets karaktär och atmosfär är en attraktiv miljö för möten och samtal, kanske eftertanke och försök till nytänkande. Förutom välbehövliga intäkter får museerna tillfälle att föra ut sin bildning. Nästan alla arrangemang på ett museum, oavsett hur nära eller fjärran från museets ämne man befinner sig, tar också för sig av museets samlingar och/eller publika verksamhet.

Museerna är på väg att utvecklas i en ny roll – att inte vara bara ”minne” och ”bildning” utan i även, och kanske i synnerhet, att vara ”arena”.

Arkitektur – arkiv och museer

Ett arkitekturmuseum har två centrala intresseområden. Dels de enskilda byggnaderna och den byggda miljö dessa formar – städer, samhällen, den av människor påverkade naturen. Dels arkitekternas ritningar, skisser mm – de arbetsinstrument genom vilka den byggda miljön formats.

Byggnaderna finns inte på museet utan i den byggda miljön. Bara där kan de upplevas i verkligheten. Det museerna kan förmedla är kunskaper som gör att man bättre förstår de enskilda byggnaderna och den samlade bebyggelsen – hur allt detta tillkommit och är sammansatt, vilka funktioner byggnaderna har, hur och varför de är gestaltade på ett visst sätt, hur de har förändrats och årsringar av byggelse lagts till varandra i det mönster som bebyggelsen utgör. Arkitekturmuseerna kan hjälpa sina besökare att läsa staden – att genom de enskilda byggnaderna och den byggda miljön se historiens utveckling, vad människor i olika tider byggt för tillgodose sina behov, hur olika funktionslösningar utvecklats, vilka uttryck

och värderingar som olika tider och samhällskrafter har använt för att skapa sin livsmiljö och manifesterat sig i bebyggelsen.

Alla byggnader kan sägas vara byggda två gånger. Först på arkitekters och ingenjörers ritbord där idéerna först utvecklats och många alternativ kunnat prövas till rimliga kostnader. Och därefter i verkligheten då de stora investeringarna i verkliga byggnadsmaterial gjorts. Om man riktigt vill förstå en byggnad, varför den är utformad och gestaltad på sitt specifika sätt, behöver man studera båda processerna.

Ur arkitekternas efterlämnade material kan man utvinna intressanta uppgifter och insikter om de processer genom vilka enskilda byggnader och bebyggelsen tillkommer. Men det handlar om ingående arkivstudier. Dels av hur projekten utvecklas och finner sin slutliga form. Dels om att olika aktörer och deras ansvar identifieras, olika samarbetsformer och upphandlingssätt kartläggs, olika former för byggnaders genomförande och mycket annat tydliggörs. Händelsekedjan från en byggherres första initiativ till en byggnad, dess utveckling till ett projekt och dess genomförande, till det fortlöpande förvaltningsarbete genom vilket denna byggnad sköts för att behålla sin tekniska och konstnärliga kvalitet, är både lång och komplicerad. Men man måste förstå den om man vill veta hur det går till att planera, bygga och förvalta den byggda miljön. Om arkitekturmuseerna vill medverka till att vanliga människor bättre kan delta i och påverka bebyggelsens utveckling så måste man också förmedla kunskaper om byggandets processer.

Bara en liten del av arkitekternas material är lättillgängligt för lekmän och därmed utställningsbart i ett museum. Det kan handla om skisser som ibland tydligt kan uttrycka arkitekternas tankar och avsikter, om ritningar som är enkla nog att förstås och om de presentationer som arkitekterna gjort för förklara sin projekt. Men det mesta i en samling ritningar och handlingar efter en arkitekt är inte av något större intresse för andra än experter och forskare.

Arkitekturmuseer är arkiv av betydelse för forskningen om den byggda miljön. Arkitekturmuseernas uppgift att berätta om byggnader och bebyggelse kan bara delvis, och ofta i ganska liten grad, användas sig direkt av material i samlingarna. Arkitekturmuseer som vill nå en stor publik med sin kunskap om bebyggelsen, måste utveckla kompletterande metoder men självklart också visa arkitekternas ritningar och skisser.

Arkitekturmuseernas ansvarsområde

Arkitektur är den självklara kärnan i verksamhetsområdet för arkitekturmuseerna. Deras samlingar är också koncentrerade till denna kärna.

Ett vidare begrepp än arkitektur är byggnadskonst. Det omfattar inte bara det som arkitekter har ritat utan också det som andra byggt i äldre tider, i folkliga och lokala

traditioner, i konstruktioner och anläggningar av mer teknisk karaktär samt även de bidrag till byggandet som tekniker av olika slag ger.

Oavsett om man definierar kärnverksamheten som arkitektur eller byggnadskonst, så finns där gränzoner som arkitekturmuseerna måste ta ställning till. Dessutom måste museerna sätta in sitt kärnområde i en mer eller mindre omfattande kontext. Detta gäller särskilt för de museer som vill nå en bred publik också utanför arkitekturens expertkretsar.

Till de närmaste gränzonerna hör inredningskonst och möbler samt trädgårdskonst och landskapsplanering. Många arkitekter, både historiskt och i vår egen tid, har gjort stora insatser inom dessa områden och därför finns det redan mycket material om detta i museernas samlingar. Inredningar och möbler likaväl som trädgårdar och landskapet är i hög grad integrerade delar av arkitekturen.

Det är naturligt för ett arkitekturmuseum att ta ansvar för samlingar från de formgivare vilka haft möbler och inredning som central uppgift i sin verksamhet även om de därutöver också sysslat med annat som mer tydligt ligger utanför ett arkitekturmuseums ämnesfält. Detta innebär också att museerna bör betrakta inredningskonst och möbler som en integrerad del av sitt ämnesområde.

På likartat sätt är det naturligt för ett arkitekturmuseum att ta ansvar för landskapsarkitekters efterlämnade material och betraktar trädgårdskonst och landskapsplanering som en integrerad del av sitt ämnesområde.

Form och design är nästa gränzon i denna riktning. Liksom arkitektur är form och design tillämpade konstarter där funktionella och tekniska aspekter måste vägas samman med gestaltning och rymmas inom ekonomiska och produktionstekniska ramar. Även form och design måste därför behandlas i sin kontext och inte bara ses som yta. Och det rör sig om flera kontexter eftersom dessa uppenbart är olika för

skilda delar av formområdet. Industridesign har en kontext som i vissa avseenden liknar byggandets, medan reklam och mode till stora delar har helt andra kontexter.

Utan tvekan har arkitektur, form och design tydliga beröringspunkter. I vid bemärkelse kan man till och med säga att arkitektur är en del av det stora och komplexa formområdet. Också på teoretisk nivå, inom den designteori som redan finns och som är på väg att ytterligare utvecklas, är beröringspunkterna uppenbara. Därför kan man koppla samman arkitektur och form både innehållsligt och teoretiskt. Samtidigt är arkitektur i sig självt ett så stort och specifikt område med så många egna kontextuella relationer, att man gör klokt i att låta arkitektur respektive form och design utgöra var sina ämnesområden för museala verksamheter. Organisatoriskt finns det goda skäl och möjligheter till samverkan. Den mest konkreta gränzonen utgörs av möbler och inredning.

Både bildkonstnärer och skulptörer har i alla tider samverkat med arkitekter, ofta men inte alltid med arkitekturen som det överordande konstnärliga uttrycket. Också i vår tid finns en samverkan som tar sig olika uttryck allt ifrån situationer där konstnärer medverkar som en integrerad del av arkitekternas arbetslag till situationer där konstnärerna lägger sina verk till arkitekturen på ett löst adderande sätt. I den kritiska debatten om samtida arkitektur och dess sanna eller påstådda brister, hörs ofta uppfattningen att arkitekturen i högre grad behöver konstnärerna eller ett större mått av konstnärlighet. Kvar står dock det faktum att arkitekturen är en tillämpad konst som skall motsvara praktiska funktioner och tekniska krav samtidigt som den skall gestaltas konstnärligt.

Inom det kulturhistoriska området finns uppenbara kontaktytor dels med avseende på sådan arkitektur som också är historiska monument och miljöer av kulturhistoriskt värde och dels med avseende på den folkligt byggnadskonst och de lokala byggnadstraditioner som finns i kulturarvet och som delvis ännu lever och utvecklas. Inom dessa områden finns flera museala organisationer till vilka ett arkitekturmuseum har naturliga gränsytor och i viss mån överlappningar.

Den äldre arkitekturen av hög kvalitet, ibland behandlad som monument, hör självklart till ett arkitekturmuseums intresseområde och måste ingå i den historiskrivning och de presentationer som museet gör över äldre byggnadskonst. Museet måste också kunna hänvisa till dessa byggnader och miljöer vid jämförande studier med samtida arkitektur.

Ritningar och dokument om den äldre arkitekturen hade vanligtvis redan funnit sin plats i arkiv långt före tillkomsten av arkitekturmuseer. Ansvar för dessa byggnaders användning och praktiska förvaltning ligger förhoppningsvis i händerna på förvaltare med särskild kompetens och träning för dessa uppgifter. Tillsynen av dem ingår också i det system av antikvariskt ansvar som finns i alla utvecklade länder, normalt under ledning av en riksantikvarie och som ofta är väl förgrenat till regionala och lokala kulturhistoriska museer.

Det finns ingen anledning för arkitekturmuseer att försöka dubblera de roller som redan finns etablerade inom det antikvariska systemet eller att överta något ansvar inom dessa system. Däremot finns det goda skäl till samverkan med de antikvariska myndigheterna. Särskilt med avseende på det något yngre byggnadsbeståndet har arkitekturmuseerna i kraft av sina samlingar och sin kunskap goda förutsättningar att göra konstruktiva insatser. Att reglera hur samverkan med de antikvariska myndigheterna skall gå till och särskilt vilket ansvar som arkitekturmuseet därvid skall ha, kan vara vanskligt eftersom detta lätt kan beröva museet ställningen som en fri kulturinstitution med rätt att ingripa och delta i debatter.

På ett likartat sätt förhåller det sig med den folkliga byggnadskonsten och de lokala byggnadstraditionerna. Ämnet måste kunna redovisas och diskuteras av arkitekturmuseet både i beskrivningen av den byggnadshistoriska utvecklingen och det sätt som denna bebyggelse inspirerat senare tidars och samtida arkitekters arbeten.

Också dessa byggnader och miljöer ingår i det antikvariska systemets ansvarsområde. Ett intressant urval av dem finns dessutom i friluftsmuseer av olika omfattning och utgör där ett undantag från regeln att byggnader inte kan ställas ut på museer. Något gränsdragningsproblem mot friluftsmuseerna torde inte finnas.

Byggnaders tekniska konstruktioner bör ingå i vad ett arkitekturmuseum skall kunna visa och beskriva, särskilt sambandet mellan de tekniska konstruktionerna och de arkitektoniska uttrycken samt hur denna relation funnits i alla tider och hur den har utvecklats in i den moderna och samtida arkitekturen. Byggnadsmaterialen och deras betydelse för både konstruktionen och det arkitektoniska uttrycket ingår som en del av detta.

Vanligtvis finns det mycket material om detta i arkitekternas efterlämnade ritningar och ofta även i deras modeller. En del av dessa har tillkommit särskilt för att tydlig-

göra eller beräkna hur en konstruktion skall utvecklas för att hålla, vara stabil och ändock inte överdimensionerad.

För att kunna beskriva arkitekturens samlade komplexitet måste ett arkitekturmuseum också kunna behandla och beskriva frågor om de processer genom vilka enskilda byggnader och bebyggelse planeras, tillkommer, vidareutvecklas samt förvaltas och vårdas. Det handlar om vad som händer i dessa processer, hur det går till, vilka som är de medverkande aktörerna och hur ansvaret är fördelat mellan dem. Ytterligare delfrågor handlar om relationerna mellan beställare, arkitekter och andra konsulter samt byggare och andra entreprenörer. De olika former för upphandling och genomförande av byggnationer som finns på marknaden måste kunna förklaras. Museet behöver också kunna förklara skillnaden mellan genomförandet vid nybyggnad respektive ombyggnad, underhåll och förvaltning.

Hela detta ämneskomplex är omfattande och svårtillgängligt, ofta även för de medverkande. Systemet befinner sig också i ständig utveckling. Icke desto mindre är det viktigt att ett arkitekturmuseum behärskar dessa frågor på ett tillräckligt sätt. Dels krävs denna kunskap för att kunna förmedlas till publiken och därmed ge en tillräcklig förståelse för processernas verkningsätt och effekter. Dels krävs kunskapen för att museet skall kunna medverka i debatten om bebyggelsens utveckling.

Det kan vara svårt för ett arkitekturmuseum att ha och vidmakthålla tillräcklig kunskap inom dessa frågor. Ett ordnat samarbete med forskare och/eller kvalificerade praktiker kan vara lösningen på detta problem.

Parallellt med detta och delvis som en integrerad del av problematiken finns frågor av mer arkitekturteoretisk karaktär. Det handlar om hur arkitekterna väljer att utforma sina byggnadsprojekt som en avspeglning av samtiden, hur de hanterar de inspirationskällor som finns i det kulturhistoriska byggnadsarvet, hur nya material leder till nya lösningar, hur designprocessens utveckling med bl a modern teknologi och informationsteknik medverkar till att hela byggnaden och bebyggelsen får en nytt och annorlunda utformning. Dessa frågor bör ett arkitekturmuseum särskilt kunna förmedla och diskutera. Även i detta avseende kan ett nära samarbete med forskare och ledande personligheten inom utvecklingen vara av värde av nödvändighet.

På ett mer överordnat plan i bebyggelseutformningen finns stadsbyggande, den fysiska samhällsplaneringen och till sist hela den samordnade samhällsplaneringen.

Ämnesområdet är relevant för ett arkitekturmuseum eftersom bebyggelsens utformning hör de faktorer som på ett avgörande sätt påverkar stadens struktur, funktionsduglighet och utseende. Arkitekterna har också länge hört till de kraftfullaste aktörerna i samhällsplaneringen och bidragit både med teori och konkret utformning av nya stadsdelar, förorter och ibland av hela nya städer och samhällen. Också stadens successiva förnyelse hör till arkitekternas arbetsfält. Delvis har arkitekter arbetat med detta som konsulter och då finns material om processen också i museernas arkiv. Men till stor del finns arkitekternas insatser inom kommuner och andra offentliga planeringsorgan varvid arkivmaterialet finns i andra mer officiella arkiv.

Ett arkitekturmuseum måste presentera de stora stadsbyggnads- och samhällsplaneringsfrågorna för sin publik. Man måste redovisa för de processer, ofta med stort inslag av ekonomi, politik och affärer på hög nivå, som styr stadsbyggandet även om detta spel inte ens för medverkande alltid är så lätt att förstå eller genomskåda. Kunskaper och insikt i dessa frågor måste museerna också ha eller ha tillgång till för att kunna medverka i debatten om bebyggelsens utveckling.

Arkitekturmuseernas publik

Arkitektur angår alla eftersom vi alla bor och lever i den byggda miljön och dess utformning påverkar oss i nästan alla situationer. Det finns också ett stort och växande intresse för arkitektur och bebyggelsefrågor hos många enskilda människor och olika grupper. Till viss del är detta intresse mer renodlat en kulturfråga, men för många är det också en fråga om att kunna vara med och påverka hur bebyggelsen förvaltas och utvecklas. Intresset kan således ha också en politisk dimension.

Eftersom arkitekturen är ett komplext fenomen så kan det vara svårt för andra än experter att förstå och tillägna sig dess innehåll och påverka dess utveckling. En av arkitekturmuseernas centrala uppgifter måste vara att medverka till att förklara arkitekturen på ett sådant sätt att dess komplexa natur blir begriplig och hanterbar för vanliga medborgare. Detta sker lämpligen genom att ämnesområdet i hela dess bredd och omfattning beskrivs på ett strukturerat sätt. Komplexiteten får inte förtigas eller suddas ut. Tvärtom måste den tydliggöras och fyllas med innehåll. Att publiken skulle finna det hela för stort och svårtillgängligt är mindre sannolikt än att de inte kan förstå i brist på en ändamålsenlig struktur.

Om arkitekturmuseerna kan genomföra detta, och dessutom göra presentationen på ett publikvänligt och inspirerade sätt, så finns det en stor publik att erövra och

som är väl motiverad för detta. Museerna har också anledning att rikta sig särskilt till några speciella målgrupper.

Barn och ungdom är i nästa alla kulturer prioriterade målgrupper. Museerna behöver utveckla särskilda pedagogiska program för att nå dessa grupper och fånga deras fortsatta intresse för ämnesområdet. Det rör sig om olika grupper beroende på ålder och formen för deras besök. Barn och ungdomar kommer ofta till museerna genom skolan och det finns anledning för museerna att utveckla särskilda kontakter med skolorna och deras lärare.

De traditionella bildningsgrupperna som söker olika former av studiecirkel och föreläsningar är en viktig målgrupp också för arkitekturmuseerna. Dessa grupper kan dessutom erbjudas stadsvandringar som ytterligare en form av bildningsprogram.

I gränzonen mot arkitekturmuseernas expertgrupper finns de många olika grupper av tekniker och förvaltare som professionellt arbetar med den byggda miljön, men inte har den specifika kunskap om arkitektur som museerna kan erbjuda. Dessa grupper är särskilt intressanta eftersom de på ett tydligt sätt kan utveckla sin egen kompetens genom de kunskaper som museerna kan erbjuda. Men en bättre kunskap och insikt om bebyggelsens arkitektoniska värden kan de också på ett nytt och utvecklat sätt medverka till att behandla bebyggelsen på bättre sätt.

En ytterligare grupp av särskilt intresse är de politiker som ingår i fullmäktigeförsamlingar och politiska nämnder för frågor om byggande, fastighetsförvaltning, stadsbyggande mm. Dessa har ofta en ganska begränsad kunskap i arkitekturfrågor och därmed också en ganska bristfällig insikt om arkitekturens strukturella kontexter.

Till de verkliga expertgrupper som arkitektur, vilka museerna naturligtvis också skall både uppmärksamma och tillfredsställa hör arkitekterna, lekmän med speciellt intresse för området, arkitekturhistoriker, byggnadsantikvarier med flera. Det är viktigt att inte dessa grupper känner sig åsidosatta när arkitekturmuseerna söker utveckla sig mot större och bredare publikgrupper.

Arkitekturmuseernas samlingar – tillgänglighet och centralarkivfunktion

De samlingar som arkitekturmuseerna har är normalt det material som mer eller mindre betydelsefulla arkitekter har lämnat efter sig i sin verksamhet. Oftast består

detta av skisser, ritningar, reseskisser, presentationer, modeller, andra dokument som har spelat roll i deras verksamhet samt fotografier och böcker. Därtill kan det finnas arbetsinstrument i verksamheten, prototyper av möbler eller produkter som de formgivit och en del andra mer eller mindre udda föremål.

I den internationella arkivorganisationens terminologi är detta "business archives" eftersom de härrör från privat företagsamhet. Ritningar och andra dokument som arkitekterna producerat som illustrationer till byggnadslov mm hamnar vanligtvis i officiella arkiv med de arkivkrav som gäller där. Tävlingsritningar som lett till pris eller omnämnande blir vanligtvis kvar som tävlingsarrangörens egendom. Arkitekters ritningar i de officiella arkiven är förhållandevis få jämfört med alla de skisser och alternativ som finns kvar på kontoren, men det är centrala för projekten eftersom de sammanfattar dessa.

De samlingar som kommer till museerna från arkitekternas verksamhet omfattar således inte på något sätt allt det material som funnits eller passerat genom verksamheten hos en arkitekt. Men i många fall kan det ändå röra sig om tusentals ritningar och andra dokument. I andra fall handlar det om enstaka ritningar eller delar av en samling ritningar. Modeller har i högre grad än ritningar försvunnit eftersom de varit mer skrymmande liksom ofta ömtåliga och därmed svåra att bevara.

Museerna har olika strategier för hur de samlar material. Det är ganska vanligt att de upprättar inofficiella förteckningar över arkitekter vars material de vill ha till sina samlingar. Ibland kan man få tillfälle att tala med arkitekterna själva om detta men i många fall kommer materialet efter deras död. Eftersom samlingarna med åren kan bli mycket omfattande måste museerna göra strategiska val och ibland sova i material som de erbjuds. Det är knappast möjligt för dem att ta emot allt det material som kan erbjudas. En bra strategi kan vara att ta allt från de arkitekter som haft särskilt viktiga uppdrag eller med sina insatser nått särskilt viktiga resultat. Därtill kan det vara intressant att också säkerställa material från arkitekternas produktion på en mer genomsnittlig eller vardaglig nivå. En möjlighet är att selektera vissa projekt från de arkitekter vars hela arkiv man väljer att inte ta emot.

De flesta arkitekturmuseer samlar material från det geografiska område som de säger sig företräda vilket innebär att nationella eller regionala samlingar är det vanligaste. Denna policy stämmer också med de "Principles for the Acquisition of Architectural Archives" som ICAM antagit. Ett fåtal museer samlar på en internationell nivå och söker då vanligtvis efter enstaka eller få ritningar samt modeller av

arkitekter som har eller kan förväntas få internationell berömmelse. Dessa museer behandlar vanligtvis sina samlingar som konstobjekt.

Det är av många olika skäl inte möjligt för något arkitekturmuseum att samla alla ritningar och andra arkitekturelevanta dokument inom ett nationellt eller regionalt intresseområde. Därtill är mängden för stor och arkivuppdelningen redan allt för splittrad.

Ett arkitekturmuseum kan dock som det specialmuseum man är utveckla funktionen att vara ett centrum för kunskap om var dokumenten om den byggda miljön inom ett visst geografiskt område, nationellt eller regionalt, finns och tillhandahålla denna information som ett värdefullt hjälpmedel för dem som av olika anledningar söker efter sådan information. Det kan vara forskare, antikvarier, fastighetsägare och många fler.

De arkitekturmuseer som vill ta på sig rollen att vara kunskapscentrum för den byggda miljöns totala arkivmaterial måste utveckla ett formaliserat samarbete med andra arkiv och i synnerhet med de ledande arkiven inom det formella arkivväsendet, normalt ett riksarkiv och dess regionala avdelningar men i många fall även stora stadsarkiv. Under förutsättning att arkitekturmuseet har rimliga basresurser för att kunna uppträda med anspråk på att utöva rollen som kunskapscentrum och i övrigt utvecklat en trovärdig roll i sitt arbete, torde det inte vara allt för svårt att få ta på sig centrumrollen och i samband med detta även utveckla sådana överenskommelser med de berörda arkiv att de ekonomiska åtaganden som följer med rollen blir överkomliga. Även arkivbildare på den privata samhällsektorn torde ha sådan nytta av ett kunskapscentrum att det kan finnas goda möjligheter att etablera och utveckla nära samarbete inklusive visst ekonomiskt stöd till verksamheten.

Centrumrollen bör förutom att samla och tillhandahålla kunskap om var arkivmaterialet om den byggda miljön finns, även utveckla specialkunskaper om hur ritningsmaterial lämpligen hanteras och vårdas i arkiv, hur de katalogiseras och görs tillgängliga för olika brukare. ICA:s arbetsgrupp för arkitekturarkiv kommer under 2000 att publicera en handbok i dessa frågor och arkitekturmuseerna torde vara väl lämpade att medverka till att den kunskap implementeras hos alla berörda arkiv. Handboken kommer att publiceras på engelska och franska.

Hela argumentationen för kunskapscentrum för den byggda miljöns arkivmaterial måste bygga på uppfattningen att arkivmaterialet i olika avseenden har ett stort

värde både för forskningen om den byggda miljön men också för de många situationer då bebyggelsen av olika skäl står inför förändringar. Museer har anledning att aktivt företräda uppfattningen att bebyggelsen kan hanteras bättre, både med avseende på respekt för dess inneboende värden och kvaliteter men även ur teknisk/ekonomisk synpunkt, om man utnyttjar den kunskap arkiven rymmer om de enskilda byggnaderna och bebyggelsen som miljöer. En aktiv argumentation av detta slag har arkitekturmuseerna anledning att föra inte bara för att etablera sig som kunskapscentrum utan även för hela sin samhällsnyttiga roll.

Av vital betydelse för museernas arkivfunktion är att samlingar blir katalogiserade på ett ändamålsenligt sätt och att de därigenom blir lätt tillgängliga. Alla arkitekturmuseer torde ha utvecklat egna metoder för registrering av sina samlingar. Många har dessutom tagit steget till att datorisera sin katalogisering. Arkitekturmuseerna har liksom många andra institutioner fått uppleva hur deras egen metodutveckling varit otillräcklig och mindre ändamålsenligt inriktad när den allmänna datorutvecklingen tagit nya steg i utvecklingen.

De datoriseringsmetoder som torde ha framtiden för sig bygger på relationsdata-principer d v s att olika typer av inbördes intressanta uppgifter enkelt skall kunna relateras till varandra i databasen. Exempelvis skall uppgifter om en viss byggnad i ett register enkelt kunna kommuniceras med uppgifter om vilka ritningar, vilka andra dokument, vilken fotografisk dokumentation och vilken litteratur som finns i andra register. Andra kommunicerande register kan gälla arkitekter, byggherrar, fastighetsägare mm. På sikt behöver arkitekturmuseernas register för att bli effektivt användbar i ett bredare sammanhang kunna kommunicera med de andra register i det omgivande samhället, exempelvis fastighets- eller byggnadsregister.

Biblioteksfunktionen

Eftersom arkitekturmuseerna inte tillhandahåller byggnaderna i museerna utan kunskap om byggnaderna är det av väsentlig betydelse att museerna också har tillgång till ett bra och innehållsrikt bibliotek. Detta utgör i forskningssammanhang ett nödvändigt komplement till samlingarna i arkivet. Också i det publika arbetet är ett innehållsrikt bibliotek viktigt.

För den publika verksamheten behöver biblioteket innehålla både äldre och nya standardverk om arkitektur samt tidskrifter med både nationell och internationell täckning. För museernas folkbildande roll är det angeläget att biblioteket kan erbjuda lån på samma sätt som ett allmänt bibliotek. För forskningen är det väsentligt att

museets bibliotek är ordentligt väl sorterat med avseende på litteratur om den egna regionens arkitektur samt att det även innehåller ett rikt urval av litteratur från den internationella arenan.

Det är naturligt att ett arkitekturmuseums bibliotek i första hand inriktas på den konstnärliga aspekten av arkitektur. För att museet skall kunna utveckla en ämnesmässig bredd och redovisa arkitekturens komplexa mångfald bör dess bibliotek även innehålla litteratur om andra aspekter än de rent kulturella och konstnärliga. Det kan självklart gälla stadsbyggandet som planeringsfenomen men också teknik, processfrågor, ekonomi, sociala frågor och mycket annat. Det är rimligt att ett arkitekturmuseums bibliotek med avseende på dessa aspekter tillämpar ett relativt strikt urval.

Forskning och forskarsamverkan

Arkitekturmuseernas samlingar utgör ett viktigt underlag för arkitekturhistorisk forskning. Eftersom de flesta museerna har sina samlingar koncentrerade till 1900-talets bebyggelse så blir också forskningen i hög grad inriktad på den ganska samtida utvecklingen.

Redan genom det insamlingsarbete museerna utför när de säkerställer att arkitekters efterlämnade material bevaras till eftervärlden blir de medverkande i en forskningsprocess. Deras urval av vad som skall sparas påverkar hur kommande forskning kan inriktas. Därtill utför museerna ytterligare ett viktigt moment i forskningsarbetet när de ordnar och katalogiserar inkommande arkivmaterial. I vissa avseenden kan detta arbete vara avgörande för hur den mer fördjupade forskningen senare kommer att tolka arkivmaterialet.

Museernas arkivpersonal får genom sitt arbete en betydande kunskap om olika arkitekters efterlämnade material och därmed deras verksamhet som arkitekter. Denna kunskap förmedlar de i många situationer till de forskare som kommer till arkiven. Också på detta sätt blir museerna genom sina arkiv delaktiga i forskningsprocessen.

I anslutning till att arkitekterna överlämnar sitt material till museernas arkiv kan museerna göra ytterligare insatser som senare kan få stort värde för kommande forskning. Det kan exempelvis handla om att systematiskt gå igenom det inkomna arkivmaterialet med arkitekten och kanske även andra med god kännedom om dess innehåll. Därigenom säkerställer museet också det källmaterial som den muntliga

utsagan utgör. Detta innebär att forskare kan ha tillgång inte bara till byggnaden och dokumenten utan också till de kompletterande berättelser som alltid finns och som kan vara svåra att annars finna och säkerställa. "Sanningen" om en byggnads förutsättningar och tillkomst ligger vanligtvis i skärningspunkten mellan olika fakta och då utgör upphovsmännens muntliga utsagor ett material om allt för ofta saknas.

För sin publika verksamhet, där det gäller att presentera kunskap om arkitektur och samhällsplaning, är museerna i mycket hög grad beroende av kontakt med aktuell forskning. Det är nya resultat från forskningen som ofta bildar grund för de utställningar och den programverksamhet som museerna bedriver.

Det är av avgörande betydelse för kvaliteten på den verksamhet som museerna kan erbjuda sin publik, att de har goda kontakter med forskarvärlden. Ofta innebär detta att man tillsammans med forskare planerar för publika manifestationer i anslutning till att forskning slutförs och resultaten presenteras i skiftlig form. Museerna erbjuder därvid en intressant spridningskanal för de nya forskningsrönen. En utställning på ett museum ger ofta långt bättre förutsättningar för att nå ut med ett forskningsresultat än enbart en skrift. Utställningen ger också anledning till seminarier, studiebesök mm. Det är inte ovanligt att den publika uppmärksamhet som följer med en utställning leder till att nya fakta uppdagas och ytterligare berikar den utförda forskningen.

Ett arkitekturmuseum behöver ha goda etablerade relationer till olika institutioner inom universitet och högskolor. Det hör till museernas strategiska arbete att upprätta och vidmakthålla sådana kontakter. Om detta kan utvecklas till gemensam planering av den forskning som behöver bedrivas, hur den skall genomföras och hur resultaten på sikt skall göras tillgänglig för publik, så kan båda parter få gott utbyte av att samverka.

Det är också stor fördel för ett museum att aktivt deltagande i forskningsprocessen, inte bara i dess inledande faser på det sätt som arkiven med självklarhet gör, utan också i de avslutande faser då sammanfattande resultat produceras och presenteras. När museerna medverkar i forskningen på ett aktivt sätt så kan de lättare göra sig delaktiga i forskarvärldens frontarbete. Därtill får museerna också värdefull erfarenhet av att det aktiva forskningsarbetet i alla dess faser.

En mycket fördelaktig situation, som vissa museer har, är att det nära, formaliserade samarbetet med ett universitet eller en högskola består av att man delar på den

ledande forskartjänst som en professur utgör. Det är inte nödvändigtvis så att denna tjänst måste förenas med museets chefbefattning. Tvärtom kan det vara till fördel att tjänsten mer helhjärtat kan ägnas åt forskning, projektledning och forskarstöd.

All forskning skall redovisas och det sker primärt i skriftlig form. För den egna forskningen blir museet sin egen förläggare. Museets gynnsamma möjligheter att via andra media föra ut forskningsresultat kan leda till att forskare genom samarbete väljer museet som förläggare av sina forskningsrapporter.

Publik verksamhet – arkitekturbildning

Den publika verksamheten kan bedrivas med olika mål, med olika instrument och i många olika former.

Publikationer, utställningar, föreläsningar, studiecirklar, stadsvandringar och studiebesök hör till de verksamheter som i huvudsak förmedlar bildning. Moderna media som internetsajter och interaktiva CD-romskivor får ökad användning i denna bildningsverksamhet.

Seminarier och konferenser kan också förmedla kunskaper men även användas till att föra debatt och diskussion vilket i sig hör till de verksamhetsformer som ett museum har anledning att och kanske skall ägna sig åt.

Museerna skall i sin bildningsverksamhet förmedla objektiv och säkerställd kunskap. Det betyder inte att museerna skall avstå från att för fram ny och alternativ kunskap. Eller att de är förhindrade att argumentera för egna uppfattningar och synsätt. Tvärtom bör museerna med stöd av sin kunskap, erfarenhet och kontakter medverka till att ifrågasätta det etablerade och bana väg för det nya.

Grundläggande är att vara tydlig i deklarationen av det man förmedlar. Det mesta går att förklara med den tydlighet som krävs för att besökare, oavsett bakgrund och eventuell fackkompetens, skall kunna förstå. Samtidigt är det erkänt svårt för många att läsa arkitekters ritningar och museerna har anledning fundera över i vilken omfattning och på vilket sätt man använder ritningsmaterial för att förmedla sitt budskap. Modeller, fotografier och tillrättalagda ritningar kan vara nödvändiga komplement till ritningar och skisser.

Ett framgångsrikt museum har en publik som med avseende på ålder, kön, etnicitet och fackmässiga förkunskaper är rikt sammansatt. I den publika verksamheten kan

det vara intressant att särskiljt urskilja några speciella grupper. Det gäller barn och ungdomar där skillnaderna mellan olika åldersgrupper kan vara stor. Ofta har museer särskilt svårt att nå tonårsungdomar. Det gäller den kulturintresserade, för arkitekturmuseer särskilt den arkitektur- och byggnadsintresserade, allmänheten. Och det gäller expertgrupper inom arkitektur, arkitekturhistoria och byggnadsvård samt de många expertgrupper som arbetar inom bygg- och fastighetssektorn och där har ett stort tekniskt och ekonomiskt kunnande men inte alltid den kunskap om arkitektur som skulle göra dem än mer kompetenta i deras arbete.

En bra princip, ibland avgörande för bildningsverksamhetens framgång, är att utgå från de kunskaper och erfarenheter som publiken själva har. Det är alltid lättare att ta till sig något nytt om man får starta där man själv står med kunskaper, erfarenheter och uppfattningar. Detta gäller både barn och vuxna, lekmän och experter. Också när man vill bryta fördomar kan det vara mest framkomligt att starta i de uppfattningar och ståndpunkter som besökarna själva har och låta museets nya och annorlunda kunskaper verka av sin egen kraft. I den process och diskussion som därvid uppstår gäller det att vara öppen för att även museets uppfattningar och budskap kan var fördomsfulla.

Basutställningar och standardverk – grund för bildningsverksamheten

Själva syftet med basutställningar, eller om man så vill permanenta utställningar, som står över lång tid och som endast i långsam takt förändras, är att erbjuda en grund för den folkbildande verksamhet om byggnadskonsten, dess karaktär, förutsättningar och utveckling som bör vara en av arkitekturmuseernas huvuduppgifter.

Endast några få arkitekturmuseer har utvecklat basutställningar, eller om man så vill permanenta utställningar om arkitektur och byggnadskonst. Till dessa hör de norska och svenska museerna. Dessa museer har i motsats till många andra sett folkbildningen som en prioriterad och viktig fråga. Dock förefaller det som om dessa två nordiska museerna satt exempel som leder till efterföljd. Ett antal museer på olika platser planerar nu för att etablera permanenta utställningar om arkitektur.

En basutställning kan utformas på många olika sätt. Både de norska och svenska museerna har valt att berätta om byggnadskonstens utveckling i det egna landet under de senaste tusen åren, att göra detta tidskronologiskt och att ge 1900-talet betydligt mer utrymme än de tidigare skedena. Uppläggningsen är måhända inte så omvälvande ny men den förefaller ändamålsenlig. Båda museerna har också valt

att i största möjliga utsträckning arbeta med modeller, att låta dessa vara ryggraden i framställningen samt att låta bilder och ritningar verka som komplement. Inget av de två museerna har valt att använda modern teknologi i någon större omfattning vilket motiveras med svårigheter och ytterst kostnader för att sköta den tekniska utrustningen på ett kvalificerat sätt och att förnya den i takt med omvärldens utveckling.

Det norska museet har på ett förtjänstfullt sätt i små modeller förmedlat hur bybildningar, stadsbyggnadsmönster och urbana landskap utvecklats i olika tidsperioder.

En basutställning måste utformas så att den illustrerar flera olika företeelser och förlopp i den bebyggelseutveckling som skildras. Man skall självklart kunna avläsa den stilhistoriska utvecklingen. Men man bör också få hjälp att förstå hur denna utveckling skett, hur den i viktiga avseenden följer en internationell utveckling men också relateras till egna traditioner och förutsättningar, hur byggandet avspeglar samhällets förändringar i termer av de funktionella behoven och teknikens utveckling samt förändringar i maktförhållanden och sociala relationer.

Av särskild vikt bör det vara att beskriva hur den byggda miljön förändrats under den utveckling som skett de senaste hundra åren med övergång från ett samhälle där få hade makt och inflytande att bestämma till det moderna och demokratiska samhälle där välfärd och i viss mån överflöd fördelats till många bl a genom det byggande som skett av bostäder, skolor, arbetsplatser, servicefunktioner samt nya städer och stadsdelar. Särskilt bör 1900-talets urbana utveckling finnas med och utgöra ett centralt ämne i skildringen av det samtida. Den del av detta är den landskapsplanering som följt med urbaniseringen.

Ett annat område som det finns skäl att särskilt uppmärksamma gäller den tekniska utveckling som också haft stor betydelse för utvecklingen av den arkitektoniska gestaltningen både under det sena 1800-talet och under hela 1900-talet. Det handlar om stål och betong, lättmetaller och glas, en rad andra nya material och produktionsmetoder såsom elementbyggande, glidformar mm. Det finns goda möjligheter att presentera detta i modeller som på samma gång illustrerar bärande konstruktioner, produktionsmetoder, material och arkitektonisk gestaltning.

Eftersom möbler och inredning utgör en närmast integrerad del av arkitekturens utveckling kan det finnas goda skäl att också redovisa dessa i en basutställning även om det av utrymmesskäl måste blir ett begränsat urval. En svårighet med att

visa möbler och inredning är att dessa i full skala har en tendens att dominera över de byggnader som visas. Ett sätt att lösa detta kan vara skapa slutna interiörer för möbler och inredning och därigenom i viss mån isolera dem från utställningens övriga innehåll.

En basutställning kan vara ett bra hjälpmedel att introducera kunskap men i flera avseenden är den ändå otillräcklig och måste kompletteras med andra metoder.

Det måste gå att visa en basutställning och att göra detta inte bara på ett översiktligt sätt utan utifrån de olika aspekter och teman som finns inbyggda i utställningen. Det måste också gå att ta utställningen som utgångspunkt för olika slags studiecirklar och föreläsningar där man knyter an till utställningens innehåll men komplettera med annat material som berikar, fördjupar och förtydligar framställningen.

Det är svårt att i utställningens form redovisa processer men utan kunskap och förståelse för hur enskilda byggnader och bebyggelse tillkommer och utvecklas, är det svårt att uppnå arkitekturbildningens mål att göra människor mer delaktiga i dessa processer och därmed delaktiga i bebyggelsens utveckling.

Processerna är komplicerade och innehåller flera moment som behöver förklaras. I ett avseende handlar det om hur olika skeden av utredningar, planering, projektering, upphandling, byggande och förvaltning skarvar i varandra och vävs till ett mönster som kan förstås och påverkas. I en annan dimension handlar det om dem som är aktörer i processerna och dess olika skeden – byggherrar, finansörer, myndighetspersoner, arkitekter, andra konsulter, byggledare, entreprenörer, kontrollanter, förvaltare mm. Dessa kan också beskrivas så att de kan särskiljas och bli tydliggjorda i sitt ansvar och sina roller samt därmed påverkbara på ett nytt och effektivare sätt. En ytterligare dimension handlar om hur den arkitektoniska processen formas som en optimering av funktion, gestalt, teknik, pengar och process.

På stadsplaneringens nivå är processerna delvis de samma men också annorlunda. Övervägandena vävs samman med större frågor av ekonomisk och politisk karaktär vilket gör dem svårare, men inte omöjliga, att överblicka och förstå.

Det går att utveckla olika slags hjälpmedel för att göra redovisningen av dessa frågor mer intressant och lättillgänglig. Ett sådant hjälpmedel kan vara att utforma rollspel där deltagarna får agera i de olika rollerna och ta fingerat ansvar för hur en byggnad tillkommer och hur en stad utvecklas. Rollspelen kan vara av olika

omfattning och kräva olika grad av förkunskap. Möjligen kan de delvis utformas av deltagarna själva.

En basutställning kan bara rymma ett mycket begränsat, om än väl övervägt, urval av byggnader, miljöer och företeelser. Fångar man publikens intresse är det viktigt att det finns fördjupningsmöjligheter att erbjuda och att dessa är avstämda efter de olika kunskapsnivåer som kan publiken representerar. Det behövs enkla häften att ta med hem för att minnas, repetera och fördjupa det man upplevt på museet. Och det finns behov av ordentliga fördjupningsböcker, standardverk över byggnadskonstens utveckling – som helhet eller för olika epoker, stilar, urbana utvecklingsförlöpp etc. Det bör ligga i arkitekturmuseernas intresse och ansvar att själva utveckla eller förmå andra att producera dessa standardverk och denna bredvidläsningslitteratur.

Tillfälliga utställningar för olika syften

Alla museers mest publika aktivitet är de tillfälliga utställningarna. Det är främst genom dessa som man vinner sin publicitet och erövrar sin publik. Det gäller även arkitekturmuseerna.

Syftet med de tillfälliga utställningar är att rikta uppmärksamhet på de ämnen man valt att visa upp. Utställningsprogrammet måste vara sammansatt så att det väcker intresse både hos den publik man vill nå och hos de kritiker och experter som man med nödvändighet måste ha med sig till en positiv bedömning av verksamheten som helhet.

För ett arkitekturmuseum finns det ett antal standardämnen som återkommer när ett utställningsprogram komponeras. Nyheter står nog först på denna lista. Det kan handla om ny arkitektur från det egna intresseområdet eller från andra delar av världen. Ofta gäller det enskilda arkitekter som nått uppmärksamhet eller berömmelse och vars verk det därför blir intressant att visa och göra bekanta. Det kan också handla om översikter av det nya som byggts efter olika arkitekters ritningar från det egna intresseområdet eller från andra länder eller regioner.

En annan typ av tillfälliga utställningar handlar om återkommande klassiker eller nyupptäckta storheter som varit bortglömda eller inte förstådda. Dessa utställningar tar nästan alltid sina utgångspunkter i forskning som utförts och riktat nytt ljus på det redan kända eller på det tidigare okända.

Ytterligare en typ av utställningar är mer tematiska och behandlar ett ämnesområde eller fenomen. I arkitekturmuseernas fall kan det handla om arkitekturens formspråk, städernas miljö, politikens effekter på det byggda och en oändligt mängd av andra frågor. Inom detta område finns det näst intill inga gränser för vad utställningar kan ta upp till behandling och hur de kan utformas. Just denna möjlighet till överraskning och omskakning hör till utställningsverksamhetens verkliga möjligheter. Det är på detta sätt som museerna, även arkitekturmuseerna, kan skaka om etablerade värderingar, väcka debatt och diskussion, kanske påverka politiker och praktiker.

Museerna måste vara kreativa i sitt sätt att söka efter intressanta ämnen för sina tillfälliga utställningar. Utan att underskatta kapaciteten hos museernas egen personal så framstår det dock som ganska självklart att många fler behöver medverka för att man skall kunna nå en riktigt hög kvalitet i sitt utställningsprogram och erbjuda publiken så intressanta upplevelser att deras antal växer inte bara för en enstaka utställning utan som återkommande besökare vilka deltar i debatt och diskussion om den byggda miljöns utveckling och insatser som arkitekterna gör att gestalta bebyggelsen.

Till nästan alla utställningar man producerar görs också kataloger, kanske också bildspel, videos, CD-romskivor och produkter av annat slag. Kataloger och filmer förblir också efter utställningen och har därför ett värde i sig för att dokumentera innehållet och kontentan av utställningen. Besökarna får möjlighet att ta med sig en bit av utställningen hem som en påminnelse av det man sett och kanske för att fördjupa sitt kunskap ytterligare.

Många arkitekturmuseer inkluderar både möbler och inredningar liksom trädgårds-konst och landskapsplanering i de tillfälliga utställningar man visar. Ibland överskrids också andra gränser och både konst, teknik och mycket annat kan finnas med i de utställningar man visar.

Det förekommer en omfattande produktion av utställningar om arkitektur vid en rad museer i olika delar av världen. Många av dessa erbjuds för visning på nya platser. Det finns därför ett rikt utbud av utställningar om arkitektur att ta emot och visa. Ett icke försumbart problem med många utställningar som erbjuds till visning är att de ofta har formspråk och uttrycksmedel som i första hand vänder sig till en smal publik med expertkunnande.

Museer som med sina tillfälliga utställningar vill nå en stor publik måste anstränga sig att träffa ett riktigt val av utställningar och producera dem så att de blir förståeliga av den publik man vill nå.

Lokalerna för de tillfälliga utställningarna bör med fördel vara organiserade så att de kan delas upp för visningar av flera utställningar parallellt. Delar av lokalerna kan lämpligen användas till de utställningar som man med nödvändighet måste planera långsiktigt medan andra delar av lokalerna, kanske de mindre ytorna, kan hanteras med kortare planeringsinsatser och därför utnyttjas för utställningar som man med kort varsel vill ta upp till visning därför att de rymmer ett debattinlägg eller innehåller material av tillfällig aktualitet.

Även om alla utställningar går att göra begripliga för den vanliga publiken så finns det alltid material som i första hand intresserar en expertpublik. För arkitekturmuseer handlar det bl a om aktuella tävlingar. Det är allmänt erkänt att deras innehåll ofta är svårt att förstå och det är inte konfliktfritt att söka påverka hur de presenteras. Det måste vara helt legitimt för ett arkitekturmuseum att visa detta material i den form de producerats men det finns då anledning att varudeklarerat dem och att inte ställa dem främst i museet som om det vore något att erbjuda den stora allmänheten. Därtill kan det finnas anledning att i andra former ta upp diskussionen med arkitektkåren om det sätt de använder för att presentera sina förslag.

Verksamhet för barn och ungdom

Utan tvekan är barn och ungdom en prioriterad grupp för alla museer. De mindre barnen är inte svåra att nå men det sker via deras föräldrar och/eller skolan. De något äldre, ungdomar och tonåringar, är det erkänt svårt för museerna att nå.

Ett grundrecept för all barn- och ungdomsverksamhet bör vara att utgå från de kunskaper och erfarenheter de själva har. När barn inser att de med ord de redan känner kan tala om arkitektur så väcker detta deras intresse och engagemang. Efter hand kan man tillföra nya ord och begrepp som berikar deras kunskaper och vidgar deras möjlighet att delta i samtalet och värderingen av den miljö som finns där de bor och den arkitektur de möter när de rör sig utanför sin vanliga miljö.

För ungdomar i tonåren är det numera naturligt att söka sin kunskap och föra sina samtal via den moderna teknologi som internet mm erbjuder. Den ungdomsverksamhet som framgångsrikt utvecklats vid det svenska arkitekturmuseet bygger på detta. Museet tillhandhåller mallar och kunskapsbanker vilka ungdomarna utnyttjar

för att beskriva sin egen miljö. Detta leder vidare att undersöka varför deras hem, bostadsområde och skola ser ut som den gör. Ur detta växer en stärkt förmåga att värdera det man har, jämföra med andra och deras miljö, uppskatta och/eller att kritisera. Projektet har internationell anknytning genom att institutioner och skolor i ett flertal europeiska länder deltar. Metodutvecklingen sker delvis i denna internationella miljö.

Grundläggande läromedel behöver skrivas efter samma förutsättningar. De kan även utnyttjas för att skapa de mallar och modeller som erbjuds via nätet. Därtill behövs läromedel för dem vars intresse redan fångats och som vill fördjupa sig i ämnet. Särskilt för de yngre grupperna behövs då särskilda skrifter men för de något äldre kan skrifter som producerats i mer allmänt syfte också vara användbara.

Barn- och ungdomsverksamheten behöver egna särskilda lokaler där man kan arbeta gruppvis med olika övningar. I dessa lokaler behöver det finnas tillgång till vatten och avlopp samt förrådsutrymmen för de material som man arbetar med. Det är bra om de särskilda lokalerna för barn och ungdom ligger i nära anslutning till utställningslokalerna så att det uppstår ett tätt samverkan mellan det man får uppleva på museet och det man själv får tillfälle att skapa.

De särskilda lokalerna för barn och ungdom kan med fördel också användas av andra. Besökarnas möjlighet att själva skapa uppfattas som en stor tillgång av många besökare. Det kan också lätt och konstruktivt utnyttjas av många olika slags grupper som kommer till museet för att uppleva och förstå vad byggnadskonst är och hur det går till att skapa och förvalta arkitektur.

Aktiviteter för intresserad allmänhet

Intresserad allmänhet är inte ett enhetligt begrepp. Där finns människor med hög bildningsnivå som odlar sina kulturella intressen och vill fördjupa sin kunskap. Där finns de som tidigare inte haft tillfälle att erhålla en sofistikerad utbildning men hyser stor längtan efter kunskap. Där finns de som vill fördjupa sin kunskap för att ytterligare bli delaktiga i samhällslivet och de politiska processerna. Där finns de som finner sin tillfredsställelse och identitet i kunskaper om den miljö och de kulturella kontext där de lever.

Museernas vanligaste publik, som man lättast når, har både vana att besöka museer och en hög bildningsnivå. De hör till samhällets övre sociala skikt. Museerna skall självklart bemöta sig att möta denna publik med det den efterfrågar. Här duger det

inte med gammal och befast kunskap. Den publiken är konsumenter av forskningsfronten. Det går lätt att involvera dem i den kunskapsprocess där museerna själva deltar genom forskning, utställningar som bygger på forskningsresultat samt böcker, kataloger och programverksamhet som ytterligare förmedlar den nya kunskapen. Visningar, föreläsningar, seminarier och konferenser är medlen.

Museernas svårighet är att fånga den publik som inte redan har kontakt med ämnesområdet arkitektur och bebyggelse som en kulturell fråga. Museerna är ofta inte mentalt rustade att presentera sig så att de lockar denna publik och heller inte att möta dem på deras egna villkor i museet – att föra samtalet så att kommunikation uppstår och besökarna känner sig välkomna åter.

För arkitekturmuseer måste det grundläggande vara att alla människor har erfarenheter och uppfattningar om den byggda miljön och att man måste utgå från dessa om man vill bygga en relation i vilken man kan förmedla ny och fördjupad kunskap. Få arkitekturmuseer har lyckats med detta. Förmodligen kräver det att man kan frigöra sig från de uppfattningar, de uttrycksätt och den terminologi som man har utvecklat inom museets förhållandevis sofistikerade arkitektursyn, vilken de flesta museer också delar med arkitekterna. Man måste förmå att lyssna till de värderingar som vanliga människor ofta har av den bebyggelse där de lever och verkar. Man måste ta till sig detta och kanske måste man vara beredd att ändra de egna uppfattningarna, åtminstone ifrågasätta dem.

Det finns ofta ett stort avstånd i uppfattning om arkitektur mellan människor i samhället och arkitekter. I den förtroendekonflikten står arkitekturmuseerna nästan per definition på arkitekternas sida. Detta är varken överraskande eller märkligt men ett hinder för att upprätta den kontakt som krävs för en konstruktiv diskussion och en positiv förmedling av kunskaper och insikter. Man kan inte kräva att publiken skall förmå bryta igenom förtroendeklyftan. Det måste vara museets medarbetare som känner behovet och skyldigheten att närmas sig publiken på dess villkor.

Många ämnen och möjligheter finns för att tillmötesgå den publik som inte har vanan att se och förstå arkitektur på museernas och arkitekternas sofistikerade sätt. Om man skall utgå från utställningar i museet så måste dessa, med avseende på språk och presentationssätt vara utformad så att den erbjuder öppningar till en dialog.

Man kan också starta i den verklighet där människorna bor och verkar för att sedan komma till museet med dess utställningar, skrifter, filmer och annat som man har att erbjuda som underlag för fortsatta samtal.

De folkbildningstraditioner som finns i många länder, inte minst de nordiska, innehåller erfarenheter som måste kunna tas tillvara. Ett samarbete med folkrörelserna, inte bara bildningsförbunden, utan mer med de fackliga organisationer, miljörörelsen och de politiska partierna kan vara framkomliga vägar.

Kompetensutveckling för expertgrupper

Den samhällssektor som planerar, bygger och förvaltar den byggda miljön innehåller många grupper med specialiserad kompetens av olika slag. Inom sina områden har dessa grupper stor teknisk och ibland även ekonomisk skicklighet. Ett återkommande och allt mer uppmärksammat problem är att få ha den samlade överblicken och ännu färre förmågan att samordna hela den komplicerade processen till ett optimalt resultat där de olika kraven blivit beaktade utan att inkräkta på varandra och där även den arkitektoniska gestaltningen fått medverka till helheten.

Ofta klagas det på att den sammanvägda arkitektoniska kvaliteten inte håller måttet och ofta skylls bristerna på att den ena eller andra specialfaktorn fått väga för tungt och ensidigt samt att de medverkande inte haft den kompetens som skulle krävas för att kunna medverka till en bra helhetslösning.

De olika expertgrupper som medverkar i processerna handlar inte med berätt mod för att åstadkomma resultat som är sämre än de skulle kunna uppnå. Men ofta har de inte tillräcklig kunskap och insikt om vad helheten kräver

Det pågår en rad försök att bredda olika expertgruppers kunskap och kompetens för att därigenom göra dem bättre skickade att medverka till goda helhetslösningar. En av de aspekter som behöver förmedlas handlar om begreppet arkitektonisk kvalitet, om den arkitektoniska gestaltning som arkitekter avsett att ge till en byggnad samt de arkitektoniska egenskaper och kvaliteter som den befintliga bebyggelsen har och som måste respekteras i samband med insatser till förändring. Ofta är det många små förändringar i det fortlöpande förvaltningsarbete som leder till att kvaliteter och karaktäristika går förlorade. I ett trapphus kan man ena gången måla om, nästa gång byta dörrar, därefter ändra trappräcket och byta ut belysningsarmaturen. Och snart har inte längre det tidstypiska trapphuset med dess vackra detaljer och konstnärliga helhet.

Här finns ett stort arbetsfält för arkitekturmuseerna och det råder ingen tvekan om att många i bygg- och fastighetsbranschen gärna vill ta vara på de kunskaper som arkitekturmuseerna kan erbjuda. En viktig förutsättning är dock att museerna förmår att rikta sig till de olika expertgrupperna med en attityd som öppnar till en konstruktiv dialog och med ett språk som blir begripligt.

Publikationer

Arkitekturmuseer producerar olika slags publikationer och dessa utgör en viktig del av verksamheten. Ofta är museerna sin egen utgivare men i många situationer kan det också vara naturligt att samverka med andra och därvid stå både som huvudutgivare och medutgivare.

En av de vanligaste formerna för publikationer är utställningskatalogen. Det är den som efter utställningen finns kvar och blir bestående. Det kan röra sig om en verklig katalog som dokumenterar mer eller mindre precist vad utställningen innehåller och därigenom särskilt tydligt bevarar utställningens innehåll till eftervärlden. Det kan också röra sig om en ”bredvidläsningsbok” som kompletterar och fördjupar utställningen. Sådana böcker eller kataloger har ett stort värde men utgör inte i direkt mening en dokumentation av utställningen.

Många museer bedriver forskning och publicerar då resultaten i form av böcker eller enklare skrifter. Ofta ligger forskningsresultaten till grund för utställningar. Forskningsrapporten kan vara en separat skrift som används för att producera utställningen och dess katalog, eller skrivs så att den utgör katalog eller bredvidläsningsbok till utställningen. Genom sina utställningar och sin publika verksamhet har museer ofta lättare än andra forskande institutioner att nå ut till publiken med sina resultat. Detta är också ett viktigt och återkommande skäl för andra institutioner vid universitet, högskolor m fl att söka samverka med museerna i publicering och spridning av resultat.

Museer ger också ut årsböcker som kan vara av mycket olika karaktär – tematiskt uppbyggda kring ett intressant och aktuellt tema, utgöra publicering av något som ägt rum inom museet under det gångna året eller som det norska, holländska m fl utgöra en generalmönstring av det som byggts nytt i landet under det gångna året.

Arkitekturmuseer kan också ha anledning att engagera sig i att åstadkomma standardverk över olika tidperioder och/eller fenomen i den kulturkrets av arkitektur som man särskilt företräder. Museerna kan också ha anledning att producera

läroböcker för den grundläggande skolan, böcker för den bildningsverksamhet som man själv eller i samverkan med andra bedriver samt till detta även lärarhandledningar.

Ytterligare en kategori av skrifter utgörs av arkitekturguider, vilka kan inriktas på ett visst geografiskt område, en tids- eller stilperiod eller vara av mer allmän karaktär.

Det förekommer också att arkitekturmuseer medverkar i produktion av tidskrifter och tidningar om arkitektur och samhällsplanering. Omfattningen och inriktningen är då ofta beroende på vilka andra aktörer som finns etablerade i denna verksamhet.

Debatt och diskussion, särskilda uppdrag

Ett väl utbyggt arkitekturmuseum måste kunna delta i den aktuella samhällsdebatten och göra det i kraft av den sakkunskap man besitter. Det finns många frågor att engagera sig i. Det kan handla om att respektera och bevara värdefulla byggnader i det modernistiska arvet, aktuella stadsutvecklingsprojekt och inte minst om de förutsättningar och villkor som gäller i de processer som styr hur ny arkitektur tillkommer och hur den befintliga bebyggelsen förvaltas och utvecklas.

Museet har olika media och uttrycksmedel till sitt förfogande. Utställningar kan vara ett trögt media och det gäller att både hålla lokaler tillgängliga och arbeta snabbt om man skall vara med i debatten. Detta är dock möjligt och det kan ge stor slagkraft till debatten om utställningen är välgjord och presenterar ett sakinnehåll av intresse och värde för debatten.

Debattkvällar i angelägna och aktuella ämnen måste det vara möjligt att ordna med kort varsel. Ofta handlar det om att ha journalistisk känsla för vilka ämnen som har det allmänna intresset och där det går att göra en insats.

Ett museum måste genom sin chef och sina övriga medarbetare kunna skriva i dagspress och på annat sätt för att framföra uppfattningar som har sitt stöd i museets verksamhet.

Arkitekturmuseer måste också kunna tillämpa arbetsmetoder som inte är de traditionella i museivärlden. Det kan handla om tävlingar både för professionella och intresserad allmänhet. Det kan handla om samarbete med pressen för att uppmärksamma och diskutera ny arkitektur.

Därtill måste arkitekturmuseer också kunna bli engagerade i arkitekturpolitiskt arbete på direkt uppdrag av regering. Exempelvis arbetar det svenska museet med att genomföra en kampanj för ökad arkitektonisk kvalitet. Denna kampanj skall kulminera i ett Arkitekturens år 2001. Regeringen har givit drygt 30 statliga myndigheter konkreta uppdrag att utföra inför Arkitekturåret. Det handlar om att utreda hur ämnet arkitektur skall kunna införas på schemat i den obligatoriska skolan, att genomföra arkitekturtävlingar, att fundera över vad arkitekturen betyder i barns miljö, hur de svenska beskickningarna utomlands skall kunna förbättra sin arkitektoniska miljö och förse den med ytterligare svensk design av god kvalitet etc. Därtill har regeringen inbjudit alla kommuner och ett mycket stort antal organisationer att medverka i Arkitekturåret. Arkitekturmuseet har fått ansvaret att samordna, styra och utvärdera effekterna av året. En förhoppning är att kampanjen och Arkitekturåret skall innebära starten för många processer i syfte att utveckla bättre arkitektur och att värna om existerande kvaliteter. Museet har fått extra medel till sitt arbete. I övrigt är avsikten att alla inblandade skall åstadkomma bättre resultat genom att handla med större eftertanke och omsorg.

Arena för byggnadskonst och samhällsplanering

Ett väl utvecklat arkitekturmuseum har goda förutsättningar att spela en viktig roll i utvecklingen av byggnadskonsten inom sitt intresseområde vare sig detta är nationellt eller regionalt. Men det kräver engagemang, initiativförmåga och vilja till samverkan med de många intressenter som verkar både inom bygg- och fastighetssektorn, stadsbyggandet, den fysiska planeringen samt designvärlden.

Museets fördel, som det har goda möjligheter att utnyttja, är att det förutom sin egen kompetens och verksamhet också kan erbjuda bra lokaler och en stimulerande miljö för de sammankomster som ändock av många skäl äger rum inom samhällssektorn. Museet kan då bli en arena där många samtal om sektorns utveckling förs. Det är lätt att erbjuda dessa möten sådana programanslag där museet får tillfälle att framföra sin speciella kunskap och sina uppfattningar om hur utvecklingen borde ske för att stämma med de värderingar och de kunskaper som museet företräder. Man kan till och med ta betalt för detta.

Men det är också möjligt att med förhållandevis begränsade insatser medverka till hur möten i museets lokaler läggs upp med avseende på innehåll och diskussion. Ofta har arrangörer till möten inom samhällssektorn inte kompetens att på egen hand tillföra de frågor om bebyggelsens arkitektoniska kvaliteter. Men sektorn är mottaglig och intresserad av att lyssna och kan säkerligen på sikt ta till sig budska-

pet och utvecklas mot en ordning där de kvalitativa frågorna naturligt får större tyngd. Museerna har således goda möjligheter att fungera som katalyserande krafter för en utveckling som gynnar den arkitektoniska kvaliteter. Den möjligheten får museerna inte försitta.

Arena för många händelser

Bra museer erbjuder speciella miljöer och stämningar, präglade av både kunskap och spiritualitet – platser som erbjuder avkoppling från det kommersiella bruset i det postindustriella samhället och platser för eftertanke, reflektioner och annorlunda upplevelser.

Det är inte alltid som museerna måste ställa sin specifika kunskap i förgrunden och efterstäva att förmedla den till besökarna. Tvärtom kan det finnas goda skäl att ibland bjuda enbart på den miljö och atmosfär som museet utgör, att upplåta museet för arrangemang som inte primärt har med museets egen verksamhet att göra men som utnyttjar den arena som museet utgör.

Det kan handla om många olika sorts arrangemang – musik, pressvisningar av nya böcker, modevisningar, filmfestivaler, föreläsningar, prisutdelningar, promotion för nya produkter samt även mer privata arrangemang som bröllop och födelsedagar. Museets möjlighet att vara arena för dessa arrangemang beror till viss del på de lokaler man förfogar över. Hörsalar och andra samlingssalar, utställningssalar och ateljéer samt i viss mån foajéer är användbara och vid planering av museer finns det anledning fundera över dessa lokalers användning också ur aspekten att de skall kunna användas som arena för mycket. Naturligtvis är det viktigt att det också finns restaurang, kafé och lämpliga serveringslokaler. Mat och dryck är en naturlig del av ungänge mellan människor. Också för de helt vanliga museibesökarna är lekamlig förtäring med därtill hörande avkoppling en tillgång. Man får tillfälle att smälta, begrunda och tala om det som man sett.

Ur museets synvinkel kan nyttan vara flerfaldig.

Annorlunda arrangemang kan innebära gränsöverskridanden vilka leder till helt nya och oväntade upplevelser och insikter. Arkitektur är så stort, har så breda kontaktytor och angår så många människor på så olika sätt att det alltid finns många förutsättningar till nya kombinationer av intressen vilka kan vara intressanta i sig och leda vidare till ytterligare kontakter.

Även om besökare kommer för en upplevelse som inte har med arkitektur att göra så kommer de i kontakt med arkitekturmuseets ämnesområde. Det är mycket vanligt att ett arrangör vill erbjuda sina gäster att ta del av det som museet står för och kan erbjuda som kunskap. Visningar och föreläsningar är vanliga inslag men också de övningar som museet primärt utvecklat för barn och ungdom kan bli efterfrågade och populära i helt andra sammanhang än sina ursprungliga. Allt detta kan väcka intresse som leder till nya besök då det är arkitekturen som blir i centrum för intresset.

Ett museum som blir känt för att vara arena för många händelser vinner på sikt ett gott rykte inte bara som en plats där det händer mycket utan också som en progressiv institution som det är att räkna med både i kulturlivet och samhällslivet i övrigt.

Museets ekonomi kan dra nytta av att vara en aktiv arena. I de allra flesta fall har museet både möjlighet och anledning att ta ut ersättning för att det upplåter sina lokaler och att det utför tjänster.

Den nationella rollen – samordning av nätverk

Arkitekturmuseer är specialmuseer och ofta är de ensamma om sin roll inom ett land eller en region. Det specifika är deras arkiv och den kompetens som är knuten till hur dessa arkiv ordnas och vårdas, deras fördjupade kunskaper om arkitektur och bebyggelse samt deras förmåga att driva debatt och diskussion.

De flesta arkitekturmuseer finns i huvudstäder eller regionala centralorter. Det ingår nästan alltid i dessa museers uppdrag att ha en nationell eller regional roll. Med detta följer flera plikter och arbetsuppgifter.

Deras samlingar skall avspegla arkitekturen inom hela ansvarsområdet. Men det kan vara svårt att få en avlägsen region att lämna iväg ritningar av en arkitekt som varit helt eller i huvudsak lokalt verksam. En rimlig avvägning kan vara att det nationella museet efterstavar att föra ritningar till sitt arkiv om arkitekten uppnått resultat som hör till det nationella arvet medan det kan vara rimligt att finna lokala arkiv som kan ta ansvar för ritningarna om insatserna varit av mer lokalt intresse. Därvid blir det viktigt att det nationella museet dels känner ansvar för att veta var ritningarna finns dels hjälper det lokala arkivet med information om hur ritningar skall vårdas, registreras och göras tillgängliga.

Det nationella museet måste i sin eventuella basutställning och i sina tillfälliga utställningar eftersträva att illustrera den nationella arkitekturen med exempel från

hela landet och därvid även tydliggöra de regionala särdrag som kan finnas inom landet. En komplikation kan vara att ett arkitekturmuseum inte ställer ut det verkliga byggnaderna utan presenterar kunskap om dessa. Syftet är att besökarna i museet skall få kunskaper för att sedan praktisera dessa utanför museet och se på verkligheten med nya ögon. Men det är den stad där museet finns som i första hand står till buds för att testa de nya kunskaperna och då måste man kunna hänvisa till den verkligheten trots att man på detta sätt kan sägas gynna intresset för huvudstadens arkitektur.

Ett nationellt museum måste eftersträva att vara närvarande i olika delar av landet. Det kan ske med utställningar och andra aktiviteter. Vandringsutställningar är vanliga och i många länder finns en omfattande sådan verksamhet. Att ibland finna anledning till att låta en ny egenproducerad utställning ha sin första öppning utanför de egna lokalerna och på en plats som erbjuder särskilda förutsättningar, utgör ofta ett verkningsfullt handlande. Att förlägga seminarier, konferenser och debatter till andra platser i landet är också bra investering i good-will, ännu mer om det gäller frågor med tydlig lokal anknytning.

I många länder utvecklas lokala intressen för arkitektur och inte sällan bildas lokala institutioner som i varierande grad liknar arkitekturmuseer. Om dessa utvecklas till museer som kan ta ett mer fullständigt ansvar för samlingar och driva egen publik verksamhet så har ett nytt arkitekturmuseum etablerats. Då kan det bli aktuellt att överlägga om hur ansvaret för befintliga samlingar mm skall fördelas.

Ofta förblir dock lokala institutioner ganska små och avgränsade i sina arbetsuppgifter. Det kan handla om samlingar, utställningar, stadsvandringar, programverksamhet mm. De kan behöva olika former av stöd från en större institution inom det gemensamma intresseområdet. Men det är viktigt att de får ha kvar lokala huvudmän vilka måste känna det primära ansvaret för verksamheten och planera för hur denna skall drivas och utvecklas.

Den centrala nationella institutionens ansvar måste vara att utveckla ett nätverk för samling, erfarenhetsutbyte, samverkan kring utställningar, seminarier, konferenser mm.

Den internationella rollen

Till ett nationellt arkitekturmuseums ansvar hör att medverka till att den egna arkitekturen blir internationellt uppmärksammas. Det kan ske med utställningar, publikation och på många andra sätt.

Arkitekturmuseer måste producera utställningar som kan sändas runt till museer och andra institutioner i andra länder. Ofta skall detta kompletteras med någon som kan föreläsa eller åtminstone visa utställningen på ett korrekt sätt. Ämnesområdet för internationella vandringsutställningar kan variera mycket men måste för att vara realistiska möta ett internationellt intresse. Inget hindrar att nya ämnen och nya sätt att göra utställningar används. Och det är viktigt att de presentationer man gör utomlands håller en internationell standard med avseende både på urval av det som visas och de presentationsmetoder man använder.

För att fylla denna uppgift måste ett arkitekturmuseum upprätta, vidmakthålla och utveckla ett internationellt kontaktnät, vilket kan vara krävande och resursförbrukande eftersom de institutionella förhållandena varierar och utvecklas snabbt.

Finansiella förutsättningar

De flesta arkitekturmuseer är offentliga institutioner eller stiftelser med offentligt understöd. Detta ger institutionerna en stor grad av frihet och eget ansvar för det man samlar in, hur man vårdar detta material, vad man väljer att visa för besökarna, hur man utformar sina utställningar och sin övriga verksamhet.

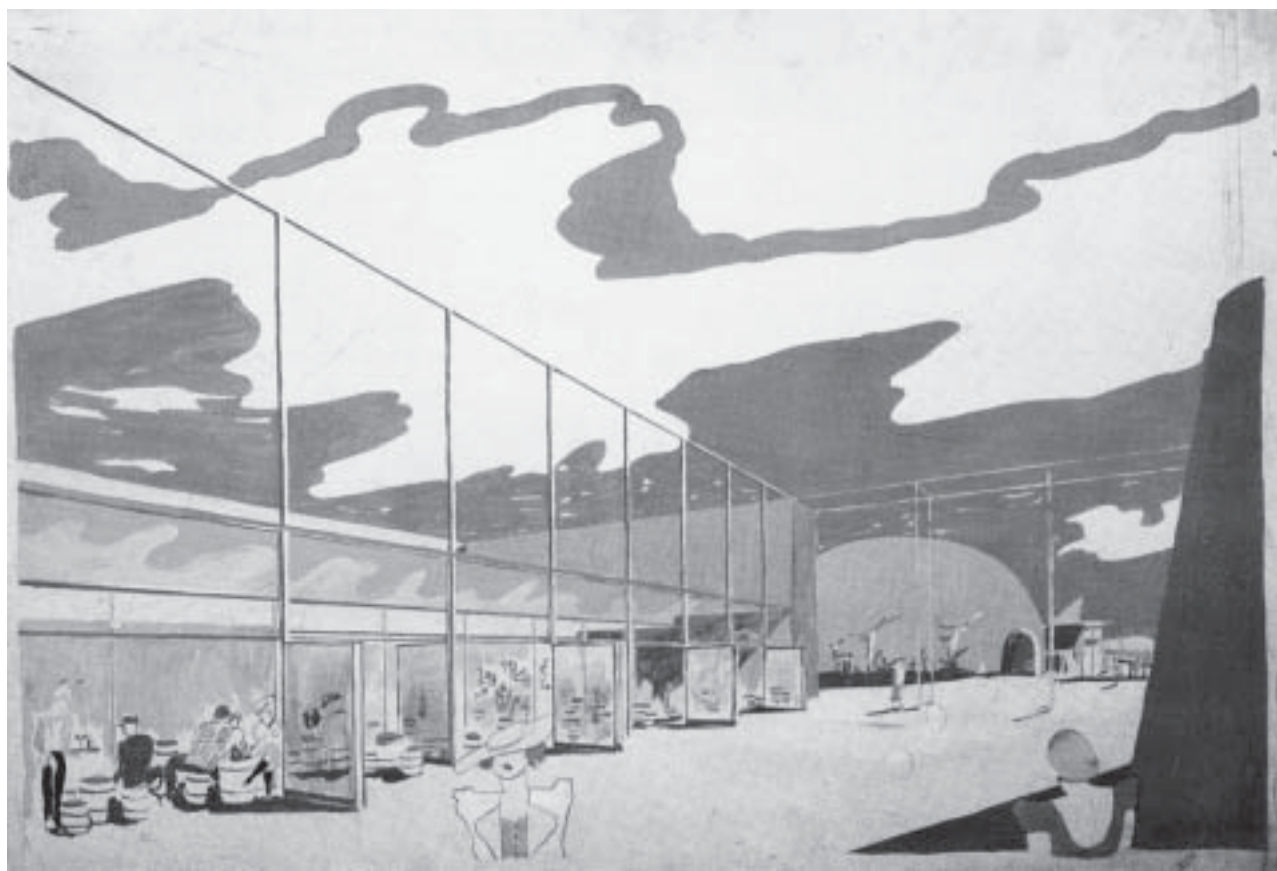
Men det är få institutioner som får hela sitt finansiella behov täckt genom staten eller den regionala myndigheten. Nästan alla är därtill beroende av det intäkter man kan få av verksamheten i form av entréavgifter och visningar mm, överskott i bokförsäljning och intäkter från lokaluthyrning mm.

De flesta arkitekturmuseer har också behov av att finna sponsorer som är villiga att på ett ganska villkorslöst sätt medverka till att finansiera verksamheten som helhet och/eller delar av denna.

Det finns vissa risker med att bli beroende av externa medel. Bidragsgivaren ställer sällan direkta krav som museerna inte kan acceptera men deras vilja att ställa medel till förfogande beror ofta på museets val av ämnen på utställningar och andra aktiviteter som man vill genomföra. På detta sätt kan det uppstå en indirekt styrning. Det är vanskligt om museet av brist på finansieringsmöjligheter tvinga avstå från ämnen

som man av andra skäl vill driva. Om museets röst i debatten tystnar, om man tvingas tåga i det kontroversiella för att man är beroende av externa finansiärer, då är man illa ute. Där går en gräns som museernas huvudmän måste bevaka. Arkitekturmuseerna, liksom många andra museer och kulturinstitutioner, måste behålla sin ställning som fria kulturinstitutioner som varken kan köpas eller tvingas till tystnad på grund av sin allt för svaga ekonomi.

Arne Korsmo m.fl.: Vi Kan-utstillingen, perspektiv. Åpnet 1938.

FÖRSLAG TILL UTVECKLING AV NORSK ARKITEKTURMUSEUM

Denna utredning startade innan ABM-meldningen med förslag om olika museers placering i Tullinløkka lades fram. Det förslag till utveckling av Norsk Arkitekturmuseum som här presenteras är primärt inte relaterat till ABM-meldningens förslag utan redovisar ett generellt förslag till Arkitekturmuseets utveckling oavsett i vilka lokaler och i vilket sammanhang museet skulle kunna placeras.

Dock redovisas också vad ABM-meldningens förslag till placering i Tullinløkka kan innebära för Norsk Arkitekturmuseums utveckling samt vad vissa andra lokaliseringar och utvecklingsmöjligheter kan innebära för museet.

Verksamheten och dess utveckling

Inom ramen för sina nuvarande resurser utgör Norsk Arkitekturmuseum med sina samlingar och sin publika verksamhet, en institution vars kvaliteter innebär goda utgångspunkter för fortsatt utveckling. I sin strategiplan från januari 1998 har museet indikerat en utveckling som i väsentliga avseenden stämmer med de utvecklingsmöjligheter som diskuterats i denna utredning.

Museet behöver utvecklas med avseende på en rad olika funktioner. Vissa av dessa existerar redan men behöver förstärkas. Andra är nya och behöver etableras.

Olika resurser behövs för att förverkliga ett utvecklat museum. Det gäller lokaler och personal samt självklart ekonomi.

Norsk Arkitekturmuseums verksamhetsområde bör omfatta arkitektur, stadsbyggnad och fysisk samhällsplanering samt därtill också möbler och inredningskonst samt trädgårdskonst och landskapsplanering. Med avseende på möbler och inredning skall samlingsområdet i första hand omfatta ritningar och annat arkivmaterial däremot inte möbler och andra föremål i full skala.

De övergripande målen för Norsk Arkitekturmuseums utveckling bör vara att säkerställa viktigt arkivmaterial om norsk byggnadskonst, medverka till att utveckla kunskaperna om denna arkitektur, driva en aktiv debatt och vara arena för utveckling av norsk arkitektur, genomföra publik verksamhet som sprids i hela Norge samt företräda norsk arkitektur utomlands.

De mer operativa målen och arbetsuppgifterna för ett utvecklat museum kan formuleras på följande sätt.

- Vara Norges centrala och ledande arkiv för byggnadskonst, särskilt inriktat på att bevara och vårda material från arkitekters verksamhet under de senaste hundra åren.
- Vara det kunskapscentrum som vet var dokument om norsk bebyggelse finns, medverkar till att ritningar och annat arkivmaterial om arkitektur, inredningskonst, landskapsplanering och fysisk planering hanteras och vårdas på ett ändamålsenligt sätt samt leder och samordnar arbetet med hur dessa dokument blir tillgängliga via databaser eller på annat sätt.
- Förse arkivet med de resurser som behövs för att säkerställa och vårda viktigt arkivmaterial från de många och delvis stora arkitektkontor som varit verksamma under 1900-talet, särskilt efterkrigstiden.
- Upprätta och tillhandahålla ett kvalificerat arkitekturbibliotek.
- Aktivt bedriva egen forskning om norsk byggnadskonst och i organiserade former samverka med universitet, högskolor och andra som bedriver sådan forskning. Om det är möjligt bör museet ha en forskningsledare som samtidigt innehar en ledande lärartjänst (professur) vid en institution inom universitet eller högskola.
- Med utställningar, publikationer och på annat sätt uppmärksamma förtjänstfulla insatser i norsk arkitektur och samhällsbyggnad samt att även kritiskt granska och vid behov debattera utvecklingen av den nya arkitekturen.
- Presentera äldre, samtida och ny arkitektur, norsk likaväl som internationell, för norsk publik och därvid även söka efter tvärfackliga, aspektsvisa och gräns

överskridande infallsvinklar samt därvid utveckla och använda såväl beprövade som nya presentationsmetoder.

- Presentera och diskutera de processer och aktörer genom vilka ny bebyggelse tillkommer och befintlig bebyggelse förvaltas och utvecklas samt därvid utveckla de metoder som behövs för att förmedla sådan kunskap.
- Driva publik bildningsverksamhet om arkitektur och samhällsbyggnad i riktad mot olika grupper; barn och ungdom, intresserad allmänhet, olika yrkesgrupper inom bygg- och fastighetssektorn m fl; göra detta genom utställningar, publikationer, seminarier, föreläsningar, stadsvandringar mm. och därvid utnyttja både traditionella och nya media inklusive modern IT-teknik.
- Driva publik verksamhet inriktad mot expertgrupper och därvid använda olika medel och media – utställningar, föreläsningar, seminarier etc samt göra detta så att även intresserad och engagerad lekmanpublik kan tillgodogöra sig innehållet.
- Driva den publika och debatterande verksamhet på olika platser och därmed nå ut till olika delar av landet.
- Internationellt presentera norsk byggnadskonst.
- Aktivt medverka i det arkitekturpolitiska arbetet genom att följa utvecklingen och föra debatt i olika ämnen med anknytning till detta arbete samt vid behov biträda statsmakterna i särskilda uppdrag,
- Vara en arena för många aktörers debatt om utvecklingen inom arkitektur, byggande och samhällsplanering,
- Vara en arena för norskt kulturliv och samhällsdebatt också utanför det egna ämnesområdet.
- Inom museet tillhandahålla de lokaler och servicefunktioner som behövs för att verka som en professionell arena för olika verksamheter.
- Driva en bokhandel med målet att vara Norges ledande arkitekturbokhandel.

Lokalbehov

Foajé, reception mm	ca 200 m2
Bokhandel inkl förråd	ca 100 m2
Kafé inkl kök m	ca 150 m2
Permanent utställning	ca 800 m2
Tillfälliga utställningar, uppdelningsbar	ca 500 m2
Ateljé för barn m fl, inkl förråd	ca 100 m2
Hörsal (ca 150 personer) samt seminarierum	ca 250 m2
Bibliotek med bokförråd och arbetsrum	ca 250 m2
Arkivexpedition och forskarsal	ca 200 m2
Arkivets arbetslokaler inkl konservatorsateljé	ca 250 m2
Arkiv för ritningar, modeller och fotografiskt material	ca 500 m2
Arbetsrum för personal	ca 300 m2
Verkstäder och monteringsateljéer	ca 300 m2
Foto, repro och digitalisering	ca 100 m2
Förråd, delvis enklare	ca 200 m2
Summa	4 200 m2

Ekonomi och personal

En verksamhet med den omfattning som här föreslås kommer att omsätta mellan 10 och 15 miljoner kronor (norska) exklusive kostnaderna för lokaler, inredning och utrustning. Minst 2/3, och helst mer, av detta måste finansieras över statsanlag. Hur mycket den totala verksamheten utvecklas och vad den totalt omsätter, avgörs till sist av den initiativförmåga och skicklighet till finansiella lösningar som museet självt kan utveckla.

En stor del av kostnaderna kommer att gå till den fasta personal som en institution av denna storlek och karaktär kräver.

Museichef	1
Chefsassistent	1
Program- och debattassistent	1
Kanslichef med två medarbetare för administration och ekonomi	3
Informatör och marknadsförare	1
Arkivchef och tre medarbetare varav en med konservatorskompetens	4
Bibliotekarie med en medarbetare	2
Forskningschef	1
Chef för publik verksamhet med tre medarbetare	4

Pedagog för barnverksamhet	1
Tekniker	2
Fotograf (digitaliserare)	1
Receptionister	2
Vaktmästare och lokalvärd	2
 Summa fast anställda	 26

Till detta kommer timanställd personal för olika behov i den publika verksamheten samt den personal som kan anställas på tillfälliga medel från forskningsråd eller i projekt finansierade på annat sätt samt eventuell personal på arbetsmarknadsmedel eller som civilarbetare.

Kafé och bokhandeln förutsätts vara utlagt på entreprenad.

Fastighetsdriften förutsätts ligga utanför museets eget ansvar.

Personalen organiseras lämpligen med två sakavdelningar för arkiv respektive arkitekturbildning, en avdelning för kansli och teknik samt en grupp samlad kring museichefen.

För att driva en verksamhet med den föreslagna karaktären, bredden och omfattningen behöver museet knyta till sig specialkompetens. Detta kan ske i olika former och omfattning. Också detta innebär vissa kostnader.

Utvecklingsmöjligheter i Tullinløkka

ABM-meldningen innebär att Norsk Arkitekturmuseum skall finnas med i det stora komplexet av museer som planeras i kvarteret Tullinløkka. Meldningens förslag är i många avseenden ännu inte utvecklat i sina detaljer. Om meldningen antas av Stortinget måste förslaget bli föremål för fortsatta utredningar och preciseringar.

Det ankommer inte på denna utredning att ta ställning till det föreslagna museikomplexet i dess helhet. Förslaget Tullinløkka synes dock redan med sin nuvarande formulering innehålla vissa goda förutsättningar för Norsk Arkitekturmuseum medan det i vissa andra avseenden också innehåller frågeställningar som måste utredas och få en gynnsam lösning för att museet skall kunna utvecklas på det sätt som skisserats i denna utredning.

Lokaliseringen i Tullinløkka, centralt i Oslo och i viss samordning med andra museer, innebär fördelen av att vara med i en stimulerande miljö som kommer att få stor uppmärksamhet och dra till sig en stor publik. Norsk Arkitekturmuseum kan, åtminstone i ett inledande skede, få många besökare som annars inte skulle besöka ett arkitekturmuseum. Detta förutsätter dock att museet får en gynnsam placering inom komplexet. Med dessa utgångspunkter får museet också goda förutsättningar att erövra den publik som man på sikt vill nå och knyta till sin verksamhet.

Konstmuseerna kommer uppenbarligen att vara dominerande inom Tullinløkka. I ABM-medlingen omnämns projektet som ett nationellt konstmuseum. Men med den karaktär och bredd på verksamheten som Norsk Arkitekturmuseum enligt förslaget i denna utredning bör eftersträva så handlar det inte enbart om arkitektur som ett konstnärligt uttryck utan om ett brett sammansatt ämne där helheten skall behandlas i sin kontext. Detsamma bör också gälla för Konstindustrimuseet. För Norsk Arkitekturmuseum, och troligen även för Konstindustrimuseet, måste det klargöras att det inom projektet Tullinløkka kan vidareutvecklas på ett sådant sätt att den specifika och breda ämnesorienteringen kan säkerställas.

Inom ramen för Tullinløkka förefaller det särskilt intressant för Norsk Arkitekturmuseum att vidareutveckla de kontakter som periodvis funnits och även nu finns med Konstindustrimuseet. Ämnesmässigt har de båda museerna flera kontaktytor och likartade behov av behandla sitt ämnesområde kontextuellt.

Förslaget i ABM-meldningen anger inget under vilka organisatoriska former som Tullinløkka är tänkt att drivas. För Norsk Arkitekturmuseums utvecklingsmöjligheter förefaller exemplet med Museumquartier i Wien vara intressant. Där har ett stort antal museum av mycket olika slag samlokaliseras inom ett stort kvarter. Varje museum utgör en självständig institution men de utvecklar på verkställande nivå, och i en slags federativt samordning, en inbördes samverkan med sikte på att finna och utveckla ekonomiskt och praktiskt optimala lösningar.

Att de olika verksamheterna i ett museikomplex har olika inriktning och olika målgrupper utgör inga problem utan tvärtom en tillgång, vilket tydligt har visat sig i exemplet från Wien. Olikheterna mellan de ingående institutionerna ger en extra kraft åt helheten. Foajén kan på ett positivt sätt präglas av den pluralism som ligger i att man möts och är på väg till helt olika upplevelser. Komplexet blir en del av stadens mångfald.

Det finns också praktisk nytta att utvinna från ett samboende men andra institutioner men denna nytta bör inte överdrivas. Foajén med dess biutrymmen och biljettförsäljning kan vara densamma. Till detta ligger lämpligen en restaurang som kan bli större då den har flera institutioner som underlag. En gemensam bokhandel kan vara både specialinriktad och ha ett brett sortiment.

I ett stort museikomplex finns det också förutsättningar att ha ett stort gemensamt auditorium som medger att större konferenser förläggs till komplexet. Dessa kan vara knutna till endera av de ingående institutionerna eller fristående och då ge de samverkande museerna vissa intäkter. Om också andra mötesrum skall ligga i de gemensamma utrymmena eller vara spridda inom de olika institutionerna behöver övervägas noga. Utställningsrum för stora utställningar bör kunna vara en resurs att dela på medan det är viktigt att varje institution har sin egen basutställning och vissa ytor för att oberoende av varandra och med kortare framförhållning kunna planera sin egen publika verksamhet.

Bibliotek är ytterligare en resurs där man kan överväga samverkan. För ett arkitekturmuseum är dock bokbeståndet något som används integrerat med den forskning som bedrivs i de lokaler där man tillhandahåller originalmaterial ur samlingarna. Ur denna synpunkt kan det vara en nackdel med ett centraliserat bibliotek.

Verkstäder, ateljéer för foto och konservering mm bör kunna vara gemensamma under förutsättning att inte de stora institutionerna uppfattar dessa som sina i vilket de mindre på nåder får tillträde. Det är viktigt att dessa förhållanden på ett tidigt stadium läggs fast som gemensamma principer för samverkan. Frågor om säkerhet och ansvar för konstföremål kan lätt bli tvingande argument för en ordning där de stora institutionerna dikterar villkoren och inte beaktar förutsättningarna för samverkan.

Resurser för administration och viss pratisk drift bör kunna samordnas. Det gäller vaktmästare, tekniker, telefonister, ekonomipersonal mm.

Övergripande om samverkansmöjligheterna bör det framhållas att stordrifttänkande inte alltid och nödvändigtvis är den bästa och mest ekonomiska lösningen. En effektiv samverkan innebär att man eftersträvar en optimering där verksamhetsvinster och hushållning med gemensamt tillgängliga resurser vägs samman i en helhetssyn. En sådan optimering av samverkan bör eftersträvas och den utvecklas förmodligen bäst inom ramen för en smidig samverkan mellan de ingående

institutionerna där dessa kan se den praktiska nyttan och det samlade ekonomiska utfallet av samverkan.

För Norsk Arkitekturmuseums del förefaller den allra största fördelen med Tullinløkka vara att denna lösning erbjuder möjligheter till utveckling inom en överblickbar framtid. Det är väsentligt för museets fortsatta utvecklingskraft att den framförhållningen kan erbjudas.

Andra och kompletterande utvecklingsmöjligheter

Norsk Arkitekturmuseum har tidigare provat att beskriva sin utveckling i Bankplassen 3. För detta alternativ finns utredningsskisser utarbetade av arkitekten Sverre Fehn. Alternativet kan om Tullinløkka inte blir aktuellt vara ett intressant alternativ. De lokaler som detta gäller har under den senaste tiden blivit mer tillgängliga än tidigare.

En annan samverkansmöjlighet för Norsk Arkitekturmuseum, kanske kombinerbar med placeringen både inom Tullinløkka och Bankplassen 3, finns i relationen till Norsk Form. Den debatterande verksamhet som Norsk Form bedriver skulle till stora delar kunna ske inom museet och utgöra delar av den vidareutveckling mot aktiv samhällsdebatt som museet behöver utveckla. Om ett närmare samgående med Norsk Form skall övervägas så måste detta bli föremål för en särskild utredning.

Ytterligare en annan samverkansmöjlighet ligger i relationen till de mindre institutioner som föreslås bli sammanförda med Norsk Form. Detta gäller särskilt Galleri Rom med vilket museet redan nu har ett utvecklat samarbete som skulle kunna utvidgas och fördjupas.

Sammanfattande vision

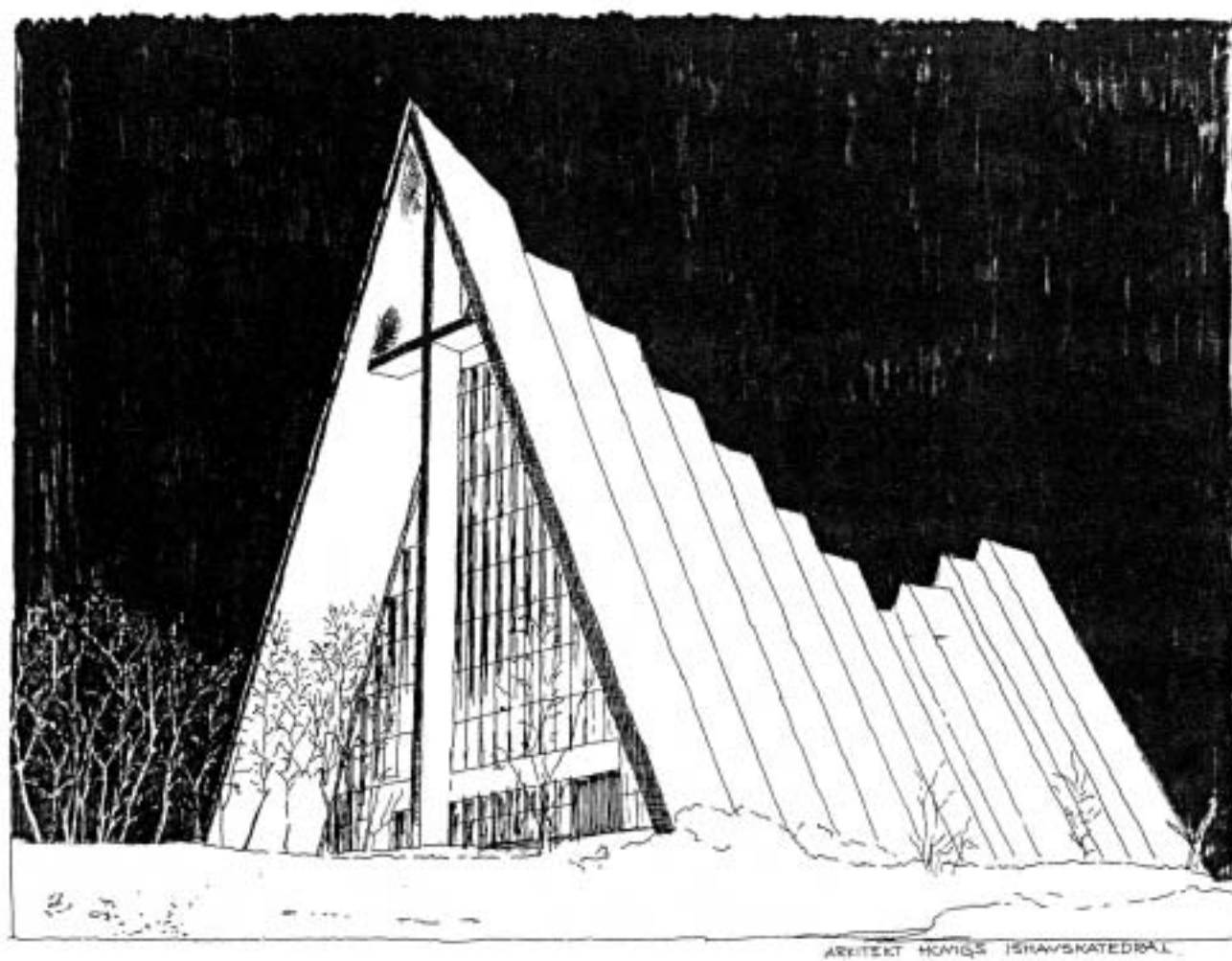
Ett utvecklat Norsk Arkitekturmuseum har alla förutsättningar att bli en stark och vital kraft i det norska kulturlivet och även i den arkitekturpolitik som den norska staten bedriver. Museet skall medverka till att rikta fokus på arkitektur och bebyggelse som viktiga samhällsfrågor vilka angår alla människor, där alla har sina egna erfarenheter att bidra med och där det finns utrymme inom det demokratiska samhället för alla att medverka i både förvaltning av det befintliga och planering av det nya. Museet skall vara en smältdegel för de demokratiska processerna om bebyggelsens utveckling.

Museet skall på vetenskaplig grund vidareutveckla kunskapen om den befintliga bebyggelsen, särskilt det som tillkommit under 1900-talet och dess senare del. Museet skall både i Norge och utomlands presentera norsk arkitektur, ny och gammal, och särskilt på hemmaplan föra debatt om denna arkitekturs kvaliteter och utveckling. Museet skall eftersträva att i denna debatt engagera de många olika aktörer som är verksamma inom planering, byggande, vidareutveckling och förvaltning av den byggda miljön samt den allmänhet som är dess brukare.

Museet skall vidareutveckla sitt kontaktnät bland forskare, studenter, andra specialistintressenter och de många grupper i samhället som intresserar sig för arkitektur och bebyggelse samt erbjuda dem att använda museets arena för att visa sina idéer och resultat, föra sina debatter och väcka opinion för sina uppfattningar.

Museet skall driva en publik verksamhet som stimulerar intresset för arkitektur som konststart och samhällsfråga. Det skall kunna ske både i traditionella former och med sådan ny teknik som särskilt attraherar en ny och ofta ung publik – experimentverksamhet med både tankar och idéer samt de former med vilka dessa presenteras. Museet skall finnas i fronten för att föra ut sitt budskap med ny teknologi till en stor publik över hela landet och intresserade utomlands.

Jan Hovig: Ishavskatedralen, perspektiv. Bygget 1966.

BILAGA 1

Charter of the International Confederation of Architectural Museums

ICAM will, by individual and corporate effort, attempt:

- 1 to raise the quality of the built environment;
- 2 to stimulate and receive public response in the appreciation and understanding of architecture and its allied in the creation of the human environment;
- 3 to foster critical attitude towards architecture and its allied fields;
- 4 to act to protect the quality of the built environment when it is threatened;
- 5 to monitor and record the whereabouts of architectural records and aid in their preservation, and to share this information;
- 6 to expand understanding of cultural continuity and its environmental context through the knowledge of history and practice of architecture and allied fields;
- 7 to exchange information by means of publications, exhibitions, films and other media, on matters concerning the whole history and practice of architecture and allied fields;
- 8 to support and encourage the exchange of scholars, architects and members of allied professions with the intent of fostering a mutual understanding of common issues
- 9 and to seek the co-operation of all interested groups in the efforts to achieve these objectives.

BILAGA 2

Principles for the Acquisition of Architectural Archives

Preamble

The principles for the acquisition of architectural archives (group of related architectural records) are required for several reasons, including:

- the growth in the market for architectural archives
- the dispersal of archives
- the variable nature of effectiveness of export controls
- the variable scope of ICAM members' collections, from national to international
- the widely divergent resource levels of ICAM members
- competition between ICAM members over acquisition of archives

Principles

- 1 In the interest of research, preservation and the better understanding of architecture, all ICAM members agree that it is of the outmost importance to respect the integrity of archives.
- 2 ICAM members should as far as possible avoid collecting architectural archives in other members' countries, which are known or believed to be of national interest to members in those countries, without first consulting them.
- 3 When an ICAM member had acquired an archive known to be of national interest to another member and acquired inside that other member's country, or has an acquisitions policy which includes the selective international collection of individual records, that institution will take all necessary steps to facilitate documentation or copies to relevant ICAM members in the country of source.

- 4 ICAM should as soon as possible generate a system through which the national interests, institutional aims, collecting policies and holdings of members become known and can be disseminated.
- 5 ICAM members owning archives known or believed to be of national interest to other members should give those members reasonable access to those archives and should, where reasonable, facilitate temporary loans.
- 6 ICAM members should encourage non-member institutions in their countries to recognise the principles 1-5 set out above.

BILAGA 3

Museum of Finnish Architecture: An Information Center

Finlands arkitekturmuseum har lämnat en redovisning ur vilken följande text hämtats.

”Det har länge varit klart att Finlands arkitekturmuseums nuvarande hus i Kaserngatan är för litet och opraktiskt, och olika lösningar har söpts för att rätta situationen; vi har ju inte haft något rum till exempel för en permanent utställning. Nyligen har flera institutioner gällande arkitektur, byggning och design förenat sina krafter för att åstadkomma ett nytt hus i Skatudden i Helsingfors: det så kallade ARMI-projektet. Målet är att huset skall kunna byggas inom några år, men eftersom finansieringen inte är klar är det inte säkert hur det skall gå med projektet. Deltagarna är Finlands arkitekturmuseum, Bygginformationsstiftelsen, Design Forum Finland, Finlands Arkitektförbund, Finlands Byggnadsingenjörsförbund, Ornamo, Grafia, Helsingfors stads stadsplaneringsverk samt Byggnadstekniska centrum som skall grundas detta år. Det hela huset skall ha ca 10 800 m². Finlands arkitekturmuseums andel skulle vara ca 3 000 m², av vilket 1 160 m² har tänkts för utställningar (nu har vi ca 280 m²), ca 530 m² för biblioteket, ca 430 m² för arkivet, ca 260 m² för administrationens, utställningsbyråns och forskningsbyråns arbetsrum. Det övriga ca 620 m² skulle vara för sammanträde, verkstad, lager och annat. ARMI skulle innehålla några gemensamma rum, som till exempel en butik (där vi först och främst skulle sälja böcker).”

Därtill har det Finska arkitekturmuseet även lämnat med följande sammanfattning av strategiplan för perioden 2000 – 2002.

MUSEUM OF FINNISH ARCHITECTURE: AN INFORMATION CENTRE

Short-term strategy / summery

The Museum of Finnish Architecture is an information centre which while recording history orientates towards the future. Its informative duties are twofold: it acts as a bridge between architecture and its users and on the other hand as a link between professionals on both national and international scale. The museum has an important role in the shaping of the image of built Finland abroad.

During the next few years the Museum will attempt to approach the general public and increase the amount of activities specially directed to school pupils and students. The web site of the museum will be totally renewed and extended.

Basic functions

Architecture Archive

New kinds of acquisition and recording methods will be developed for documentation, especially that of the newest architecture. The picture material of the Archive will be digitalised, first photographs, later drawings. In order to preserve the material of the drawings collection, which contains national treasures, we hope to be able to establish a position of a conservator in the near future.

Library

The collection continue to be grown in view of the demands of researchers, architects, students and others interested in the built environment. Services will be developed by utilising data processing. The development of good web connections is seen as a topical task.

Production of cultural projects

Exhibitions

The Museum presents high quality architecture and interesting phenomena, both Finnish and foreign, in successive temporary exhibitions, some 10 – 15 per year. It also maintains extensive foreign tour programmes. The most important current project is the presentation of an extensive exhibition of Finnish 20th-century architecture for the Finnish public. Due to shortage of space, it will be presented in four parts. With these exhibitions we hope to reach schools and other education institutes.

Publications

The Museum will continue to publish books in connection exhibitions and independently. The publication programme includes exhibition books, monographs, serial publications, other books, and a periodical produced in collaboration with others.

Didactic programmes

Professional collaboration and interaction between professionals and the general public will be maintained and developed. The aim is to chart today's essential questions and to influence them stressing the social significance of architecture. These programmes include project work, seminars, lectures and net programmes. The establishment of a new organisation, Centre for Building Technology, is being planned together with several interested parties.

Space for the Museum

The museum is now working in unsatisfactory spaces in two separate buildings, and serious attempts are being made in order to find ways to solve this problem. These in an ongoing project of several institutions related to architecture, building and design, concerning the construction of a new building in central Helsinki.

LITTERATURFÖRTECKNING

Storehouses of Knowledge: The Origins of the Contemporary Architectural Museum by John Harris in Canadian Center for Architecture: Building and Gardens, Montreal 1989.

St meld. nr 61 (1991-92). Kultur i tiden

St. meld. nr 22 (1999-2000). Kjelder til kunnskap og oppleving

Omgivelser som kultur. Handlingsprogram för estetisk kvalitet i offentlig milø. Oslo, juni 1992.

UTREDNINGER FRA NORSK KULTURRÅD

Norsk kulturråd utgir utredninger i to skriftserier:

Rapporter: Her utgis hovedsaklig sluttrapporter fra utrednings- eller evalueringsprosjekter av et visst omfang, og som har potensielt bred interesse for norsk kulturliv.

Notater: Her utgis arbeider av mindre omfang eller av mer foreløpig karakter.

Utgivelser merket med * er ikke lenger å få tak i per juni 2000.

Rapportserien

- Rapport nr. 19:** Jorid Vaagland, Halvor Fauske, Hilde Lidén, Roel Puijk og Hanne Riese: *Kulturpolitikken og de unge*, 2000, 344 sider
- Rapport nr. 18:** Ellen K. Aslaksen og Christian Lund (red): *Grenseløs utkant? Norsk kulturliv mellom sentrum og periferi*, 2000, 129 sider
- Rapport nr. 17:** Sigrid Røyseng: *Operadebatten. Kampen om kulturpolitisk legitimitet*, 2000, 147 sider
- Rapport nr. 16:** Ellen K. Aslaksen: *Teater ut til bygd og by? Scenekunstformidling på 90-tallet - to forsøksprosjekt og to tenkemåter*, 2000, 106 sider.
- Rapport nr. 15:** Tom Eldegard: *Kunstnere og trygd. Om konsekvenser av kunstnernes arbeids- og lønnsvilkår for de pensjons- og trygdeytelser de oppnår*, 1999, 84 sider.
- Rapport nr. 14:** Jørgen Langdalen, Christian Lund og Per Mangset (red.): *Institusjon eller prosjekt – organisering av kunstnerisk virksomhet*. Rapport fra kulturrådets årskonferanse 1998, 1999, 128 sider.
- Rapport nr. 13 *:** Anne-Britt Gran: *uLike barn leker best. En evaluering av prosjektet "Teater for alle"*, 1999, 111 sider.
- Rapport nr. 12:** Svein Bjørkås: *Det muliges kunst. Arbeidsvilkår blant utøvende frilanskunstnere*, 1998, 148 sider.

- Rapport nr. 11:** Per Mangset: *Kunstnerne i sentrum*. Om sentraliseringsprosesser og desentraliseringspolitikk innen kunstfeltet, 1998, 280 sider.
- Rapport nr. 10:** Knut Løyland: *Produksjon av nynorsk litteratur*. En vurdering av noen statlige virkemidler, 1997, 75 sider.
- Rapport nr. 9:** Per Mangset: *Kulturskiller i kultursamarbeid*. Om norsk kultursamarbeid med utlandet, 1997, 362 sider.
- Rapport nr. 8:** Ellen Aslaksen: *Ung og lovende*. 90-tallets unge kunstnere - erfaringer og arbeidsvilkår, 1997, 167 sider.
- Rapport nr. 7:** Odd Skaarberg: *Evaluering av prosjektet «Aktiv musikk for alle»*, 1996, 109 sider.
- Rapport nr. 6 *:** Georg Arnestad & Per Mangset (red.): *Kulturfeltet i storbyene*. Rapport fra en konferanse i Trondheim 19.-20. juni 1995, 1996, 111 sider.
- Rapport nr. 5:** Einar Harboe, Advokatfirmaet Bugge, Arentz-Hansen & Rasmussen: *Kunstneres skatte- og trygdeforhold*, 1996, 90 sider.
- Rapport nr. 4:** *Improvisasjon sett i system - om etablering av Norsk jazzforum*. Utgreiing frå ei arbeidsgruppe oppnemnd av Norsk kulturråd, 1995, 62 sider.
- Rapport nr. 3:** Lidvin M. Osland og Per Mangset: *Norwegian Cultural Policy. Characteristics and Trends*, 1995, 21 sider.
- Rapport nr. 2:** Gunnar Danbolt og Åse Enerstvedt: *Når voksenkultur og barns kultur møte*. En evalueringsrapport om de kulturformidlingsprosjekter for barn som Barnas Hus, Bergen, har satt i gang, 1995, 134 sider.
- Rapport nr. 1 *:** Mie Berg Simonsen: *Evaluering av Landsdelsmusikerordningen i Nord-Norge*, 1995, 90 sider.

Notatserien

- Arbeidsnotat nr. 39:** Eivind Smith: *Inhabil eller inkompetent? Om kravene til habilitet i Norsk kulturråd*, 2000, 40 sider
- Arbeidsnotat nr. 38:** Lars Marius Ulfrstad: *Evaluering av Kritikerakademiet*, 2000, 61 sider.
- Arbeidsnotat nr. 37:** Odd Are Berkaak: *Evaluering av Norsk Kassettagiftsfonds internasjonale lanseringsstipenf for musikere/aspiranter 1998 - 1998*, 2000, 84

- Arbeidsnotat nr. 36:** Ellen Os: *Klangfugl - kulturformidling med de minste*. Rapport fra et forprosjekt i regi av Norsk kulturråd, 2000.
- Arbeidsnotat nr. 35:** Kristin Ellefsen, Christian Lund, Ane Aamodt (red.): *Rom for kunst*. Rapport fra dagsseminar i regi Norsk kulturråd, 2000.
- Arbeidsnotat nr. 34:** Svein Bjørkås: *Danse med ulver*. En analyse av virksomheten ved Nye Carte Blanche Danseteater AS 1996-1999. 1999, 29 sider.
- Arbeidsnotat nr. 33:** Jørgen Langdalen og Per Mangset (red.): *Kultursektor i endring*. Rapport fra et forskningsseminar om kommunal kultursektor, 1999, 66 sider.
- Arbeidsnotat nr. 32:** Halvor Fauske og Roel Pujik: *Ungdommens kultur mønstring og andre kulturtiltak for barn og unge – et kommuneperspektiv*, 1999, 95 sider.
- Arbeidsnotat nr. 31:** Anne Wiland: *Skjønnheten og utstyret. Produsjonsnettverk for elektronisk basert billedkunst*. Innstilling fra arbeidsgruppe oppnevnt av Norsk kulturråd 1997, 1999, 54 sider.
- Arbeidsnotat nr. 30:** Anton Fjeldstad: *Norsk kulturråds innkjøpsordning for ny norsk faglitteratur for barn og ungdom 1996–1998 – ei evaluering*, 1999, 45 sider.
- Arbeidsnotat nr. 29 *:** Dag Grønnestad: *Distribusjon og markedsføring av norske fonogrammer i de smale genrene*, 1999, 79 sider.
- Arbeidsnotat nr. 28:** Anton Fjeldstad: *På ramneveigar til utlandet? MUNIN og faglitteraturen 1996-1998*, 1998, 36 sider
- Arbeidsnotat nr. 27:** Halvard Vike og Erik Henningsen: *Evaluering av “Nasjonalt nettverk for dokumentasjon av barns kultur*, 1998, 31 sider.
- Arbeidsnotat nr. 26 *:** Jorid Vaagland: *Norsk kulturråds innkjøpsordning for samtidskunst og kunsthåndverk*, 1998, 68 sider.
- Arbeidsnotat nr. 25:** Nils Asle Bergsgard, Erik Henningsen og Joar Sannes: *En evaluering av prøveprosjektet “Alternativ musikkundervisning” ved Dissimilis Kultur- og Kompetansesenter*, 1998, 60 sider.
- Arbeidsnotat nr. 24 *:** Hilde Rudlang: *Barn og unges boklesing - en kunnskapsoversikt*, 1998, 44 sider.
- Arbeidsnotat nr. 23:** Einar Økland: *Lynnesvägar - ein tøddel kystkultur*, 1998, 14 sider.

- Arbeidsnotat nr. 22:** Sigurd Allern, Nils Asle Bergsgard og Brynjulv Eika: *Evaluering av tidsskriftet Kulturnytt*, 1997, 48 sider.
- Arbeidsnotat nr. 21 *:** Arnfinn Åslund: *Bjørnstjerne Bjørnson og norsk kulturpolitikk*, 1997, 15 sider.
- Arbeidsnotat nr. 20 *:** Øivind Danielsen: *Kommunale og fylkeskommunale utgifter til kulturformål 1991-95*, 1997, 48 sider.
- Arbeidsnotat nr. 19:** Ellen Aslaksen: *Flerkulturelle tiltak i kultursektoren*, 1997, 46 sider.
- Arbeidsnotat nr. 18:** Mie Berg Simonsen: *Musikkdilla*. Evaluering av et samarbeidsprosjekt mellom Norsk kulturråd, NRK og Rikskonsertene, 1997, 36 sider.
- Arbeidsnotat nr. 17 *:** Aslaksen, Bjørkås, Mangset, Rønning: *Om St meld nr 47 (1996-97)'Kunstnarane'*, 1997, 30 sider.
- Arbeidsnotat nr. 16 *:** Erling E. Guldbrandsen: *Evaluering av Oslo Sinfonietta*, 1997, 89 sider.
- Arbeidsnotat nr. 15:** Georg Arnestad og Ove Osland: *Fritidskulturlivet i Norge - ein forstudie*, 1997, 63 sider.
- Arbeidsnotat nr. 14:** Nils Asle Bergsgard: *Kunstskeleforsøket for barn og unge, 1994-96. En oppsummering av erfaringer*, 1997, 30 sider.
- Arbeidsnotat nr. 13:** Ellen K. Aslaksen: *Evaluering av Kulturdepartementets utstillingstipend for billedkunstnere, kunsthåndverkere og frie fotografer, og Norsk kulturråds debutant- og utstyrstøtte*, 1997, 43 sider.
- Arbeidsnotat nr. 12 *:** Jon Bing: *Rettslige aspekter ved elektronisk formidling av materiale fra arkiv, museum, bibliotek, universitet og visse andre institusjoner*, 1996, 24 sider.
- Arbeidsnotat nr. 11 *:** Georg Arnestad og Lidvin M. Osland: *Norsk kulturråd og det frivillige kulturlivet*, 1996, 10 sider.
- Arbeidsnotat nr. 10:** Ellen Aslaksen, Svein Bjørkås og Per Mangset: *Kunstnerkår og kunstner politikk. Tre prosjektbeskrivelser*, 1996, 43 sider.
- Arbeidsnotat nr. 9 *:** Viggo Vestel: *Evaluering av «Oslo Groove Company»*, 1996, 38 sider.
- Arbeidsnotat nr. 8 *:** Jon Bing: *Gjenbruk av Norsk rikskringkastings arkivmateriale*, 1996, 11 sider.
- Arbeidsnotat nr. 7 *:** Arvid O. Vollsnes: *Fonogramproduksjon og -distribusjon i Norge*, 1996, 54 sider.

- Arbeidsnotat nr. 6 *:** Geir O. Rønning: *Evaluering av opplæringsprogrammet KULTUR OG REISELIV*, 1995, 37 sider.
- Arbeidsnotat nr. 5 *:** Knut-Arne Futsæther: *Kartlegging av programinnholdet i P4*, 1995, 21 sider.
- Arbeidsnotat nr. 4 *:** Knut-Arne Futsæther: *Kartlegging av programinnholdet i nærradioer*, 1995, 78 sider.
- Arbeidsnotat nr. 3 *:** Geir H. Moshuus: *Kulturentreprenører i det flerkulturelle Norge. En evaluering av Internasjonalt Kultursenter og Museum*, 1995, 47 sider.
- Arbeidsnotat nr. 2 *:** Geir R. Johansen: *Evaluering av BIT 20 Ensemble*, 1995, 34 sider.
- Arbeidsnotat nr. 1 *:** Geir O. Rønning (red.): *Evaluering av prosjekter i Norsk kulturråd*, 1995, 27 sider.